Geneeskundige en Giftige

PLANTEN

WELKE MEN IN

Vlaanderen meestal ontmoet, in geneeskunde gebruikelijk zijn en van iedereen dienen gekend te wezen,

DOOR

F.-A. VANDEVELDE, Hoofdonderwijzer,

EZEN SECRETARIS EN LEERAAR DER LANDBOUWMAATSCHAPPIJ :

DE VEREENIGDE LANDBOUWERS

te Beirvelde.

Versierd met 100 gravuren.

GENT,

DRUKKERIJ VAN I. VANDERPOORTEN, KOESTRAAT, 17.

1880

VOORWOORD.

Wanneer wij dit boekje schrijven, ligt het geenszins in ons oogwit een geneeskundig gewrocht op te stellen; verre zij van ons het gedacht te voeden, dat wij daartoe kennis genoeg verworven hebben. Neen, wij willen zelfs geenen volledigen leergang van plantenkunde, waarvan de veel omvattende stof, een ruim boekdeel zou uitmaken, neêrschrijven; maar enkel eenige planten, die bijna overal gekend zijn, maar niet naar waarde geschat, ja zelfs veracht worden, in oogenschouw nemen, en ze aan onze jeugdige knapen toonen, opdat zij, die ze dagelijks zien, ja onder de voeten trappelen, opmerkzaam op de kunstige Schepping worden, en smaak, in de zoo aantrekkelijke kennis der plantenkunde vinden.

Ook is het maar op verzoek van menige heeren mijner vrienden, en tevens vrienden van den Akkerbouw en vooruitgang, en na veel bijval, in de tentoonstellingen, waaraan ik deel nam, met eene verzameling geneeskundige en eenige giftplanten, bekomen te hebben, dat ik eindelijk het tegenwoordige werkje heb laten drukken.

Mochte het eenig nut stichten, en den onderwijzer, voor zoo veel hij als geneeshcer kan optreden, helpen om de lijdenden eenigen onderstand te geven, terwijl men de komst van den geneesheer afwacht; mochte het de leerlingen opmerkzaam maken en hen de zoo wonderbare Natuur, de schoone en aangename kennis der bloem en plantenkunde volleeren beminnen, dan ware mijn wensch, ten uiterste volbracht.

INLEIDING.

Mijne leerlingen, het grootste deel van u bereidt zich tot het aangename buitenleven of tot den landbouw. Daarom wil ik u met eenige planten, die gij dagelijks ontmoet, kennis leeren maken, opdat gij eens in het geval zijnde, ze u weet ten nutte te maken of ze te verdelgen, als zij u kunnen schaden.

Hoe kan men toch tusschen zoo vele onbekenden leven? Hoe kan men zoo vele vrienden ten gronde trappen, zonder zelfs hunnen naam te kennen?... Geen wonder, want een oud spreekwoord zegt : « *Onbekenden zijn onbeminden* »; nochtans, hoe schoon is het niet in het boek der Natuur te kunnen lezen, en op het veld, of aan het werk, met de planten gemeens te hebben en als met hen te spreken. Ook heb ik om deze zoo schoone stof nog aantrekkelijker te maken, en omdat gij u zelf zoudt kunnen onderrichten, teekeningen bij den uitleg gevoegd.

Hoewel het *Delfstoffenrijk* de plaats van het *Plantenrijk* in de geneeskunde schijnt te willen innemen, of reeds inge-

nomen heeft, omdat deszelfs krachten sterker, of de geneesmiddels gemakkelijker te bereiden zijn, zoo hebben des niet te min, de planten nog immer hunne vorige geneeskracht.

Leert ze dan beminnen en wilt niet gelooven, dat eene plant uit de andere wereld moet komen, om de ziekten te genezen; neen, onze inlandsche planten zijn doorgaans bekwaam om den mensch te helpen; zij stemmen daarenboven beter met den aard der inwoners overeen, en de Schepper heeft gewild, dat dáár waar eene ziekte woedt, dáár ook geneesplanten of middels voor dezelve te vinden zijn.

GENEESKUNDIGE EN GIFTIGE PLANTEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

ALGEMEENHEDEN.

Zonder u, mijne leerlingen, de manier van groeien, den samenstel der verschillige deelen der planten, hunne rangschikking, de manier van zich te ontwikkelen en te vermenigvuldigen, en hunne eigenschappen te leeren kennen, moet ik u nochtans van eenige deelen spreken, opdat gij de verdere uitleggingen gemakkelijk zoudt verstaan :

In eene volmaakte plant ontmoet men : de sponsachtige of opslorpende deelen — het vezelhaar — de wortelen — de knollen (bij sommige planten) — de kraag — den stam — de takken — de twijgen — de scheuten — de bloembotten — de oogen — de bladeren — de bloemen en de vruchten of zaden. Meest al deze deelen bestaan uit verscheide onderdeelen ; doch zal ik u enkel, die van de bloem leeren kennen, daar deze eene groote rol speelt in de kennis der planten. Maar, vooreerst moet ik u zeggen, dat de planten in *drij klassen* verdeeld worden, namelijk :

De Zaadlobbelooze of Kiemlooze (acotelydonnées), als de mossen, de kampernoeliën, enz.; zij worden zoo genaamd, omdat hun zaad geene lob of kiem bevat, geen blad bij het

opschieten voortbrengt en dat zij ook bedcktelijk bloeien, zoodanig, dat het voor onze oogen onzichtbaar is.

De Eenzaadlobbige (monocotyledonnées), als de grassen en granen, in wiens zaad ééne lob bevat is, en welke ook met één blad te voorschijn komen.

De Tweezaadlobbige (dicotyledonnées), welke twee lobben in het zaad bevatten, en ook met 2 bladen opschieten. De twee zaadlobben komen niet altijd te voorschijn, als in de boon, maar blijven dikwijls bedekt onder den grond. De planten dezer klas zijn zeer talrijk en verschillen uitermate veel van elkander; ook worden de tweezaadlobbige in drie orden verdeeld, volgens zij *kroonloos* zijn of *geene bloemkroon*, eene *éénbladerige* of eene *meerbladerige bloemkroon* hebben.

Eene volmaakte bloem bestaat uit :

1° Eenen kelk of de groenachtige, kleine blaadjes, welke juist onder de gekleurde bladen staan en vóór de ontluiking al het binnenste dekken;

2° de bloemkroon, of de witte of gekleurde bladeren, welke éénig of menigvuldig kunnen wezen en ook verschillige vormen kunnen hebben; zij zijn niets anders als een fijner en fraaier deksel der bijzonderste deelen, namelijk :

3° de stofdraden of de mannelijke deelen (fig. 1)

Fig. 1.

en 4° de stamper of het vrouwelijke deel (fig. 2).

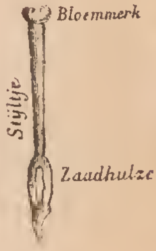

Fig. 2.

Al deze deelen worden nog onderverdeeld en hebben verschillige benamingen. Daarenboven worden zij volgens hunnen vorm of standplaats verdeeld en gerangschikt; zoo zegt men dat de planten met regelmatige éénbladerige (monopétalæ) bloemkroon

Buisvormig zijn, als zij den vorm hebben van

Klokvormig » » » »

Trechtervormig » » » »

Bekervormig » » » »

Radvormig » » » »

Stervormig » » » »

De onregelmatige éénbladerige bloemkroon kan ook verschillige vormen hebben : de lipvorm, als die der melknetelen, is de voornaamste.

De meerbladerige (polypetalæ), als zij regelmatig zijn kunnen : Kruisvormig

Roosvormig

en Angelierbloemig of Vijfspleetvormig zijn, als de stofflierbloem.

De meerbladerige kunnen ook onregelmatig zijn, en hebben

alsdan ook bijzondere namen : de bloem der boonen heeft eene onregelmatige meerbladerige bloemkroon.

Al deze verschillige vormen zijn kenteekens van geslachten of familiën, waarin de planten verdeeld worden.

Elke familie heeft gelijkende hoedanigheden of eigenschappen, alhoewel eenige planten van dezen regel afwijken, als de kampernoeliën, waarvan de zoo zeer gelijkende, in eigenschappen, zeer kunnen verschillen. Zoo zijn :

De Angelierbloemige of Vijfspleetvormige (caryophyllées, caryophyllaceæ), meer of min welriekend en hebben versterkende of herstellende kracht.

De Klaverzurige (oxalidées, oxalideæ) behelzen een sap, dat rijk aan zuringzuur is en zijn daardoor koortsverdrijvend en matigend.

De Kruisbloemige (crucifères, cruciferæ), met hunne kleine rechtstaande en ruwe bladeren, hebben eenen scherpen, bitteren of bijtenden smaak en behelzen in al hunne deelen, eene vluchtige olie, die eene prikkelende werking doet ontstaan en die soms, met sulfer gemengd zijnde, eene samentrekkende kracht heeft; zoodat deze planten tegen scheurbuik kunnen gebruikt worden.

De Lelieachtige planten (léliacées, leliacæ) bezitten een scherpsmakend, ophitsend en soms vergiftigend sap, dat eenen bitteren smaak heeft. Ook kunnen zij een suiker- en meelachtig slijmsap bevatten.

De Lipbloemige (labiées, labiatæ), welke gaarne in het zonlicht groeien, bezitten in hunne blaasachtige kliertjes, onder de opperhuid, eene vluchtige olie, van eene prikkelende hoedanigheid; sommige behelzen eene bittere kleefachtige stof, die deze planten herstellend of samentrekkend maakt.

De Nachtschadige gewassen (solanées, solanaceæ) zijn bitter van smaak en houden slaapverwekkende, vergiftigende zelfstandigheden in.

De Ranonkelachtige of Boterbloemige (renonculacées,

renunculaceæ) hebben doorgaans eenen bitteren smaak en zijn, de eene min, de andere meer vergiftig; doch, deze hoedanigheid vermindert door koking in het water, of door droogwording, doordien het vergiftigend deel in eene vluchtige stof begrepen is. Andere planten dezer familie bevatten looggzout of eene vluchtige olie, en zijn daardoor sterk afdrijvend of spuwmiddelen. Deze planten, op de huid gelegd, kunnen eenen branduitslag, blaasjes, verzwering of ettering doen ontstaan en ook wel den inwendigen brand buitenwaarts trekken. 't Is hetgeen sommige bedelaars en bedriegers kennen : om medelijden in te boezemen, leggen zij zich dusdanige treksels, daar zij weten, dat zulke wonden maar tijdelijk, en licht te genezen zijn.

De Roosachtige of Roosbloemige (rosacées, rosaceæ) bezitten eene samentrekkende kracht, en behelzen eene olie, die gomsuiker- en vetachtig is, waarbij zich soms eene andere olie, die harsachtig en vluchtig is, komt voegen.

De Schermdragende (ombellifères, umbelliferæ) dragen gewoonlijk kleine witte of gele bloemkens in vorm van regenscherm en hebben bolachtige, platte, dubbele zaden, die min of meer gekanteld zijn. De wortels van eenige dezer planten behelzen een gom- en suikerachtig slijmsap, waaraan zij hunne voedzame stoffen te danken hebben, als de wortel en pastenaak, terwijl hunne bladeren en zaden doorgaans welriekend zijn, als de venkel. Andere zijn slaapverwekkend, vergiftigend en zelfs doodend, als de dolle kervel; ook hebben zulke planten eenen walgelijken geur en eenen bitteren zerpen smaak.

De Valeriaanachtige planten (valérianées, valerianaceæ), wanneer zij tweejarig zijn, kunnen als middels tegen de kramp gebruikt worden.

De Vioolachtige (violariées, violarieæ) beminnen den lommer; hunne bladeren en bloemen zijn verzachtend en stillend, terwijl de wortels braaklust verwekken.

De Vlasachtige (linées, lineæe) behelzen een bitter purgeerend sap, en hunne zaden eene vette slijmachtige olie, die opdroogend is.

De Wolfsmelkachtige gewassen (euphorbiacées, euphorbiaceæ) bevatten een scherp, wit melksap, welk door droog worden van zijne zerpheid verliest. Deze planten hebben prikkelende hoedanigheden en de vetachtige olie der zaden is sterk afdrijvend.

Kenteekens der hoedanigheden of eigenschappen van de planten, aangezien hunnen reuk, smaak, kleur, opzicht, enz.

De *witte planten* zijn doorgaans welriekend, smakeloos en sappig, maar waterachtig en meestal verzachtend: zoo zijn de aspergiën een zacht, frisch en aangenaam voedsel, dat de speekselvorming vergemakkelijkt.

De planten met *gele bloemen* hebben doorgans eenen bitteren scherpen smaak en zijn veeltijds vergiftigend, (zie boterbloem).

De *Groene* zijn wrang, zerp en hebben samentrekkende hoedanigheden, terwijl de *blauwachtige grijs-groene* met *zwarte* of *roode* kleur gemengd, doorgaans vergiftigend en zuur van smaak zijn, (zie nachtschade). Een *aangename reuk* is dikwijls een teeken van stillende en verzachtende eigenschappen, terwijl een *geurig welriekend* kruid, prikkelende en krachtige hoedanigheden bezit, (zie kaasjeskruid en munthe).

Zoete en suikerachtige planten zijn meest altijd voedzaam, zoo als de erwten en suikerboontjes, terwijl diegene, welke eenen stinkenden, doordringenden, bitteren en walgachtigen smaak hebben, doorgaans bedwelmend, slaapverwekkend en vergiftigend zijn, (zie glidkruid).

Laat ons dan altijd mistrouwen van de planten, die wij niet goed kennen, alhoewel soms hunne kleur, aanlokkend of

bevallig mocht voorkomen; beschouwt ze nauwkeuriger en gij zult het een of ander verraad ontdekken; de giftige planten geven doorgaans eenen afkeur aan den mensch; zij zijn noch houtgewas, noch groenten; zij hebben eene leelijke, donkergroene kleur; de bloembladeren zijn donker-vuil en dikwijls zijn de zaden of vruchten stekerig, om de kinderen er van te verwijderen. Ook heeft God de nadeelige planten dikwijls in onbewandelde streken geplant, om onze begeerlijkheid en onwetendheid geenen strik te leggen. Even als de wilde en wreede dieren, schijnen zij den mensch te vluchten en maagdengronden te verkiezen. De Nachtschaduw of Belladona schuwt immers het zonnelicht (zie verder).

Bemerkt ook, mijne vrienden, dat de planten in het wild groeiende, sterkere geneeskundige krachten bezitten en ook het meest vergiftigend zijn; want dezelfde planten kunnen in uitwerksel veel verschillen, naarmate het tijdstip waarop zij geplukt zijn, naarmate hunnen ouderdom, naarmate den grond waarin zij gegroeid zijn; naarmate de rijpheid en droogte der vrucht, plant of bloem op het oogenblik der inoogsting, enz. Dit alles kan invloed op de uitwerkselen hebben en daarom is het best de geneeskundige planten in het wild te nemen; dus, dáár waar ze van natuur liefst groeien. Dikwijls zijn de planten en medecijnen vervalscht en de geneesheer kan soms alzoo te leur gesteld worden en op een uitwerksel misrekenen. 't Is daarom dat er aangeraden wordt de planten zelf op te zoeken.

Tweejarige geneeskundige planten moet men in de rijpheid van het tweede jaar plukken en alsdan bezitten ook de tweejarige vergiftigende, hunne volkomene kracht, terwijl de jonge scheuten van beide, zonder voor- of nadeel kunnen gebruikt worden. Ook zijn de eigenschappen der planten in den Zomer, en bij droog weder, het meest ontwikkeld; daaruit komt het, dat de geneeskundige- en giftplanten in de heete landen sterkere kracht bezitten; de planten aldaar, of op drooge en dorre plaatsen gegroeid, zijn gewoonlijk meer harig

of met fijne stekertjes bezet, 't geen ze tegen de schielijke veranderingen van koude met warmte, droogte met natte, bevrijdt.

Dikwijls gebeurt het dat dieren, zonder eenig gevaar en zelfs met veel smaak giftplanten eten, en dat zij voor den mensch doodelijk zijn; dit hebt gij reeds dikwijls gezien, wanneer uwe koeien de boterbloemen (zie verder) opaten, nadat zij een weinig verslenst of verdroogd waren. Dat vele planten, door droog worden, van hun vergift verliezen, hebben wij nog een ander voorbeeld : de laurierbladen, groen zijnde, behelzen een gering vergift en droog geworden zijnde, kunnen zij, zonder gevaar, als specerij gebruikt worden.

Mijne leerlingen, vooraleer nu over te gaan tot het in oogenschouw nemen van bijzondere planten, wil ik u bekend maken met een vooroordeel, dat ons uit de middeleeuwen is overgebleven en waardoor zich, de al te licht geloovige zieken, door kwakzalverij laten bedriegen, namelijk : dat God aan de planten uitwendige teekens gegeven heeft, waaraan de mensch kan zien tot welk doeleinde of ziekte zij kunnen gebruikt worden. Menigmaal zijn daardoor groote misslagen begaan, of ziektebehandelingen zonder goeden uitslag gebleven.

Daarom, mijne vrienden, wendt u altijd tot bekwame en ervarene geneesheeren, zoohaast gij er de gelegenheid toe hebt en van in den beginne der ziekte, want :

Het kwaad, niet spoedig uitgeroeid,
Heeft altijd meerder kwaad gebroeid!

TWEEDE HOOFDSTUK.

GENEESKUNDIGE PLANTEN.

De Alsem.

ABSINTHE. — ARTEMISIA.

De Alsem (fig. 3) is eene langlevende, tweezaadlobbige

Fig. 3. — Alsem.

plant, met éénbladerige, bloemkroon en draagt buisvormige

bloemen. Hij groeit gaarne in zandgronden en is bijna in elken tuin, om zijne welriekendheid, te vinden. Hij heeft eenen wolligen, witten stam, voorzien van geurige bladen, die langs onder zilver- en zijdeachtig zijn; zijne kleine, gele bloemhoofdjes, die in Juli en Augusti te voorschijn komen, zijn een weinig hangend. De zee-alsem is hier eene verscheidenheid van; beide behooren tot de familie der samentelende gewassen (syngenesia).

Deze plant, die eenen bitteren smaak heeft, verhaast den omloop des bloeds en verwarmt dus de lichaamsdeelen; zij vergemakkelijkt de spijsvertering, versterkt de ingewanden, verdrijft de winden en oók de wormen. Met het Moederkruid (zie verder) gemengd, heeft zij eene sterke kracht tot koortsverdrijving.

Eene wasseling met het afgekookte sap, aan paarden en hoornbeesten toegediend, behoedt ze tegen vliegen en dazen (1).

Men kan de bladeren en krapjes bloemen dezer plant door weeking of afkoking bereiden; ook heeft men alsemwijn en alsembitteren.

Voor blauwe plekken, veroorzaakt door vallen of slagen, raadt men aan de gestampte bladeren van dit kruid met een weinig honig te mengen en er dit papje op te leggen.

---

(1) Het St-Janskruid (zie verder) heeft hetzelfde uitwerksel.

Men raadt ook aan eenige druppeltjes olie van den cedergeneverboom (verscheidenheid van den Juniperus) aan neus, borst en ooren te strijken. Deze stinkende olie kost slechts eenige centiemen en is bij de apothekers verkrijgbaar.

De Angelick.

ANGELIQUE. — ANGELICA.

De Angelick of het Engelkruid (fig. 4) is eene tweejarige

Fig. 4. — Angelick.

plant, welke in de bloembedden onzer hoven veel onderhouden wordt. Zij behoort tot de tweezaadlobbige planten met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der schermdragende (umbelliferæ). Gansch de plant heeft eenen sterken, speceerijachtigen reuk en smaak; haar stam is sappig, dik, geknoopt, hollig en schiet tot 30 centim. hoogte op; de bladeren zijn gevind en eirond, eenigszins aan die van Watereppe (zie verder) gelijkende; de wortels zijn groot, dik en met vezelhaar bezet; de bloemen, die in schermen wassen, en in Juli te voorschijn komen, hebben eene donkergroene kleur. Het zaad is plat en geelachtig.

Het is een welriekende, verwarmende en prikkelende mid-

del, geeft sterkte en kracht aan de maag en bevoordeeligt het zweeten; doch men mag deze plant niet gebruiken, wanneer de maag ontsteken is. Zij wordt ook aangeraden, als behoedmiddel tegen besmettelijke of gevaarlijke ziekten en ook tegen vergift. De bladeren gestampt met die van de Wijnruit (zie verder) worden ook op beten van honden en slangen gelegd. De wortelen en zaden worden met de Gentiaan (zie verder) theevormig opgegoten, of wel, op genever of wijn te trekken gezet; men heeft ook siroop of *conserve* van deze plant.

Het wild Engelkruid is kleiner, doch heeft omtrent dezelfde eigenschappen.

De Anijs.

ANIS. — PIMPINELLA.

De Anijs of Bevernel (fig. 5) is eene tweezaadlobbige plant, met meerbladerige bloemkroon, van dezelfde familie als de voorgaande plant. Bij voorkeur groeit de Anijs gaarne op hooge weilanden, langs grachten en struiken. Te recht wordt hij in vele hoven gekweekt, want boven zijne sterke, eigenaardige welriekendheid, is het eene bijzondere plant, die de melkvorming bij de dieren te weeg brengt; ook wordt zij door het vee gaarne geëten. De Bevernel heeft ronde fijngekerteldè, en diep-uitgetande bladeren, wier breeden bladstengel aan eenen knop of middensteel groeien; deze knop even als de bladstengels zijn bleek-groen; de bladeren gelijken eenigszins aan die van Peterselie (zie verder); doch, zijn zachter en molliger. Het is eene éénjarige plant, op wiens middenstengel in Juli en Augusti witte of bleeke bloemekens wassen; haar wortel is tamelijk lang en aan het uiteinde een weinig vertakt.

Het zaad geeft versterking, kracht en hitsing aan de maag, vergemakkelijkt alzoo de spijsvertering en kan diensvolgens tegen buikpijn aangewend worden. De vermaarde *Lobel* raadde

het gebruik dezer plant aan, als behoedmiddel tegen gevaarlijke of verpestende ziekten.

Men kan het welriekend en verwarmend zaad en ook gansch

Fig. 5. — Anijs.

de plant theevormig gebruiken, of wel in wijn of genever weeken; ook kan men er het sap uitpersen en in kleine hoeveelheid innemen.

De Berk.

BOULEAU. — BETULA.

De witte Berk (Betula-Alba, fig. 6). is de voornaamste

Fig. 6. — Berk.

verscheidenheid. Hij heeft eene effene, blinkende, witte schors, waarop zwarte langwerpige kloofjes, even als rimpels, te voorschijn komen. De Berk wast gaarne op droge en bergachtige gronden en zelfs op rotsen; men gebruikt zijne schors tot het vervaardigen van wannen en ook wel in de leertouwerijen. Zijn stam is recht, rond en draagt hangende scheuten; hij behoort tot de tweezaadlobbige kroonloozen en tot de familie der katjesdragende (Amentaceæ), want in Mei krijgt hij lange katjes, welke de bloem uitmaken en welke in September in een gevleugeld zaad veranderd zijn.

De bladeren zijn bitter, samentrekkend en hebben eene pisvormende en wormverdrijvende kracht.

In Duitschland trekt men uit het sap eene soort van champagnewijn, die wit, schuimend en zeer aangenaam is.

Nu en dan eenen halven lepel sap gedronken, doet, volgens *Durantus*, het steen verteren.

De versche schors in eene plaats, waar bedorvene lucht is, verbrand, vernieuwt eenigszins deze.

De Bernagie.

BOURRACHE. — BORRAGO.

De Bernagie (fig. 7), mijne leerlingen, is eene éénjarige plant, welke gij meermaals, langs wegen en in hoven, zien groeien hebt. Het is eene tweezaadlobbige plant, met éénbladerige bloemkroon, van de familie der *Ruwbladerigen* (Borraginaceæ), welke 80 à 90 centimeters hoogte bereikt. De stam, die zeer sappig en hol is, en de bladeren, die eenen langwerpig-ronden vorm hebben, zijn met kleine stekertjes bezet. Deze kruidachtige plant draagt gedurende den zomer, bij het ontluiken, bleekpurpere en daarna lieve blauwe, en soms witte bloemetjes, die op eenen langen stengel, in de oksels der bladeren te voorschijn komen. De kelk is, even als de bloemkroon, in 5 puntige lipjes, zeer diep gesplitst; zij maken te zaam een sterreken uit,

daar de eerste, juist tusschen de tweede open liggen. Het bloemeken bevat maar één stampertje en gewoonlijk 5 stofdraden, met steenroode of zwartachtige, langwerpige beurze-

Fig. 7. — Bernagie.

kens, welke zoodanig het stampertje bedekken, dat zij te zamen een scherp puntje uitmaken. De bloemkroon, gezamentlijk met de stofdraden, die er aan vast zijn, laat zich, na de bevruchtiging gemakkelijk wegnemen en valt van zelfs af, terwijl de stamper in het midden van 4 zaden blijft staan. De wortel is wit en met dun wortelhaar of vezeltjes bezet. Het blad heeft eenen komkommersmaak en gansch de plant behelst veel salpeter. Ook bevoordeeligt zij de pisvorming en de werking der huid of uitzweeting.

Met vrucht wordt zij in alle ontstekende ziekten en in hartkloppingen gebruikt. Daartoe kan men ze bij wijze van salade eten, of wel 3 à 4 grammen versche of gedroogde bloemen theevormig opgieten.

Het Beverkruid.

PLANTAIN. — PLANTAGO.

Van daag, mijne vrienden, zullen wij u spreken van eene plant die gij allen kent, en van welker bladeren gij u soms bedient om op een peerdshaar een toon voort te brengen, namelijk, het Beverkruid of de Weegbreê, door u soms wel weversbladeren geheeten. Zie het hier : het is ook eene plant van de derde klas, tweede orde en van de familie der weegbreêachtige planten (plantagineæ). Men onderscheidt er bij-

Fig. 8 — Groote Weegbreê.

zonder 2 soorten : de groote Weegbreê (fig. 8) en de smalle of Londentong, alhier hondsrib geheeten (zie fig. 8*bis*); beide groeien langs wegen, in weiden en velden. Hare menigvuldige bladeren schijnen uit den grond te komen of beter uit de wortels, daar er geen stam bestaat. De langgesteelde bladeren zijn in het midden bijna saamgevouwen en hebben 3, 5 of 7 ribbekens, die allen van den steel uitgaan en recht naar het einde des blads gericht zijn. De aar, die in evenredigheid der plant tamelijk groot is, draagt witte, grauwe bloemekens, die zaadjes voortbrengen. De bladeren en zaden, die door de vogelen gaarne gegeten worden, behelzen een kleverachtig vocht, dat men tot eene uitmuntende, verzachtende oogzalf kan bereiden; daartoe late men 50 grammen groene of droge bladeren in eenen liter water koken en met dit kleverachtig sap was-

Fig. 8*bis*. — Smalle Weegbreê.

sche of bade men flauwe oogen. Zulke zijn : die het zonlicht niet kunnen verdragen, gedurig loopen en tranen laten wegvloeien.

Dodonæus raadde aan de gansche plant, met wijn te koken en driemaal daags van dit sap te drinken voor bloedspuwen, buikloop of ander bloedverlies, terwijl *Lobel* het als een geneesmiddel voorschreef voor het steen in de nieren.

De Braam of Braambes.

RONCE. — RUBUS.

Ik geloof, mijne leerlingen, u deze plant niet te moeten beschrijven; gij kent ze allen goed; want gaarne plukt gij hare blauwachtig-zwarte of purperroode vruchten, en menigmaal hebt gij u aan de kromme stekertjes gekwetst. Ik hoef u enkel te zeggen, dat het eene tweezaadlobbige plant is, met meerbladerige bloemkroon en van de familie der Roosbloemigen (Rosaceæ).

De bladeren en toppen van dit boogachtig houtgewas kan men met azijn koken, met honig verzoeten en met vrucht tot gorgeling voor keelpijn, zwelling van mond en tong gebruiken. Dit sap of eene theevormige opgieting kan men ook drinken tegen langdurige afgangen.

De bladeren en beziën hebben eene samentrekkende kracht; 't is alzoo dat *Dodonæus* de jonge gestampte bladeren aanraadt om ze op bloedend speen te leggen. De bloemen en beziën in wijn gezoden en als thee genomen, werden door *Plinius* voor 't graveel aanbevolen.

De Framboos is eene verscheidenheid van de Braambes en heeft dezelfde hoedanigheden.

Het Citroenkruid.

MELISSE OFFICINALE. — MELISSA OFFICINALIS.

Het Citroenkruid (fig. 9) is eene zeer belangrijke plant van

Fig. 9. — Citroenkruid.

de derde klas, tweede orde en de familie der lipbloemigen (labiatæ). Zij is langlevend en groeit in het wild, in wouden, langs hagen en wegen, in bewerkte velden en wordt om haren aangenamen citroenreuk in tuinen aangekweekt. Zij heeft eenen vierkanten stengel, die even als de bladeren, zeer wollig is. Deze zijn tegenovergesteld, eirond, breed, gerimpeld, gekanteld, groen-geelachtig en een weinig doorschijnend; uit de oksels der bladeren komen in Juni witachtig-purpere bloemekens.

Het Citroenkruid met bladeren en bloemen kan men theevormig gebruiken in hartkloppingen, in bangheid van 't hart,

in zenuwtrekkingen en krampachtigheid, want het werkt bijzonderlijk op het zenuwgestel.

Voor schele hoofdpijn, hoofddraaiing of duizeligheid, voor bedwelmdheid en onmacht, is de sterke reuk van dit kruid zeer goed. Men kan ook een tiental druppeltjes van het sap in munthe of water mengen en alsdan is het een verzachtende en prikkelende middel voor maagpijn.

De Donderbaard of Daklook.

JOUBARBE. — SEMPERVIVUM (1).

Deze plant (fig. 10) kent gij reeds lang, niet waar, mijne

Fig. 10. — Donderbaard.

leerlingen; gij hebt ze reeds dikwijls op daken, oude muren

(1) De kleine donderbaard of muurpeper (sedum) behoort tot dezelfde familie, maar is min of meer vergiftig; hij groeit het liefst op zandgrond en oude muren. Eventwel kan men eenige druppeltjes sap van den muurpeper, met eenig nat innemen om de galachtige vochtigheden door braken te verdrijven.

en ook in het wild zien groeien. Het is eene tweezaadlobbige plant met meerbladerige bloemkroon, van de familie der vetplanten (grassulaceæ). Ziet, hare bladeren zijn bleek-groen, dik, harig, roosvormig geplaatst, breed aan den voet en scherp langs boven, waar zij een roodachtig puntje hebben. Soms geven zij eenen rechten, en tamelijk langen stengel, waarop, in Juli, purperroode bloemen komen.

Met de bladeren dezer langlevende plant, kan men eene soort van zalf maken, welke het speen verzacht. Ook kan men de blaadjes met azijn koken en dit sap met honig verzoeten, om in keelontstekingen er mede te gorgelen.

De Duivelsbete.

SUCCISE of MORSURE DU DIABLE. — SUCCISA of MORSUS DIABOLI.

Ik ben zeker, mijne leerlingen, dat gij de plant (fig. 11), waarvan wij u van daag gaan spreken, meermaals bemerkt hebt, zonder nochtans haren naam te kennen. Het is de Duivelsbete (soort van schurftkruid, scabiosa), eene tweezaadlobbige, langlevende plant, met éénbladerige bloemkroon van de familie der kaardachtige gewassen (dipsaceæ). Dit kruid, dat gaarne op zandigen turfgrond wast, en ook in slootkanten voorkomt, heeft eenen vierkanten stengel en iets van het Citroenkruid (zie bl. 28), doch het blijft veel minder en valt langs den grond; de bladeren zijn tegenovergesteld en in hare oksels ontwikkelen zich kleinere stengeltjes, die van in den beginne twee blaadjes vertoonen en eindigen met eene aar, in vorm van hoppebel, maar die in plaats van hangend, rechtstaande is, en waarop blauw-purpere, ongelijke bloempjes in Mei, Juni en Juli, te voorschijn komen. Deze behelzen 3 stofdraden en één stampertje; het kruid heeft geenen reuk, maar

de wortelen hebben eenen zeer aangenamen en doordringenden geur; zij zijn menigvuldig, vertakken van aan de kroon en zijn op de toppen als afgeknaagd; 't is om deze hoedanigheid, dat men ze den naam van duivelsbete gegeven heeft, zich inbeeldende, dat de duivel, deze, voor den mensch

Fig. 11. — Duivelsbete.

zoo kostelijke plant, wilt verdelgen. 't Is daarom ook, dat men ze in vorige eeuwen tot menigvuldig gebruik voorschreef. Het is eerder eene onschadelijke, dan geneeskundige plant.

De Eik.

CHÊNE. QUERCUS.

Ziet, mijne leerlingen, hoe statig ginds de eeuwenoude reus zich verheft; hij schijnt aan gansch het omliggende te gebieden. Ziet hoe de vogelen in zijne forsche takken nestelen. Het is de Eik (fig. 12), die gij lang kent; hij behoort tot de

Fig. 12. — Eik.

derde klas, eerste orde en tot de familie der katjesdragende (amentaceæ). De bladeren, de schors en de eikel kunnen in geneeskunde gebruikt worden : de bladeren met wijn begoten, dienen tot gorgeling voor verslapping of verflouwing van het tandvleesch en voor langdurige keelontsteking.

De bladeren en schors zijn een krachtig-samentrekkende middel en worden aldus voor welkdanig bloedverlies aangeraden; tot dit gebruik, koke men in gelijke hoeveelheid water en rooden wijn, eene paar handvollen bladeren, tot op de helft, en men drinke er twee maal daags van; dezelfde afkoking wordt gebruikt tot wassching en gorgeling van kankeraehtige keelontstekingen en slechte verzweringen in mond en tandvleesch. Het afkooksel der bladeren met water, dient tot uitwassching van wonden, terwijl de versche bladeren, tot poeder gestampt, alle ontsteking van wonden, waarop ze gelegd worden, vermijden.

De gerooste en gestampte of gemalen eikels, worden als koffij opgegoten en zijn nuttig in langdurige afgangen en speen. Zij zijn even goed in buikopzwelling en een prikkelende middel bij verzwakking der maag. De schors verdrijft ook de wormen. Het sap, dat men uit de jeugdige bladeren van den eik trekt, werd door *Lobel* aangeraden voor graveel en steen.

Door de beet van sommige diertjes ontstaat er op de bladeren, bloemen of jonge takjes, een gezwel ter grootte van eene noot, welke men galnoot noemt, en waaruit men inktstof treft (1).

Er zijn verscheidenheden van eiken, doch allen hebben dezelfde hoedanigheden.

---

(1) Van inkt sprekende, mijne leerlingen, kan ik niet nalaten u te waarschuwen, dat het zeer nadeelig is aan de gezondheid, en zelfs doodelijk kan worden, de pen af te likken, wanneer men het schrijven eindigt. Het jongetje van een hooggeplaatsten persoon in Duitschland had deze gewoonte aangenomen en een kankerachtig gezwel vormde zich op de long; hij leed zeer veel pijn, en niettegenstaande al de geneeskundige hulp, stierf hij er eindelijk van.

De Els.

AUNE. — ALNUS.

De Els (fig. 13), welke meestal in struiken, doch soms als

Fig. 13. — Els.

boom groeit, is van dezelfde klas, orde en familie als de Eik.

Hij groeit het best in natte gronden en wordt daarom ook, het meest langs grachten gekweekt. De katjes, die gij reeds dikwijls bemerkt hebt, zijn mannelijk of vrouwelijk, en het zaad, dat zij behelzen, wordt gretig door de vogelen, en bijzonder door het tirijntje, gegeten.

De groene bladeren zijn wormverdrijvend, en bijzonder samentrekkend, zoodat zij, zelfs de melk der dieren kunnen doen opdrogen.

De schors, die eenen bitteren reuk en smaak heeft, weekt men in water; dit sap kan, met vrucht, tot gorgeling in hevige keelontsteking gebruikt worden.

Matthiolus raadde aan eenen halven lepel daags van het sap van den Els te drinken voor het steen in de nieren en blaas. Dit sap kan men bekomen met eenen jeugdigen tak af te snijden of een gat in den boom of tak te boren.

De Esch.

FRÈNE. — FRAXINUS.

De Esch (fig. 14) is eene tweezaadlobbige plant, die vóór het uitkomen der bladeren, bloempluimen draagt. Hij behoort tot de familie der olijfachtigen (oleaceæ) en zijne bloemkroon is éénbladerig. Hij geeft, zoowel als de Eik, een zeer sterk, vast en taai hout; zijne bladeren zijn sterk gevind en de zaden gevleugeld.

De blaadjes, waarmede de zaden omhuld zijn, zijn afdrijvend, terwijl de zaden, die bitter en zerp van smaak zijn, aangeraden worden in waterzucht.

De gestampte schors is wormverdrijvend, en deze met Munthe (zie verder) gekookt, wordt aangeprezen voor verkoudheden (rhumatisme); daartoe drinke men 's morgends en 's avonds van dit sap.

De schors kan daarenboven nog, door koking, gebruikt

Fig. 14. — Esch.

worden, tegen koorts, scheurbuik en jicht of flerecijn.

De Gentiaan.

GENTIANE. — GENTIANA.

De groote gele Gentiaan (fig. 15), waarvan wij u van daag

Fig. 15. — Gentiaan.

willen spreken, mijne leerlingen, wordt enkel in eenige hoven gevonden; hij behoort meer tot warmere landen. Het is eene langlevende, tweezaadlobbige plant, met éénbladerige diep-ingesnedene bloemkroon, welke tot de familie der gentiaan-achtigen (gentianaceæ) behoort. De andere soorten, die wij hier meer aantreffen, wassen het liefst op kalkgronden.

De bladeren, die lang en geribd zijn, staan tegenover elkander in kroontjes rond den stam en worden al langs om

kleiner, naarmate zij hooger geplaatst zijn. De schoon-gele bloempjes, welke een lief vijfdeelig sterretje vormen, wassen in de oksels der bladeren en maken op den top als een tuiltje uit. Deze plant bloeit in Juli en Augusti; elke bloem bevat vier à zeven stofdraden en eenen dubbelen stamper; het zaadhulzeken bevat veel plat en bruin zaad. De wortel is dik, lang, vleeschachtig, geel van kleur en bitter van smaak.

In geneeskunde is het eene zeer kostelijke plant : het is vooral de wortel, die gebruikt wordt in machteloosheid der maag en in koorts. Om de maag aan te prikkelen en de koorts te verdrijven neemt men acht à tien grammen gestampt poeder der wortels of wel, men late de gesneden wortelen in wijn trekken en men neme er twee ruimertjes daags van in.

De Heemst.

ALTHÉE. — ALTHÆA.

De Heemst (fig. 16), bij het volk onder den naam van *witten heemstwortel* gekend, behoort tot de tweezaadlobbige planten, met meerbladerige bloemkroon en tot de familie de Malowen (malvaceæ). Deze langlevende plant, welke langs grachten, slooten en vuilputten groeit, draagt bleeke, roozenroode of blauw-purpere bloemen in Augusti en September. De bladeren zijn van een grijsachtig vilt en nog zachter dan zijde. Zij zijn kort en breed, uitgetand, en langs den onderkant met groote ribben voorzien. Zijne witte, vleeschachtige en slijmerige wortels zijn bijzonder krachtig en maken een verzachtend geneesmiddel uit bij verzweringen, ontstekingen en hevigen brand.

De schrepelingen der wortels mengt men met kaasjeskruid (zie bl. 47) en men maakt er eenen pap van voor allerhande gezwellen en etteringen.

Fuchsius raadde aan voor 't graveel, de bladeren en wor-

Fig. 16. — Heemst.

telen met wijn te koken tot op de helft, en nu en dan van dit sap te drinken.

De Hondelaar of het Sporkenhout.

BOURDAINE *ou* BOIS-NOIR. — RHAMNUS.

Ik durf wedden, mijne leerlingen. dat gij allen deze plant kent; want dikwijls heeft haar schoon effen en recht hout uwe

aandacht getroffen, en menigmaal hebt gij er u een zweepje willen van snijden; men vindt deze heesters of struikhout meest in bosschen, langs kanten, in wouden en op waterachtige gronden; hare zwartachtige schors is met fijne witte stipjes bezet, en het is van haar hout, dat men een zeer goed jachtpoeder vervaardigt. De bladeren zijn beurtelings op den stam geplaatst, hebben eenen eironden vorm en eene gladde, heldergroene kleur.

De kleine wit-groene bloempjes zijn in trosjes in de oksels der bladeren geplaatst en geven weldra, roode en daarna zwarte beziën, welke drie kerntjes inhouden. De bladeren en bloemen hebben noch reuk, noch smaak; maar de tweede schors is een weinig bitter en wordt in waterzucht en tusschenpoozende koorts gebruikt. Deze schors bezit, zoo wel als de

Fg. 17. — Hondelaar of Sporkenhout

beziën eene sterk afdrijvende of zuiverende kracht en mag als

purgatie, maar door zeer sterke lichaamsgesteltenissen, gebruikt worden. De Hondelaar (fig. 17) behoort tot de tweezaadlobbigen met meerbladerige bloemkroon et tot de familie der wegedoornen (Rhamneæ).

De Hop.

HOUBLON. — HUMULUS LUPULUS.

Zie hier eene plant, mijne leerlingen, waarvan wij in aardrijkskunde reeds gesproken hebben, als makende eene voorname teelt der omstreken van Aalst en Poperingen uit. Gij kent ze, want gij hebt ze meermaals langs wegen, in kanten en aan boomen zien groeien. De Hop (fig. 18), die nochtans het

Fig. 18. — Hop.

best in zwaren grond wast, komt toch ook zeer wel in onze streek en mag te recht, als zeer winstgevend, ten kweek aanbevolen worden; want, boven de hoppebellen, waarvoor zij

aangekweekt wordt, en die tot bierbrouwen noodzakkelijk zijn, kan men de wortels benuttigen, daar zij eene groote hoeveelheid looistof (tannin) behelzen. Ook kan men de jonge scheuten, even als de Aspergiën, tot een aangenaam en verfrisschend moesgewas, gebruiken, terwijl men van de stengels touwen kan slagen en ook wel papier maken. De Hop behoort, even als de Eik en de Esch, tot de derde klas, eerste orde en tot de familie der katjesdragende gewassen (amentaceæ). Hare bloemen, in vormen van bellen, zijn mannelijk of vrouwelijk, groeien op verschillige planten en vertoonen in Augusti en September een geelachtig stof (lupulien genoemd) van eenen bitteren, maar aangenamen smaak. De Hop is eene langlevende plant, maar telken jare sterft het bovendeel af, om in de lente tot 6 à 7 m. hoogte op te schieten.

Onder oogwit van geneeskunde is het eene maagversterkende, eetlustverwekkende, zenuwstillende, bloedzuiverende en eenigszins slaapverwekkende plant; een prikkelende middel voor trage verstopping der ingewanden en voor langdurige zinking der blaas; door eene gisting, die zij teweegbrengt, bevoordeeligt zij de spijsvertering. Met vrucht kan zij voor pijn in de ruggraat, in slapheid of beweegloosheid en voor bleeke opgeblazene kinderen, die niet eten, gebruikt worden.

De bereiding is allergemakkelijkst : men kookt of men giet theevormig eenige hoppebellen op, en men drinke van dit sap, dat men ook met een weinig wijn kan mengen.

De Hulst.

HOUX COMMUN. — ILEX AQUIFOLIUM.

Ziet gij ginds, mijne leerlingen, die haag met hare stekerige bladeren?... Ik wed, dat gij er u reeds dikwijls aan bezeerd hebt, en dat gij uwe jongere makkers, de zachtheid van uwe kleederen hebt laten voelen, terwijl gij met een blad er ste-

kertjes deed voorkomen; het is de Hulst (fig. 19), eene twee-

Fig. 19. — Hulst.

zaadlobbige plant met meerbladerige bloemkroon, van de familie der hulstachtige planten (Ilicineæ of Aquifoliaceæ). Ziet, zijne donkergroene, maar blinkende, gladde bladeren zijn in de ronde met doorntjes bezet. In de okselen der bladeren, draagt hij witachtige kleine bloempjes, welke zich tot hoogroode vruchten vervormen. Alhoewel deze door de lijsters gaarne gegeten worden, moeten wij er ons van mistrouwen, want zij zijn sterk afdrijvend en verwekken braaklust. Nochtans kan men eenige bladeren in water of wijn koken en dit sap als thee nemen, voor tusschenpoozende koorts en als zweet- en afdrijvend middel. Men kan uit de schors eenen goeden vogellijm koken en zelfs, indien men in de lente een deeltje schors wegneemt, zal er zich daar een kleverachtig vocht,

dat dezelfde hoedanigheden heeft, komen plaatsen; men kan dit opnemen en er eene plaaster van maken, om op gezwollen ledenverbindingen, met vrucht en zekere verzachting, te leggen.

Er zijn menige verscheidenheden van Hulst; men vindt er zelfs fraaie sieraadplanten onder, met goudachtige bandjes of streepjes rond de bladeren.

De Hijsoop.

HYSSOPE. — HYSSOPUS OFFICINALIS.

De Hijsoop (fig. 20) is eene houtachtige plant, welke het

Fig. 20. — Hijsoop.

liefst in zeer droge gronden, in kloven van rotsen, op bouw-

vallige en verlatene muren, wortelt; doch ook wel in hoven aangekweekt wordt. Het is eene langlevende, tweezaadlobbige plant met éénbladerige bloemkroon van de familie der lipbloemigen (labiateæ).

De Hijsoop heeft een rechtstaande, hard en donzig stammetje, waarop in tegenovergestelde richting kleine, scherpe, lancetvormige bladeren wassen. Zijne blauwe, purperachtige, violetkleurige en soms witachtige bloemen, die in Juni en Juli te voorschijn komen, zijn allen naar denzelfden kant gericht, en gansch de plant heeft eenen bitteren, kamferachtigen smaak.

Deze geneeskundige plant is zeer goed in vochtige aamborstigheid, in bloedspuwing en zelfs in longtering; zij hitst lichtelijk de luchtpijpen op, en vergemakkelijkt alzoo de uitspuwing. De maag wordt er door versterkt en mag dus ook dienstig voor maagpijn genoemd worden.

Men neme de droge plant en men giet ze op met kokend water; na dit sap met suiker of honig verzoet te hebben, bekomt men eenen heilzamen drank, waarvan men drie glazen daags inneemt.

De Jasmijn.

JASMIN. — GELSEMINUM.

De Jasmijn (fig. 21) is even als de Hijsoop eene houtachtige plant of beter ee. heester van manshoogte. Zij behoort tot de tweezaadlobbige planten met éénbladerige bloemkroon en tot de familie der jasmijnen (jasmineæ). Deze plant is bijna in alle hoven, om hare aangename en welriekende bloemtrossen te vinden. Hare takken, even als de bladeren en bloemstengels zijn tegenovergesteld; men vindt er witte en blauw-purpere; elk bloempje draagt van binnen éénen stam-

per en twee stofbeurzekens, elk op een draadje, dat aan het bloembuisje vastgeplakt is.

Fig. 21. — Jasmijn.

Het is eene verfrisschende en verzachtende plant, welke men voor pijn in de maag en darmen, voor alle kramp en geweldig sterke zenuwtrekkingen kan gebruiken. Daartoe late men eenige bloemen in water koken en men gebruike dit sap.

Het Kaasjeskruid.

MAUVE. — MALVA.

Het Kaasjeskruid of Malowe (fig. 22) is eene langlevende

Fig. 22. — Kaasjeskruid.

plant, welke men niettegenstaande hare krachtig-geneeskundige hoedanigheden, bijna als onopgemerkt voorbijgaat. Zij loopt voort gelijk de aardbeziën; de winterkoude doet dikwijls het bovendeel omkomen, doch schiet het, elk jaar weder uit. Het is eene tweezaadlobbige plant, met meerbladerige bloemkroon, van de familie der malowen (malvaceæ); zij groeit het liefst in frissche, natachtige, vette gronden en aan den boord van waterloopen; op alle kerkhoven, en ook op veel boomgaarden is zij te vinden. Hare bladeren zijn van een teeder groen en gansch den Zomer heeft zij purperachtige bloemen, waarvan de vijf blaadjes met zachte kleur-

mengsels geteekend zijn. Gansch haar opzicht, alhoewel nederig, biedt volle vertrouwen in, en haar uitwendig, geeft hare goede hoedanigheden te kennen.

Het is een naaste vriend van het wit of Dubbel Kaasjeskruid (guimauve, fig. 22*bis*), dat in Juli, Augusti en September bloeit.

Fig. 22*bis*. — Dubbel Kaasjeskruid.

Deze verscheidenheid groeit het meest in hoven, soms langs wegen, en is eene éénjarige plant. Haar stam, welke zeer sappig, en tamelijk dik is, groeit manshoogte en draagt groote, zachte, gekroezelde bladeren, in wiens okselen zich zachtwitte bloemen, met lichtblauwe kleur gemengd, ontwikkelen.

Beide soorten zijn zeer verzachtend en goed voor ontstekingen, builen, gezwellen en verzweringen; in dit geval maakt men van gansch de plant eenen pap; doch men kan enkel de bloemekens gebruiken en er eenen thee van opgieten; alsdan bekomt men een kleverachtig sap, dat de uitwerping der fluimen vergemakkelijkt en zeer dienstig is in valling, drogen hoest, ontstekingen der keel, longen en luchtpijpen, heeschheid en zelfs in bloedspuwing en in tering. De maag, de darmen en gansch het verteringstoestel vinden er verzachting (1) in, terwijl het ook goed is in ontsteltenis der blaas. Men kan uit de wortels en bloemen (ook wel uit de gansche plant) eene vetachtige, kostelijke siroop trekken, die de aangehaalde verdiensten in zich bevat. Het is eene plant bij uitmuntendheid, want daarenboven kan men in baden, met deze plant bereid, geholpen worden van onsteltenis der lenden en van stuip- en krampachtige aandoeningen.

Houdt dan, mijne leerlingen, deze plant in groote eer.

De Kardinaals- of Papenmuts.

FUSAIN. — EVONYMUS.

Het is aan den vorm der bezie, dat deze heester (fig. 23) haren naam te danken heeft. Men vindt ze in bosschen, en soms in kanten en haar hout levert eene goede teekenkool (crayon de fusain) op; hare groene schors is zeer effen en de stam schiet menigvuldige zijtakjes uit. De bladeren zijn langwerpig rond, fijn getand, gladachtig en uit hare oksels ontstaan er op eenen langen stengel, kleine, witachtig-groene bloemen. Zeer dikwijls is deze plant, die tot de derde klas, derde orde en tot de familie der Celastrineën (celastrineæ)

(1) De haver, de wortelen, het sap van salade, het vlaszaad, de olie van den olijfboom, de prei en de bloembladeren der lelie zijn allen verzachtende planten of middelen.

behoort, met bladluizen en rupsen bedekt en wordt daarom ook soms nog luizenboom geheeten. Ten tijde van het zaad is

Fig. 23. — Kardinaals- of Papenmuts.

dit houtgewas lichtelijk te kennen aan zijne roozenroode vruchten met afgeronde kanten; deze behelzen vier witte zaden.

De schors, de bladeren en vruchten zijn sterk afdrijvend, want drie of vier beziën zijn eene goede purgatie. De jonge scheuten kunnen zelfs eene hevige ontsteking in den grooten darm te weeg brengen, zoodat men met deze plant voorzichtig hoeft om te gaan. Het sap der beziën, met water gekookt, geneest de ruigte der honden en doodt ook het ongedierte.

De Kolbos.

PAVOT COQUELICOT. — PAPAVER RHOEAS.

In fig. 24, mijne leerlingen, ziet gij eene bloem, welke gij menigmaal om hare hoogroode en levendige kleur opgemerkt

en geplukt hebt : het is de Kolbos. Zij groeit het liefst op rijke velden, tusschen koorn en voornamelijk in vlas, omdat zij aldaar niet beschaduwd is. Ook springt zij te meer in het oog, omdat zij zich immer in 't groen en nevens blauwe bloemen bevindt. Zij groeit op dunne, lange stammetjes van drie of vier

Fig. 24. — Kolbos.

decimeters, welke met stekelachtige haartjes bezet zijn. De bladeren zijn donker-groen, wollig en zeer diep, als bandjes, uitgesneden; de onderste hebben eenen steel, terwijl de bovenste zittend zijn. De bloemkelk bestaat uit twee afhangende blaadjes, terwijl de kroon uit vier wijde en vrije bloembladen bestaat, welke aan den voet zwart gevlekt zijn. De bloem bevat zeer veel zwarte purperachtige stofdraden en een tiental stampers, die zeer kort zijn; de zaadhulzen eindigen dikwijls met eenige zijachtige draadjes en behelzen zeer veel kleine zaadjes. Deze éénjarige en bittere plant, ook veel koorn-

roos of wilde heul genoemd, behoort tot de tweezaadlobbige planten, met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der papaverachtigen (papaveraceæ). Het is eene pijnstillende en zachte slaapverwekkende plant, waarvan men enkel de bloembladeren neemt om er eenen thee, bij middel van weeking of opgieting, van te maken. Deze drank geneest den drogen hoest en is zelfs zeer voordeelig in kinkhoest en pijn in de zijde; met de violet (zie verder) en het kaasjeskruid (zie bladz. 47) te zaam gekookt, maakt het ten allen tijde eenen borstverzachtenden drank uit. Een twintigtal zaadjes geneest kramp, onstekingen en zenuwachtige trekkingen. De siroop heeft hetzelfde uitwerksel. Doch, men hoeft met deze plant voorzichtig te wezen, want vermits zij slaapverwekkend of stillend is, kan zij, door het toedienen van eene groete hoeveelheid vergiftigend worden. Zij kan zelfs de koeien dooden, die er in overvloed van nemen en alsdan is de melkontbreking, het eerste teeken dezer vergiftiging.

Het is vooral met de dubbele of *Groote Hofheul* of *Maankop* (fig. 24*bis*) dat men voorzichtig moet omgaan: haar stam is glad, veel langer en sterker dan de wilde Heul, en de bloemen, die van verschillige kleuren, maar meest purperachtig zijn, zijn ook veel grooter. De bloembladen hebben eene zwartachtige vlek aan den voet; de stampers zijn vijftien in getal, terwijl er menigvuldige witte stofdraden, die gele stofbeurzekens dragen, aanwezig zijn. De zaadhulzen bevatten een overgroot getal witte, daarna bruine en eindelijk zwarte zaadjes, welke, zelfs bij de rijpheid, niet uitvallen, daar de zaaddoos gesloten blijft.

Het zaad heeft goede hoedanigheden, even als dat der wilde soort, doch het is krachtiger, maar eventwel niet verdoovend, noch doodend. Deze eigenschappen heeft bijzonderlijk de zaadhulze, vooraleer zij rijp is, want alsdan houdt zij een melkachtig wit sap in, dat men *opium* of *heulsap* noemt en dat de volkeren uit het Oosten zoo gaarne gebruiken om zich

aangename en bekoorlijke droomen te verwekken. Daar deze herhaalde begoocheling het verstand krenkt, is sinds eenigen

Fig. 24*bis*. — Gooote Hofheul of Maankop.

tijd, dit bedwelmend slaapmiddel in Japan en China, door den keizer verboden geworden en vooral aan de openbare bedienden en aan 't leger (1).

Het spreekt van zelfs, dat zulke middelen maar door ervarene geneesheeren mogen voorgeschreven worden, en in allen

(1) De aankweek, zoowel als het gebruik, van de *haschich*, eene soort van kemp (canabis indica), welke de Turken, tot hetzelfde doel gebruikten, is reeds sedert verscheide jaren in dit land verboden.

gevalle mag men voor terende hoesten, pijn in de maag, buik en ingewanden, nooit meer dan ééne zaadhulze daags gebruiken, welke men in eenen halven liter water laat weeken of koken. Dit sap kan ook in buik- en bloedloop met veèl vrucht gebruikt worden. In zenuwtrekkingen, hevige ontsteltenissen (voornamentlijk van 't verstand) krachtige pijnen, doodskramp enz. kunnen de geneesheeren sterker gebruik voorschrijven, volgens noodzakelijkheid, graad van ziekte en lichaamsbouw van den lijdenden. Voor eigen gebruik houde men altijd in 't oog, dat de opium aan 't hoofd der slaapverwekkende middels staat en dat eene geringe hoeveelheid zelfs, braaklust, stuiptrekkingen en zelfs den dood kan veroorzaken. Een bewijs van vergiftiging door de Kolbos of opium is dat de oogappel zich sterk samentrekt en vermindert.

Er zijn nog andere soorten of verscheidenheden; doch allen hebben omtrent dezelfde hoedanigheden.

De Kornoelboom.

CORNOUILLER. — CORNUS.

De Kornoelboom (fig. 25) is weêral eene oude kennis; want menigmaal hebt gij op oude boomgaarden een klein, krom, oud boomken ontmoet, en het bij name van *kornelboom* en de vruchten met die van *kornellen*, in plaats van kornoelen, begroet; dikwijls ook hebt gij 's morgends vroeg zijne vruchten opgeraapt. U deze plant van de derde klas, derde orde beschrijven, ware overbodig. Ik hoef u enkel te zeggen, dat zij tot de familie der kornoelachtige planten (cornaceæ) behoort en dat de schors, de bladeren, jonge scheuten en bloempjes eene samentrekkende kracht bezitten. De beziën, wanneer zij nog tot geene volle rijpheid gekomen zijn, hebben eenen bitteren, scherpen smaak; dit belet niet, dat de kinderen ze toch gaarne eten, en dit is niet te verwonderen, want de

vrucht is wormverdrijvend en vele kinderen worden, door deze diertjes bezocht. Waarom dan toch zoo onbarmhartig

Fig. 25. — Kornoelboem.

deze plant uit de boomgaarden verbannen of ze niet als heester aankweeken, daar het grootste deel der vruchten toch wel den kinderen toebehoort?

Hier vindt voorzeker de opmerking hare plaats : dat al wat men gaarne eet doorgaans gezond is, wanneer het niet uit eigenzinnigheid geschiedt : dit ziet men in de kinderen, die gaarne brood eten, omdat het zeer kloek is en tot hunnen groei en wasdom medewerkt. De bladeren, bloemen en vruchten hebben, zooals wij zagen, eene lichte samentrekkende kracht en kunnen daardoor voor wonden of ander bloedverlies gebruikt worden.

De Lavendel.

LAVANDE. — LAVENDULA.

De Lavendel (fig. 26) is eene houtachtige, zeer getakte plant,

Fig. 26. — Lavendel.

van de familie der lipbloemigen (labiateæ), met éénbladerige bloemkroon en van de klas der tweezaadlobbigen. Haar stam is vierkant, dun en bezet met veel knoopen, waaraan van weêrzijden twee viltachtige, grijze en fijne lancetvormige bladeren wassen. De blauwe violetkleurige bloemen, welke in Juni en Juli op de toppen te voorschijn komen, zijn lang

gesteeld, en vormen eene soort van aar. Om hare welriekendheid kweekt men ze meest in hoven; men trekt er eene vluchtige olie uit, waarvan men eenige druppels in water, munthe of oranjewater laat vallen om reukfleschjes te bereiden. Gansch de plant, en ook de olie, bezit prikkelende hoedanigheden, en werkt op geheel het zenuw- en lichaamsgestel en der hersenen, zoodat zij met veel vrucht in slapheid, beweegloosheid, slaapzucht, bezwijming, lamheid en zelfs in vallende ziekte (zie verder) kan gebruikt worden. De moederkwaal, buikpijn en koude-pisse (1) zijn er ook door te genezen. Zij wordt theevormig gebruikt of wel in wijn gekookt.

Het Lepelkruid.

HERBE AUX CUILLERS — COCHLEARIA OFFICINALIS.

Het tweejarig Lepelkruid (fig. 27) behoort tot de tweezaadlobbige planten, met meerbladerige bloemkroon en tot de groote familie der kruisbloemigen (cruciferеæ). Het groeit liefst in natte, ziltachtige gronden; doch veel langs en in grachten, en soms ook in hoven. Zijne eironde bladeren zijn zeer groen, sappig, eenigszins vleeschachtig en hebben den vorm van eenen tinnen lepel; zij komen van uit de wortels, zijn lang gesteeld en achterover naar den grond gebogen. Ook draagt het in Juni kleine witte bloempjes; van opzicht trekt het goed op den wilden ramenas (zie in Verkoudheden).

Het is een krachtig middel tegen scheurbuik en verstopping der ingewanden en van den onderbuik en blaas. De groene bladeren op gezwellen, speen, zweeren of klieren gelegd, doen deze weggaan, alsook de dauwwormen en de ruggraatpijn.

(1) De personen, veel aan koude-pisse onderworpen, zijn diegene die veel gebruik maken van flauw bier; zij kunnen zich verhelpen met een ruimertje franschen (eau-de-vie) in te nemen; ook met zich op voorhand, of terwijl zij de koude-pissen hebben, met een weinig zoet vet (kaarsroet of ander) onder het geslachtsteeken te bestrijken.

Voor trage koorts kan men de groene bladeren theevormig gebruiken, er het sap uitpersen of ze als salade eten. Doch

Fig. 27. — Lepelkruid.

men mag de bladeren niet drogen, noch koken, maar wel in water, wijn, melk of bier weeken. Indien men uit het tandvleesch bloedt of dat het week, teêr, vuil of zelfs bedorven is, knauwe men alle morgenden een lepelblad en men mag op zekere hulp rekenen. Het heeft alsdan, even als wanneer men het plettert, eenen sterken levendigen reuk.

Het Leverkruid.

AIGREMOINE EUPATOIRE. — AGRIMONIA EUPATORIA.

Mijne leerlingen, ik wil niet verder gaan, zonder u van deze

plant te spreken; zie ze ginder langs den weg met hare kleine, gele bloemekens op eenen langen rechten stam, in vorm van eindaar geplaatst. Zij groeit ook in bosschen en weiden en op droge zand- en turfachtige velden; hare bladertjes zijn witachtig, eirond, donzig, uitgetand, vinachtig en beurtelings op eenen harigen stam, die een weinig hard is, geplaatst. Zij bloeit in Juni, Juli en Augusti; hare zaden zijn met haartjes en zelfs met haakjes bezet. Het Leverkruid (fig. 28)

Fig. 28. — Leverkruid.

is eene langlevende plant, behoorende tot de derde klas, derde orde en tot de familie der roosbloemigen (rosaceæ). Zij heeft eenen bitteren smaak en eene samentrekkende kracht, zoodat het een bijzonder middel is tegen ontsteking

der keel; daartoe kookt men deze plant met honig en azijn en men gurgele met dit sap. In ziekte van den lever en in bloedspuwingen is het een heilzame middel; daarenboven is het afkooksel wormverdrijvend.

Voor verstuikingen en andere verstoptheid kan men van de bladeren en gansch de plant, eenen pap maken, welke men met rooden wijn kookt en met zemelen bindt.

De Lindeboom.

TILLEUL. — TILIA.

Deze boom (fig. 29), welke tot de klas der tweezaadlobbige planten met meerbladerige bloemkroon, en tot de familie der lindeboomen (tiliaceæ) behoort, heeft een taai hout, dat door de beeldsnijders veel gebruikt wordt. Men kan er ook buskruid uit vervaardigen en ook wel matten van maken. Meestal wordt hij aangekweekt om lommer te verschaffen, en laat zich ook tot alle vormen leiden. Deze boom is gekend, als zeer oud kunnende worden, en daarvan hebben wij in Oost-Vlaanderen verscheide voorbeelden.

Veel meer is de Lindeboom gekend om zijne geurige, welriekende, witachtig-gele bloempjes, welke verscheide stofdraden en maar éénen stamper bevatten. De bloemen verschijnen in Juni en Juli en dragen aan den stengel, een zeer groot schudblad (bractée), dat geenszins de geneeskracht, maar wel het gewicht uitmaakt.

Deze bloemekens worden als thee gebruikt tot zweetmiddel en tot prikkeling der maag; door wassching geneest het den brand der ontstekene deelen en bijzonderlijk der keel. Het is ook goed dezen thee te gebruiken in zenuwachtigheid, draaiing van 't hoofd, beroerdheid en in kramp; men kan er ook warme baden mede nemen, en alsdan mag men ook bladeren gebruiken : deze baden worden door *Dodonæus* voor gezwollen beenen aangeraden.

Ik heb de tweede schors van lindenhout, met regenwater, tot een slijmachtig papje zien bereiden, om het op een verbrand

Fig. 29. — Lindeboom.

deel des lichaams te leggen, en oogenblikkelijk was de pijn verzacht.

Voor het uitvallen van het haar raadt men aan, het hoofd met lindensap te bestrijken; dit sap bekomt men door het afsnijden van eenen jeugdigen en in sap zijnden tak.

Het Lisch.

IRIS. — IRIS.

Zie hier nu juist de plant, welke gij deze week, en tegen

Fig. 30. — Lisch.

elke processie, in grachten en moerassen weet te vinden, om de straten te versieren. Het Lisch (fig. 30) is eene langlevende éénzaadlobbige plant, van de familie der lischbloemigen (irideæ). Zij heeft lange, drijkantige, rechtstaande bladeren, een weinig achterover gebogen en aan een zwaard gelijkende; hare kleur is van een schoon groen; op het einde der lente komen er soms, volgens de verscheidenheid, uit den top der bladeren, of op eenen langen, ronden bloemstengel, fraaie gele, donkerblauwe, purperachtige of violetkleurige bloemen te voorschijn.

De wortels, welke men door opgieting kan bereiden, zijn buikzuiverend en hebben weinig of geenen reuk, maar eenen bitteren smaak; diegene van het geel lisch hebben eene samentrekkende kracht en worden daarom door *Lobel* en *Dodoneus* voor buikloop, bloedspuwen of ander bloedverlies aangeprezen.

De Lupien.

LUPINE. — LUPINUS.

De Lupien, wolfs- of vijgeboon (fig. 31), behoort tot de familie der peulvruchten (leguminoseæ) en tot de klas der tweezaadlobbigen met meerbladerige bloemkroon. Deze zeer vette plant is afkomstig van het Oosten en Zuiden en wordt in onze hoven soms als sieraadgewas aangekweekt. Er zijn menigvuldige soorten, waarvan de witte en gele lupien de bijzonderste zijn; zij draagt op ronde, holle en harige stelen, veel groote, witte, blauwe of gele bloemen, die in Mei en Juni een eindaar vormen; de bloemblaadjes buigen zich bij zonnenondergang langs den stengel en het rondachtig plat zaad bevindt zich in lange haarachtige schelpjes; de bladeren zijn diep, als vingelingen uitgesneden; zij zijn langs boven groen en langs onder grijs en wollig; zij zijn zoo vettig, dat men er karren en rijtuigen kan mede smeren, en gansch de plant,

die op zeer mageren grond, goed wast, kan als goede meststof ondergewerkt worden. De groene plant kan voor het vee en

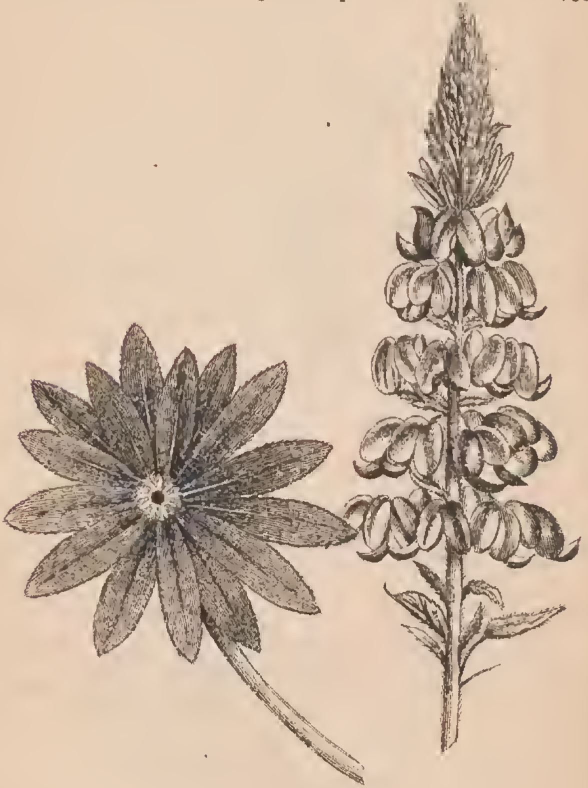

Fig. 31. — Lupien.

bijzonderlijk voor de schapen benuttigd worden, terwijl het zaad, waarvan men, met kokend gezouten water, de bitterheid wegneemt, een gemein voeder voor den mensch en een goed

voedsel voor de dieren, oplevert. Van den bast der stengels. kan men ook touwen slagen. De pinwortel is hard en met een weinig vezelhaar bezet.

Het zaad dezer plant is afdrijvend, afzettend, wormverdrijvend en verwekt de maanstonden, terwijl men van de bloem, eenen verzachtenden pap kan bereiden.

Het Moederkruid.

CAMOMILLE ROMAINE. — MATRICARIA.

Het éénjarig Moederkruid of Kamillebloem (fig. 32) is eene

Fig. 32. — Moederkruid.

tweezaadlobbige plant met éénbladerige bloemkroon, van de familie der samentelende gewassen (syngenesia). In het wild

groeit het als onkruid op akkers en zware velden, en ook wel langs wegen. In hoven vindt men meer het dubbel en zelfs driedubbel Moederkruid en alsdan is het eene langlevende plant. Hare bladeren zijn dubbel, zeer fijn gevind, diep uitgetand en van eene bleek-groene kleur. Zij draagt in Juli, Augusti en September, op den top der stengels, witte geurige bloempjes, waarvan de blaadjés tegen den stengel teruggeslagen zijn, latende alzoo in 't midden een geel knopken of bolleken zien; dit geschiedt vooral bij de enkele, als de schoonste bloei voorbij is.

De bloempjes bezitten verzachtende hoedanigheden voor de maagpijn, en weêrhouden het zenuw- en krampachtig braken en overgeven. Het is een inlandsehe middel tot koortsverdrijving, welk men ook als zweetmiddel, door koking of theevormige opgieting kan gebruiken.

Het Moederkoorn.

(Wolfstanden. — Zwarte Broodjes. — Sporen. — Hannepooten, enz.).

ERGOT *(seigle ergoté)*. — SCLEROTIUM.

Voorzeker, mijne leerlingen, hebt gij dikwijls het misvormde zwart graan (fig. 33), dat zieh bijzonderlijk in den rogge bevindt, opgemerkt en beschouwd? Dat noemt men moederkoorn, brandrogge, sporen enz. Dezen laatsten naam heeft men het gegeven, omdat het, van vorm, op de sporen der hanen trekt. Deze plant behoort tot de kiem- of zaadlobbeloozen en tot de familie der zwammen (fungi); zij is veroorzaakt door mosten of beschimmeling, welke zieh op de graankorrels ontwikkelen; het Moederkoorn heeft eenigszins den reuk van gebraden vleesch, doch zijne aanwezigheid is sleeht,

want eene middelmatige hoeveelheid in het graan gemengd (1) is schadelijk aan de gezondheid, en het gebruik daarvan kan

Fig. 33. — Moederkoorn.

kanker veroorzaken. Dit is in de omstreken van Grenoble in 1879 het geval geweest.

Niettemin is het Moederkoorn, even als de Lupien, een zeer werkzaam en krachtig-afdrijvend geneesmiddel, 't welk door de apothekers aangekocht wordt.

(1) Om te onderzoeken of er zich in het meel of het brood eene groote hoeveelheid Moederkoorn bevindt, heeft men het enkel met kali-loog (loogzout of alkalis) te behandelen, waardoor er zich een haringgeur voordoet.

De bijzonderste alkalis zijn : potassium-oxyde, calcium-oxyde en de ammoniak.

De Molsalade.

(Leeuwentand, Paardenbloem, Pissebloem, Wilde suikerij enz.)

PISSENLIT. — LEONTODON.

Deze plant, mijne kinderen, hebt gij in het voorjaar dikwijls in weiden en langs kanten gaan vinden, om er eene zoo aangename, als gezonde salade van te maken. De Mollesalade (fig. 34) is eene tweezaadlobbige plant met éénbladerige bloem-

Fig. 34. — Molsalade.

kroon van de familie der samentelende (syngenesia). Hare bladeren, die allen uit de wortels opschieten, zijn op het einde eirond en diep, tot tegen de bijzonderste rib uitgetand. Op het einde der melkachtige stengels, welke zwartbruine plekken

op de huid maken, groeit eene groote, gele bloem; deze heeft de eigenschap zich, des morgens om 7 ure, te openen en zich des avonds, om 5 ure juist, te sluiten; zij overdekt zich aldra met kleine wollige zaadjes, welke de kinderen zoo gaarne afblazen.

Het is eene oud-beroemde plant, welke Lodewijk XIV en Frederik de Groote gaarne aten; dit moet ons niet verwonderen, want, niettegenstaande haren bitteren smaak, heeft zij bijzonder goede hoedanigheden : met vrucht kan deze plant gebruikt worden in geelziekte, koorts, borstwater en machteloosheid der maag, terwijl zij, zoo als haren naam het zegt, de pisvorming vergemakkelijkt. Hiertoe kan men deze plant theevormig of als salade gebruiken, terwijl voor dauwwormachtigheid of hoofdzeer, men gansch de plant, met pinwortel, bladeren, stengels en bloemen tot eenen melkachtigen pap of plaaster, in eenen mortier, kan stampen.

De Mostaard (1).

MOUTARDE. — SINAPIS NIGRA.

Ik wed, jonge vrienden, dat gij, om te doen als anderen, ook al eens een weinig mostaard met uwe hesp genomen hebt; waarschijnlijk heeft u dit niet wel bevallen, en gij hebt, zonder twijfel, het voornemen gemaakt er geenen meer te gebruiken. Nochtans kan dit zulk groot kwaad niet : het prikkelt de werking der maag en het vergemakkelijkt de pisvorming, twee zaken, welke bij de kinderen gewoonlijk niet moeten aangehitst worden, maar bij oude menschen goed van pas komen en voor sommigen noodzakelijk zijn.

Deze dikke, lichtbruine of gele pap, welke gij mostaard

(1) Veel personen noemen de *steenraket of wilde dragon* (vélar

noemt, bekomt men door het malen van het zaad der Mostaardplant. Zij behoort tot de tweezaadlobbige planten, met meerbladerige bloemkroon en tot de groote familie der kruisbloemigen (cruciferea); zij groeit het liefst op onbebouwde en steenachtige, scherpe en magere landen, langs

officinal, Erysimum officinalis, fig. 35), met zijne gele bloempjes op

Fig. 35. — Steenraket.

de toppen der stengels en zijne drijhoekige en ver-uitgesnedene blaadjes, ook mostaard; doch deze plant, alhoewel van dezelfde familie en bijna dezelfde hoedanigheden bezittende, is eene andere plant; haar gebruik is menigvuldig : de bladeren worden theevormig tegen heeschheid, hoest of kuch en in longziekte, gebruikt.

Het *Groot-Peperkruid* (Grande-passerage, Lepidium-latifolium, zie verder) wordt door 't volk ook mostaard geheeten.

hagen en muren; haar stam is hard en stijf en is bezet met fijne, ruwe, smalle en scherpe blaadjes, die drijhoekig scherp en ver uitgesneden zijn en die aan stekertjes gelijken.

Men heeft voornamelijk 2 soorten van mostaard : de witte of gele (fig. 36) en de zwarte of roode; beide hebben omtrent de-

Fig. 36. — Mostaardplant.

zelfde hoedanigheden; doch de witte of gele is de voornaamste soort, en wordt geteeld, terwijl de zwarte, wier kruid aan dat van radijs of raap gelijkt, meer als onkruid aanzien wordt en moeilijk om verdelgen is. De witte mostaard draagt gele bloempjes, die in grapjes op de stammen wassen en zich in

schelpjes vervormen; deze dragen grof stekelachtig zaad, terwijl de andere soort een fijner zaad geeft, van eene zwarte, bruine of roode kleur. Eene lichte wrijving van het kruid of de bloemen, tusschen de vingers, geeft door den reuk, den naam der plant te kennen.

Boven de geneeskundige hoedanigheden, hierboven aangehaald, wordt de gemalen mostaard met roggenbrood gemengd, om als treksels gebruikt te worden; eene groote hoeveelheid ingenomen kan een lichte afgang te weeg brengen.

De Munthe.

MENTHE. — MENTHA.

In fig. 37 zien wij eene tweezaadlobbige plant met éénbladerige bloemkroon, van de familie der lipbloemige (labiateæ). Deze langlevende plant groeit in hoven, langs grachten en beken, en in vochtige onbebouwde gronden. Zij heeft witachtige, violetkleurige bloemetjes, welke in troskens boven elk blaadje, rond den stengel geplaatst zijn; zij bloeit in Augusti en September en is aan haren sterken reuk genoegzaam te kennen.

Men onderscheidt er menige soorten : onder andere, de veldmunt, de wilde munt, de watermunt en de pepermunt; alhoewel allen dezelfde hoedanigheden hebben, is de laatste toch de krachtigste. Allen zijn prikkelende (1) en aangename maagversterkende middels; zij oefenen eene haastige en levendige hitsing op de maag uit, geven kracht en warmte; zij worden met voordeel gebruikt tegen kramp en wormen, in

(1) *Venkel* en *Dragon* zijn ook prikkelende middels voor de maag, en worden veel tot opleggen van groensels, ajuintjes en komkommers gebruikt. *Pimpernel*, *Marjolein*, *Rozemarijn*, *Thijm* en *Koriander-zaad*, worden voor den smaak, als prikkelende speccerijen, bij de spijzen gemengd.

langdurige afgangen, in zenuwtrekkingen, in windige buikpijn, in machteloosheid der maag en in hartkloppingen.

Over 't algemeen wordt deze plant theevormig, met een

Fig. 37. — Munthe.

weinig suiker of zoethout gebruikt; voor ruigte wordt het groen gestoofd en de lekkerbekken gebruiken de munthepastiliën der suikerbakkers.

De Netel.

ORTIE. — URTICA.

Het verwondert u zeker, mijne kinderen, dat ik u van den Netel, als geneeskundige plant wil spreken, een onkruid, zegt ge, dat van iedereen veracht en geschuwd wordt. Nochtans verdient het niet zoo misprezen te worden, want boven zijne geneeskundige kracht, kan het op puinen en in magere zandgronden, als een zeer goed melkachtig dierenvoeder gekweekt worden, en twee- driemaal 's jaars eene overvloedige teelt geven; dit zou men van klavers niet mogen verwachten; de koeien eten daarenboven gaarne dit groen, wanneer het jeugdig en versch is. De stengels kunnen daarenboven gesponnen en zelfs tot fijnen neteldoek verwerkt worden.

Het is eene kroonlooze tweezaadlobbige plant, van de familie der katjesdragende (amentaceæ); de groote Brandnetel (fig. 38) is eene langlevende plant, die zijne mannelijke en vrouwelijke bloemen op afzonderlijke planten draagt, terwijl de kleine Netel éénjarig is en beide slacht van bloemen op denzelfden stengel draagt.

Een afkooksel van Netels is goed voor borstwater en hoofdwaterzucht; eene geeseling met Netels (tingels), doet het vocht der kliertjes onder de huid vloeien en brengt eene ontsteking te weeg, welke het langdurig rhumatisme, flerecijn en zelfs de lamheid kan verhelpen; 't is alzoo dat dit aardig, en weinig aantrekkelijke middel de vesicatorien of trekplaasters kan vervangen en zekere huidziekten kan genezen. Indien men een zachter middel wil, stoote men de Netelen klein en leg men ze op de met rhumatisme aangedane deelen (1).

(1) *Durantus* raadde aan, netelbladeren te stampen met een weinig zout, en dit op de beet van dolle honden te leggen.

De Netels behelzen veel salpeterzure potasch (nitrate de potasse) en zijn daardoor afzettend; zij zijn zeer bloedstelpend,

Fig. 38. — Netel.

want haar bitter sap weêrhoudt aanstonds het bloeden door de beet van eehels veroorzaakt, en hare bladeren fijn gestampt en in den neus gestoken, doen het bloeden uit den neus ophouden; met vrucht gebruikt men ook deze plant voor inwendige bloedstelping, bloedbraking, bloedpissen of welkdanige bloedstorting.

De *Wilde-* of *Melknetel* (Lamier-Blanc, Lamium) is hier geene verscheidenheid van, want zij behoort tot dezelfde familie

niet, maar wel tot de lipbloemige gewassen (labiateæ); de witte bloemen kunnen tot eenen verzachtenden pap gemaakt worden.

De Notenboom.

NOYER. — JUGLANS.

Wij hebben reeds lang door akkers en wegen gewandeld om planten op te zoeken; thans, mijne leerlingen, keeren wij weder naar het schoolhof om u over den Notelaar te spreken; gij kent hem allen, want gij zijt op zijne vruchten verzot; laten wij met hem nog nader kennis maken, want hij is het waardig : zijn hout wordt tot het vervaardigen van allerlei meubels gebruikt, terwijl zijne wortelen, schelpen en groene vruchten tot eene duurzame verf gemaakt worden. Hij behoort tot de kroonlooze, tweezaadlobbige planten en tot de familie der katjesdragende (amentaceæ). Zijne bladeren hebben eene samentrekkende kracht en worden voor zweeren, kliergezwellen, speen, beenderbederving en klierachtige oogziekte aanbevolen. Wanneer men het ongemak heeft aan handen, ooren en voeten, van den vorst te lijden, dan wassche men voor den winter deze deelen, met een lauw afkooksel van notenbladeren.

Eene plaaster of pap van notenbladeren is goed voor hoofdzeer. Sommige kinderen hebben eene zeer witte, fijne huid, de lenden dik en vet, den blik zacht, het vleesch mollig en papachtig, en den buik opgeblazen; zulke hebben arm bloed en een waterachtig gestel. Dan is het goed dikwijls baden van notenbladeren te nemen en daarna een kloek voedsel toe te dienen.

Eenige bladeren theevormig opgegoten hebben hetzelfde uitwerksel.

Het Peperkruid.

PASSE-RAGE. — LEPIDIUM-LATIFOLIUM.

Het groot- of breedbladerig Peperkruid (fig. 39) wordt,

Fig. 39. — Peperkruid.

zooals wij hiervoren zagen, ook mostaard genoemd, omdat het de speekselklieren aanhitst en deze, evenals de mostaard, werkzaam maakt. Deze langlevende plant behoort tot de tweezaadlobbigen, met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der kruisbloemige (crucifereæ). Zij heeft gele, wijd-uitloopende wortels, die zoo wel als de bladeren tot peper kunnen gebruikt worden. Haar rechte stam is zijdelings, met langwerpige, scherpe bladen bezet, welke langs onder grooter en langs

boven fijner en smaller worden. In dezes oksels en op den top van den stam wassen grappen van witte bloempjes. De versche bladeren op de huid gelegd doen ze ontsteken of rood worden. In overmate van bloed en in waterzucht wordt het gebruik dezer plant aangeraden, maar, geloof niet dat zij de dolheid geneest, zooals haar fransehe naam het zou kunnen doen veronderstellen. Enkel, en dit is waarom ik u te meer van deze plant wil spreken, heeft zij de eigensehap de weegluizen (punaises) tot zieh te doen komen; na eenige dagen zijn er een groot getal van die verfoeide diertjes, zoodanig aan vastgekleefd, dat men ze gemakkelijk kan verdelgen of in 't vuur werpen (1).

De Rhabarber.

RHUBARBE. — RHEUM.

De langlevende plant, waarvan wij heden spreken, komt ons eerst uit China, alwaar zij enkel als sierplant gebruikt werd; de Rhabarber (fig. 40) met hare roodaehtig-gele, vette en sappige groote wortels, behoort tot de kroonlooze tweezaadlobbige planten en tot de familie der veelknoopige (polygoneæ); zij wast het best in vetten, middelmatig lichten en eenigszins ijzerachtigen grond. Men treft er vele soorten of verscheidenheden van aan; doch allen hebben omtrent dezelfde hoedanigheden, met dit verschil dat de inlandsche rhabarber niet zoo krachtig is. Hare zuurachtige bittere bladeren, maar nog meer de jeugdige toppen worden, bijzonderlijk in Engeland, als groensel of zuring geëten. Daar deze plant bijna in alle hoven te vinden, en van iedereen gekend is, zoo geloof ik onnoodig de beschrijving van al die verschillige soorten te doen; ik hoef enkel te zeggen, dat deze plant door het zaad of door de wortels voortgeteeld wordt.

(1) Verwar deze diertjes niet met de platluizen (morpions), welke men zeer gemakkelijk, en op een paar dagen, kan verdelgen, met de aangedane deelen, met een weinig bruine zeep te bestrijken.

In geneeskunde is de rhabarber van groot gebruik, want zij heeft eene licht-purgeerende en daarna samentrekkende kracht;

Fig. 40. Rhabarber.

daarom wordt zij in bloedloop, en, als versterkende plant, als middel tegen maag- en buikpijn voorgeschreven; zij verdrijft de wormen en vornamelijk de gal, terwijl zij voor geelzucht, winderigheid, walging en slapheid der maag aangeraden wordt. Daar deze plant het bloed ontsteekt of verhit, mag zij

aan personen, die altijd warm hebben of wier maag en darmen krampachtig of ontsteken zijn, niet toegediend worden.

Men gebruikt hare gedroogde of gestampte wortelen theevormig, met een weinig suiker verzoet, of op jenever gestoken. Hiertoe heeft men in den herfst of winter, oude en gezonde wortels, af te nemen, ze in brokjes te snijden en deze langzaam, zonder beschimmeling, door zon en wind te laten drogen.

De Reinvaren.

TANAISIE. — TANACETUM.

Voorzeker, mijne leerlingen, kent gij allen de plant door fig. 41 afgebeeld : het is de reinvaren, door u soms *reinvaart*

Fig 41. — Reinvaren.

geheeten. Deze langlevende plant is tweezaadlobbig, met éénbladerige bloemkroon en behoort tot de familie der samente-

lende (syngenesia). Zij groeit in bosschen, langs wegen, in hooge en droge zandgronden en is bijna in elken hof te vinden. Hare bleek-groene bladeren zijn vinderig en diep uitgesneden; zij draagt in Augusti en September gele bloemen, aan knopjes gelijkende, welke te zamen genomen, eenen schitterend-effen tuil vormen. Gansch de plant heeft eenen sterken, onaangenamen en scherpen reuk, welke sommige menschen als welriekend aannemen.

Het is een bittere, maagversterkende middel, welke bijzonder geschikt is tot wormverdrijving en vooral van die kleine wormpjes, die zich in den grooten of rechten darm ophouden.

Men gebruikt het kruid, bloemen en zaden in theevormige afkoking; voor lavementen weekt men ze in melk en de groene jeugdige bladeren, worden veel in koeken gebakken (1).

De Saffraan.

SAFRAN. — CROCUS.

Alhoewel deze plant zelden in onze streek voorkomt, maar meest uit het Oosten, en uit de warme landen overgebracht wordt, toch wil ik u ze, om hare geneeskracht, leeren kennen. De Saffraan (fig. 42) behoort tot de éénzaadlobbige planten en tot de familie der lischbloemen (Irideæ). Het is eene langlevende plant met purperachtige blauwe bloemekens, waarvan enkel de mannelijke deelen of stofdraden met beurzekens, als speeerij en geneesmiddel gebruikt worden.

De thee, welke men door opgieting van 1 à 1 1/2 gr. bekomt, bevoordeeligt de uitzweeting, de pisvorming (2) en geeft kracht

(1) *Reinvaartkoeken.*

(2) De *Landpee* of het *Vogelnest* (Daucus), welke tot de familie der schermbloemigen (Umbelliferceæ) behoort, werkt ook bijzonder op het water en bevoordeeligt de pisvorming; zij kan dus ook in waterzucht en graveel aangeraden worden. Men gebruikt ze theevormig of wel in water, bier of wijn gekookt.

en warmte aan de maag; doch, een overvloedig gebruik kan

Fig. 42. — Saffraan.

het krampachtig lachen, de ijlhoofdigheid en zelfs den dood veroorzaken.

De Salie.

SAUGE. — SALVIA.

Deze tweezaadlobbige plant, met éénbladerige bloemkroon behoort tot de familie der lipbloemigen (labiateæ). De Salie fig. 43) is eene langlevende plant, die in Juni en Juli, rood-

Fig. 43. — Salie.

achtig-blauwe of purperachtige bloemen draagt; zij is min of meer houtachtig en heeft getakte steeltjes; hare bladeren zijn met een grijsachtig dons bezet. Haar kruid en bloemen hebben eenen doordringenden, welriekenden geur, waarom zij bijna in alle hoven plaats vindt.

De bladeren gebruikt men theevormig met suiker verzoet, op wijn gestoken of in zoete melk gekookt, om de maag aan te prikkelen en haar kracht bij te zetten.

Het Sint-Janskruid.

MILLE-PERTUIS. — HYPERICUM.

Ik wed, mijne leerlingen, dat er onder u zijn, die het Sint-Janskruid (fig. 44) reeds kennen; dit gewas werpt ver-

Fig. 44. — Sint-Janskruid.

scheide stammetjes of stelen tot op eene hoogte van omtrent drij decimeters uit; het groeit in droge gronden, langs wegen en in bosschen; het draagt des zomers, maar vooral in Juli en Augusti, gele vijfbladerige bloemekens. De zijtakjes zijn twee en twee geplaatst en maken met den moederstam eene schuinsche richting uit; de breede bladeren dragen veel kleine vlekjes, die bij het zonlicht als kleine openingen schijnen te wezen. Het Sint-Janskruid heeft weinig reuk, maar eenen bitteren zouten smaak. Het klein fijn zaad bevindt zich in langwerpige zaadknopjes; de wortel is hard en houtachtig.

Het werkt krachtig op de luchtpijpen en longen en wordt alzoo voor bloedspuwing aangeraden; het bevordert de pisvorming en wordt met veel vrucht voor inwendige verzweringen en uitwendige kneuzingen of wonden gebruikt.

Men kan de bladeren en bloemen theevormig gebruiken of ze in olijfolie breken, om er eene malsche en goede zalf, die tot het heelen van wonden gebruikt wordt, van te maken.

Deze langlevende plant is tweezaadlobbig, meerbladerig van bloemkroon en behoort tot de familie der hertshooiachtige gewassen (Hypericaceæ).

De Suikerij.

CHICORÉE. — CHICORIUM.

De Suikerij (fig. 45) werd eertijds als wilde plant aanzien, en veel langs wegen, grachten en rivieren gevonden. Thans heeft men, door aanhoudende verbetering van zaad, op schoone en kloeke stammen of wortelen gewonnen, tamme soorten of verscheidenheden bekomen, die den landbouwer eene zeer winstgevende teelt verschaffen. Deze plant, mijne leerlingen, behoort tot de tweezaadlobbigen, met éénbladerige bloemkroon en tot de familie der samentelende (Syngenesia); de kleur harer bloemen, die aan lieve sterretjes gelijken, is blauw, soms wit of purperachtig rood; zij is tweejarig, doch zwak zaad schiet, even als dat van andere wortelgewassen, éénjarig op, terwijl deze plant ook meerjarig kan wezen en de zaaddragers zelfs beter en kloeker zaad geven op hun derde, vierde en latere jaren. Hare bladeren zijn ruig en diep ingesneden. Wanneer deze, door luchtberooving geel geworden zijn, maken zij in den Winter en in het voorjaar eene lekkere en gezonde salade uit; hare lange, sappige en melkachtige wortelen worden gezoden of als schorseneeren bereid, om tot een bitter, maar-

gezond voelsel te dienen; de bladeren kan men ook met melk of water theevormig gebruiken.

Gansch de plant zuivert het bloed, wekt den slaap op en

Fig. 45. — Suikerij.

wordt voor huidziekten en langdurige koortsen aangeraden. Daartoe koke men deze plant en men gebruike het sap als drank of men ete de plant als groensel.

De wortelen worden ook gedroogd, gebrand en daarna tot poeder gestampt of gemalen, om bij den koffij gemengd te worden.

Het Toortskruid.

BOUILLON BLANC. — VERBASCUM.

Mijne leerlingen, deze week hebt gij mij de gele bloempjes van de plant, die ik u heden wil leeren kennen, zien afplukken;

Fig. 46. — Toortskruid.

een leerling vraagde mij, waartoe deze moesten dienen, en ik

heb hem beloofd zulks in 't kort uit te leggen; thans wil ik mijne belofte volbrengen :

De Toorts (fig. 46) door u, en door 't volk *Wilden Tabak* of *Wollekruid* genoemd, is eene tweejarige en tamelijk sterke plant, zooals gij ziet; zij behoort tot de tweezaadlobbigen, met éénbladerige bloemkroon en tot de familie der gemaskerdbloemige of leeuwenbekken. Zij wast tot 2 1/2 meters hoogte; hare groote, lange bladeren zijn op de toppen afgerond en, even als den stam, langs beide zijden met grijsachtigen dons of zachte wolle bezet. Men vindt deze plant soms langs wegen, doch zij wordt meest in hoven, om hare geneeskracht aangekweekt; zij bloeit in Juli, Augusti en September, en hare gele bloempjes, die op eenen langen, dikken krap wassen, zijn op dezen teruggeslagen en toonen hunne bruin-roode stofdraden.

Men gebruikt deze bloempjes theevormig, met honig verzoet, of in zoete melk gekookt, als verzachtende en stillende middel voor ontsteking der borst, voor longziekte met hoest verzeld (te recht onderwijzersziekte genaamd), voor borstvalling, voor keelontsteking en zelfs voor bloedspuwing (1). De bladeren met melk gekookt zijn bijzonder goed om als plaasters gebruikt te worden voor speen, terwijl zij op eene ettering of verzwering gelegd, aanstonds verzachting geven.

---

(1) Indien het waar is dat men in Engeland de koeien van de longziekte bevrijdt met ze hiervan in te enten, dan durf ik hopen, dat de geneeskunde middelen zal vinden, om het menschdom van deze schrikkelijke en tot nog toe ongeneesbare kwaal, te vrijwaren.

Men zegt dat de zuivere, niet geoxygeneerde phosphoor de bederving der longen weêrhoudt en men raadt de phosphoorpillen (pilules phosphorées) van J. Richardson aan. Eertijds gebruikte men erwtenmeel, dat men met honig innam. Hedendaags gebruikt men hetzelfde, onder den naam van revalenta, welk men tot een zachte en aangename pap bereidt.

De uitwasemingen der spar hebben eenen weldoenden invloed op de ademhaling en de longen.

De Violet.

VIOLETTE. — VIOLA.

Mijne leerlingen, gij kent allen het Viooltje (fig. 47), met

Fig. 47. — Violet.

zijne blauwachtig purpere bloempjes, waarvan vier blaadjes naar boven gericht zijn, en het vijfde, dat veel grooter is, den onderkant bezet; zijn reuk is niet zoo aangenaam, en zijne kleuren zijn niet zoo geschakeerd, noch levendig, dan onze hofvioletten; het bloeit zeer vroeg in de lente en baart ons daarom veel vreugde; zijne gekanteldo bladeren, even als de bloempjes zijn op lange stengels geplaatst en komen beide uit de kroon; de wortelen dezer langlevende plant, zijn spilvormig. Reeds van in Mei draagt zij ronde zaadhulzekens, welke in drij verdeeld zijn en vele zaadjes inhouden. Zij behoort tot de tweezaadlobbige planten, met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der vioolachtigen (violarieæ).

Hare wortelen kunnen als een lichte braakmiddel, en hare bloemen, voor scherpe zinkingen en ontstekingen der maag, gebruikt worden. De slijmachtige vette thee, welke men, met melk of water, van de bloemeltjes bekomt, en door suiker of honig verzoet, is verzachtend voor hoest, en zuivert en versterkt de maag. Deze toediening heeft voor uitwerksel de pis te doen rieken als die eener kat.

Ook wordt deze plant voor hoofdzeer, wormen en huiduitslag of huidziekten met voordeel gebruikt.

De siroop, even als de verscheidenheden, hebben hetzelfde uitwerksel.

Het Vlaskruid.

LINAIRE. — LINARIA *of* ANTIRRHINUM.

Het zoo zeer verspreid Vlaskruid (fig. 48), door het volk, *wild vlas* genoemd, behoort tot de tweezaadlobbigen, met éénbladerige bloemkroon en tot de familie der gemaskerdbloemige planten of leeuwenbekken (personnateæ of antirrhinaceæ). Zijn stam is effen, gesprieteld, met bleek-purpere of gele saffraanachtige bloempjes bezet en eindigt met eene aar; op het stammetje bevinden zich groene, scherpe, lancetvormige, zittende en onregelmatig geplaatste bladeren. Gansch de plant heeft eenen bitteren, scherpen smaak en eerder eenen slechten, dan aangenamen reuk. Het is een gemeen onkruid in de zandgronden. Het wordt ook nog *Leeuwenbek* of *Kalfssnuit* genoemd, omdat de onregelmatige bloemkelk eenigszins aan eene kalfs- of leeuwenmuil gelijkt.

Men stooft deze plant met melk om er verzachtende plaasters en zalf van te maken voor 't speen, en alsdan kan men dezen pap, met den dooier van een ei binden. Voor geel- en waterzucht en om de pis af te drijven, kookt men dit kruid met

water of wijn en men drinke er twee of driemaal daags van;

Fig. 48. — Vlaskruid.

Dit sap verdrijft ook de maanstonden en nageboorten, en de sproeten er mede gewasschen gaan er weldra mede weg.

De Vlier.

SUREAU. — SAMBUCUS.

De Vlier, mijne kinderen, is een houtgewas, dat door de landbouwers in struiken, aan de meststapels wordt gekweekt om deze van de Zon te bevrijden en het uitdrogen te beletten. Dit lommerachtig hout behoort tot de tweezaadlobbige planten met éénbladerige bloemkroon en tot de familie der kamperfoelachtigen (caprifolicaceæ). Zijn hout is hard; de jonge takken bevatten, in eene groote buis, zeer veel wit en sponsig merg; in de schors kan men gemakkelijk de drij deelen onderscheiden; de bovenste is grauwachtig gesproet; de tweede is zeer groen en de derde is wit. Zijne bladeren zijn tegenovergesteld, gevind en gekanteld en zijn even als de onderschors en het sap der wortels zeer buikzuiverend, afzettend en eenigszins braaklust-verwekkend. Hij draagt

Fig. 49. — Vlierbloem.

witte en zeerwelriekende bloemen (fig. 49) in Mei, Juni

en Juli en zwarte beziën (fig. 49*bis*) in Augusti en September.

Fig. 49*bis*. — Vlierbezie.

De gedroogde bloemen (1) gebruikt men zoo voor inwendige als uitwendige verkoudheden, voor vallingen, hoest en ontsteking der keel, door koude veroorzaakt; de damp verzacht de inwendige verzweringen in het hoofd (oorlap); de droge bloemen theevormig, of met wijn gekookt, zijn een bijzonder zweetmiddel en openen de huidporiën. Versche bloemen heb-

(1) Om vlierbloemen te drogen neme men de bloemen van binnen in de eene hand, en met de andere wringe men de stengels zoo kort mogelijk af; men laat ze op eene zuivere plaats of zolder openvallen, zoodanig dat de bloem, met het gele stof naar boven ligt, en eene opene bloem verbeeldt. Dan late men ze genoegzaam, onaangeroerd drogen en men beware ze op eene droge plaats in lijnwaden zakken.

ben dezelfde hoedanigheid als de bladeren : met kaasjeskruid en lijnpoeder tot eenen pap gemaakt, verminderen zij den brand, terwijl het gorgelen met een afkooksel van vlierbloemen de keelontsteking verhelpt. Versche bladeren, of wel deze met peterselie tot eenen pap gestoofd, zijn goed voor speen.

De beziën, tot siroop geperst, gekookt, geschuimd en het sap met suiker verzoet, zijn uitermate verzachtend in keelpijn, hoest en borstpijn, en kunnen ook als zweetmiddel gebruikt worden. Bladeren en bloemen in bouillon of witte wijn gekookt hebben hetzelfde uitwerksel.

De Wilg.

SAULE. — SALIX.

Gij kent allen, mijne leerlingen, het hout, waarvan men de taaiste blokken maakt: het is de wilg (fig. 50), een boom behoorende tot de kroonlooze tweezaadlobbige planten, en tot de familie der katjesdragende (amentaceæ). Er zijn velerhande soorten als de Witte-Wilg, de Teenwilg, de Wijmwilg, de Treurende Wilg, enz., doch allen hebben dezelfde hoedanigheden en dragen de mannelijke en vrouwelijke bloemen op verschillende boomen. Hij wast het best in vochtige goede gronden en bloeit reeds van in de vroegste lentedagen, zelfs vooraleer de bladeren verschijnen; de bieën spijzen zich gretig aan zijne katjes. De bladeren zijn scherp, laneetvormig en getand, en zijne kleine zaden zijn in eene wollige zaaddoos gesloten.

Het zerp en bitter sap der schors is herstellend, versterkend, eenigszins samentrekkend en vooral koortsverdrijvend; eventwel niet zoo zeer als de kostelijke quinquina van Zuid-Amerika, maar dat van dichtbij, achter den zwavelzuren qui-

nine (sulfate de quinine) komt. (1) Daarenboven doet het sap van den Wilg, even als dat van den Olm (ulmus), de slijmachtige speeksels, waarmede het binnenste der maag en darmen be-

Fig. 50. — Wilg.

kleed zijn, verminderen, terwijl hunne schors met vrucht, voor kankerachtige zweeren gebruikt wordt. Zij doet het vel een weinig samentrekken en sluit de poriën dichter, waardoor zij tot kleine bloedstelping kan voorgeschreven worden.

Men kan de schors knabbelen, ze tot poeder stampen en met zeem of siroop mengen, of nog beter, ze in wijn laten weeken of koken, om er drijmaal daags een ruimer van in te nemen.

(1) De schors der wortelen van appel- peer- en pruimboomen heeft dezelfde hoedanigheid.

De Zuring.

OSEILLE. — RUMEX *(acetosa of oxalidis).*

Menigmaal heb ik u, in den zomer, de frissche bladeren van den zurkel zien knabbelen om uwen dorst te lesschen, en dit is ook beter dan te drinken, wanneer gij bezweet zijt. Er zijn veel verscheidenheden van Zuring als de gewone of

Fig. 51. — Zuring.

groote zurkel, de koekoekzurkel, de schaapzurkel, enz., doch

allen behooren tot de kroonlooze tweezaadlobbige en tot de familie der veelknoopige planten (polygoneæ). De schaapzurkel is een gemeen onkruid, dat moeilijk om verdelgen is; de koekoekzurkel (fig. 51), waaraan gij zegt koekoekspuw te zien, en die niets anders is, als eene uitvloeiing van sap, heeft de eigenschap hare bloembladeren des morgens naar de zon te keeren, terwijl hij ze des avonds sluit en schijnt in te slapen. Het is deze plant voornamentlijk, die het zurkelzout (acide oxalique) (1) inhoudt, waarmede men de inktplekken uit het lijnwaad wascht.

Van de bladeren kan men matigende plaasters en verfrisschenden drank (2), die afdrijvend is, maken; als salade geëten matigt het de scheurbuikziekte en als thee opgegoten bevoordeeligt de Zuring de pisvorming.

De bladeren worden meest tot een aangenaam en vroeg groensel gestoofd; dit is eenigszins afdrijvend en bloedzuiverend; doch deze laatste hoedanigheid bezit vooral het zaad.

(1) Het is menigmaal gebeurd, dat men bij misgreep, dit zout in plaats van Engelsch zout innam; dit is zeer gevaarlijk en bijna altijd doodelijk. In dit geval moet men zeer haastig, door alle mogelijke middelen, doen spuwen, veel, zeer veel water drinken, herhaald doen spuwen en eindelijk zeer veel zoete melk ingeven.

(2) De aardbeziën, citroenen, geneverbeziën, framboozen, moer- en stekelbeziën zijn matigende en verfrisschende vruchten.

DERDE HOOFDSTUK.

Vergiftigende en Gevaarlijke Planten.

Mijne leerlingen, gij kent nu reeds een aantal weldoende of geneeskundige planten; thans wil ik u over eenige vijandige of giftplanten spreken; maar vooraleer u deze in het bijzonder te leeren kennen, moet ik u doen opmerken, dat al deze planten, niettegenstaande het min of meer scherp vergift dat zij inhouden, tot geneesmiddelen kunnen gebruikt worden; de Schepper heeft aan elke plant eene eigenaardige kracht gegeven, waardoor vele ziekten te genezen zijn; nochtans moet men zich wel wachten, zonder voorschrijving der geneesheeren er zich van te bedienen; ook worden deze planten doorgaans tot uitwendig gebruik voorgeschreven.

Mistrouwt u altijd van deze planten, leert ze uwe mindere broerkens en zusterkens kennen en verdelgt ze overal waar het u mogelijk is. Een enkel ongeluk, door uwe zorg voorkomen, zal u gansch uw leven eene oprechte voldoening laten smaken; wilt ook de gewoonte niet aannemen bloemen in den mond te houden, want onder eenen lieven vorm en eene aangename kleur, kunnen zij een doodend gift inhouden. Mistrouwt u dan van de planten die gij niet kent, of waarin gij eene slechte hoedanigheid, hiervoren in de algemeenheden besproken, ontwaart.

De Akoniet.

ACONIT. — ACONITUM *of* NAPELLUS.

De Akoniet (fig. 52), is eene langlevende plant en behoort

Fig. 52. — Akoniet.

tot de tweezaadlobbige gewassen, met meerbladerige bloemkroon en tot de boterbloemigen of ranonkelachtigen (ranunculaceæ), eene familie, waarvan bijna al de planten vergift inhouden. Zij wordt soms in turfweiden of moerassen gevonden,

maar meest in hoven, als sieraadplant, aangekweekt. Haar rechte, ronde en gladde stam bereikt eene hoogte van 80 à 90 centimeters. De langgesteelde bladeren zijn scherp en diep uitgesneden en gelijken aan vijf smalle riemkens; hare kleur is donkerblauw langs boven en bleekblauw langs onder. De Akoniet, ook *moniks-* of *paterskap, stormhoed* en *wolfswortel* geheeten, bloeit in Juni; de vijf bloembladeren, waarvan het bovenste helmvormig is, hebben eene donkerblauwe kleur; de knolvormige wortel, aan eene raap of ramenas gelijkende, is ook blauwachtig en eindigt met een trosje kleine worteltjes.

Gansch de plant, maar vooral de knol, is zeer vergiftigend; zelfs de reuk der bloem is schadelijk; de smaak veroorzaakt eene stekende pijn in mond en keel.

Zij wordt tegen flereeijn, rhumatisme, lamheid, valziekte en zenuwachtige smart gebruikt.

Aanstonds herhaalde malen doen spuwen (1), intusschen *veel water* en daarna veel zoete melk drinken is voordeelig bij zulke vergiftiging.

De Aronsmelk.

PIED DE VEAU *ou* GOUET. — ARUM MACULATUM.

De gevlekte Aronsmelk, Kalfspoot of Kalfsvoet (fig. 53) vindt men het meest in belommerde plaatsen, langs bosschen en hagen en wordt als sieraadplant in potten gekweekt; het is eene langlevende plant, behoorende tot de eenzaadlobbigen en tot de familie der kolfplanten (spadicifloreæ). Zij heeft een witachtige, ronde, sappige wortel, met haar of fijne worteltjes bezet; drij of vier groene bladeren, met zwartachtige vlekken

(1) Men kan gemakkelijk doen spuwen met lauw water te drinken, den vinger in de keel te steken en voornamelijk met de keellobbe met den baard eener pluim te kittelen.

doorzaaid, schieten op lange stelen van aan den wortel uit; deze bladstelen zijn aan den wortel dikker en breeder, en

Fig. 53. — Aronsmelk.

hebben den vorm van eene spies; de bloemen komen insgelijks op lange ronde stengels van uit den wortel en zijn in eene bleekgroene of witachtige scheede besloten; in het midden dezer, vertoont er zich eene soort van aar, die door het stof der mannelijke deelen, purperachtig geel schijnt en die later met helderblinkend roode beziën bezet is.

Al de deelen dezer plant, maar bijzonderlijk de wortel, zijn bitter en vergiftigend, en doen bij het knauwen dezer, eene hevige hitte en brandende pijn ontstaan; zij veroorzaken daarenboven den buikloop (cholera). Door bekwame heelmeesters kan de Aronsmelk als geneesmiddel tegen aamborstigheid gebruikt worden.

Als tegenvergift kan men doen spuwen, en daarna olie-

achtige en verzachtende dranken toedienen; men kan ook thijm knauwen, bloed laten, halve baden in lauw water nemen en opgelengd ammoniakwater (1 à 1 1/2 tinnen lepels per liter water) innemen. Bij hevige ontsteking raadt men het doen spuwen niet aan.

Het Bilzenkruid.

JUSQUIANE. — HYOSCIANUS.

De wortel van het zwart Bilzen- Dol- of Walkruid (fig. 54) is tweejarig, terwijl het kruid ieder jaar tot 30 à 40 centimeters opschiet. Het behoort tot de tweezaadlobbige gewassen, met éénbladerige bloemkroon en tot de familie der nachtschadigen (salanaceæ); het is gevaarlijker, dan het wit of geel bilzenkruid en wast het liefst in onbewerkte gronden, op puinen, langs wegen, op mesthoopen en steenachtige of braakliggende akkers; haar stam is dik, recht, harig en met bleekgroene, donzige en groote hoekige bladeren bezet; deze zijn meest langs eene zijde gericht, gelijken aan de bladeren der mollesalade of distel en hebben de aderen goed afgeteekend; de spilwortel, ter dikte van een vinger, en aan die van pastenaak of suikerij gelijkende, verdrijft ratten, muizen en mollen; de kelk harer vuile, bleekgele bloemen is trechtervormig, tamelijk groot en draagt eene zwartachtige ribbennet op de blaadjes; zij behelzen vijf stofdraden, éénen stamper en zijn in groep op den stam geplaatst.

Het Bilzenkruid bloeit gansch den zomer, en ondertusschen wordt het klein grijsachtig gesproeteld zaad, dat in twee zaadhulzen bevat is, rijp. Overigens heeft deze plant niets aantrekkelijks.

Al de deelen, maar bijzonderlijk het zaad, zijn zeer vergiftigend en slaapverwekkend; de reuk is sterk, onaangenaam en kan den mensch bevangen, domheid, bevingen, verzwakking,

zenuwtrekkingen en zelfs onmacht teweegbrengen, zoodat het zeer gevaarlijk is, omtrent deze plant in te sluimeren. De

Fig. 54. — Bilzenkruid.

smaak is zeer walgachtig, veroorzaakt eenen hevigen en brandenden dorst in de keel, die met hevige pijn saâmgetrokken wordt. Des niet te min kunnen sommige dieren als paarden, schapen. geiten, koeien en zwijnen zonder groot gevaar deze plant eten en zelfs hunne vetmesting bespoedigen, doordien zij stillende of slaapverwekkende hoedanigheden bezit.

De kenteekens der vergiftiging door het Bilzenkruid zijn, dat de oogappel, groot wordende, de oogen verwilderd staan, de ademhaling moeilijk wordt, het aangezieht opzwelt, de bloedomloop naar de hersenen gaat, zoodat de lijdende allerlei inbeeldingen heeft en, even als een krankzinnige, raaskalt en aardige teekens en gebaren doet; de mond wordt hevig getrokken, de spraak vergaat, stuiptrekkingen volgen elkander op, de leden worden lam, er verschijnen kankeraehtige vlekjes op het vel, waarop verzwakking, ongevoeligheid en eindelijk de dood volgt.

Het beste middel om zulke vergiftiging tegen te werken is haastig en herhaald doen spuwen, het nemen van eene sterke purgatie, die de schadelijke zelfstandigheden verdrijft en die anders al gauw, door het bloed, naar de hersens worden gevoerd; ook zijn het deze, die er veel door lijden; men geve daarenboven koele dranken en bijzonder veel koud water.

Deze zoo gevaarlijke plant kan nochtans, door de heelmeesters, in rhumatisme en verkoudheden, in trekkingen van het bekkeneel, in tandpijn, kinkhoest, zenuwpijn, aamborstigheid, kramp, vallende ziekte en pijn in het oor gebruikt worden.

De Boterbloem.

RENONCULE. — RANUNCULUS.

Er zijn veel verscheidenheden van boterbloemen, die allen in April, Mei en Juni bloeien, en dezelfde hoedanigheden hebben; zoo zijn : de *Kankerboterbloem* met hare witachtige bloemkroon; de *Kruipende Boterbloem*, die even als de aardbezie stengels uitwerpt en plantjes voortbrengt, welke zich weêr in den grond vastzetten; de *Akker-* en *Water-Boterbloem*, en eindelijk de *Knol-* en *Blaartrekkende* boterbloem, die de twee giftigste zijn. Allen behooren tot dezelfde klas, orde en familie als de Akoniet (zie blz. 99).

De *Knolboterbloem* (fig. 55), is eene langlevende plant, welke

Fig. 55. — Knolboterbloem.

men veel in bosschen en weiden, langs hagen en kanten vindt; haar wortel is wit en bolachtig, en wordt soms door de kinderen, die er zich mede vergiftigen, voor een raapje genomen; deze soort van boterbloem, ook nog *St-Antonius-raapje* geheeten, draagt blinkende gele bloemen in de maand April; haar kelk is even als de bloemkroon vijfbladig; al hare deelen zijn wrang en bitsig : eene enkele bloem opgeëten zou inwendige hevige pijn in den slokdarm te weeg brengen, even als wierd hij met spelden geschrabt. De versche bladeren op de

huid gelegd, doen het aanstonds ontsteken en tot roode puisten trekken, zoodat zij in geneeskunde tot trekplaasters kunnen gebruikt worden.

De *Blaartrekkende* Boterbloem (fig. 55*bis*), ook nog *dolle*

Fig. 55*bis*. — Blaartrekkende Boterbloem.

ranonkel (renoncule scélérate) of *waterhanepoot* genaamd, is het meest in moerassige, vochtige plaatsen te vinden; haar kelk en bloemkroon, welke in April en Mei te voorschijn komen, zijn even als van de andere boterbloemen, vijfdeelig: de bloembladen zijn een weinig kleiner en niet zoo hoog geel, dan die der knolboterbloem; de bladeren zijn zoo diep uitgetand, dat men ze voor drij afzonderlijke bladen zou nemen; zij zijn glad, glinsterend, van een geelachtig groen en zoo blaartrekkend en ontstekend, dat ze, op wonden gelegd, de dood kunnen veroorzaken; dat, met ze enkel te knauwen, de lippen opzwellen, de mond samentrekt even als of men lachte. Dit zegt genoeg, dat dit kruid voor de dieren, en bij-

zonderlijk voor de schapen, zeer nadeelig is, want het doet zelfs de ingewanden verkankeren. Eventwel heb ik, zonder kwaad gevolg, het verwelkt kruid van boterbloemen in het voorjaar door koeien zien eten.

Voor vergiftiging door deze planten, moet men doen spuwen en daarna verzachtende dranken, en bijzonder veel zoete melk, nemen.

De Clematis.

CLÉMATITE. — CLEMATIS.

Mijne leerlingen, gij hebt voorzeker de houtachtige heester of rank bemerkt waarmede mijn prieeltje of zomerhuis overlommerd is. Het is de Clematis (fig. 56) met zijne dunne roodachtige geknoopte ranken; zij behoort tot de ranonkelachtige gewassen en houdt ook eene vergiftigende stof in. Zij groeit soms in hagen en kanten, maar de schoonste verscheidenheden worden meest, als sieraadplanten, in de hoven onderhouden. De bladeren zijn breed en tegenover elkander geplaatst en gelijken aan twee vleugelen. Voor het ontluiken bedekken zij de bloemetjes, die geen bloemdeksel of kelk hebben en vormen alsdan gewoonlijk maar één blad. Rond de zeer lange bloemstengels, die niets anders als de verlenging der rank zijn, en die zich overal spiraalvormig aan vastklessen, wassen er 4 à 6 en op den top menigvuldig witachtiggekleurde en bleekroode bloempjes, die uit 5 of 6 aaneengegroeide blaadjes bestaan en die boven het alzoo gevormde buisje eene kortgetande kroon maken. In de bloem, die in Mei en Juni te voorschijn komt, bevindt er zich maar één stamper en zoo veel stofdraden als er bloemblaadjes of lipjes zijn; de gele stofbeurzekens rieken nog al goed; de stamper blijft bij sommige verscheidenheden tot na de vruchtrijping

aanwezig en vormt als een wit zijden staartje, dat aan de nootjes of vruchten hangt.

Het is zeer gevaarlijk deze plant, welke maar uitwendig mag

Fig. 56. — Clematis.

gebruikt worden, te knauwen; de bladeren legt men als trekplaasters en veroorzaken toevallige zweeren, welke door de bladeren van beetrapen gemakkelijk te genezen zijn. Dit kennen sommige bedelaars en weten alzoo het medelijden op te wekken; ook wordt de Clematis daarom ook nog *schooierskruid* geheeten (Zie ook Boterbloem, blz. 104).

De tweede schors kan als fistel gebruikt worden en geneest

flerecijn en verkoudheden, terwijl het kwaadste schurft (1) of ruigte er mede weggaat.

De bladeren en vruchten kunnen ook gestampt en als pap bereid worden.

De Doornappel.

STAMOINE. — DATURA *of* STAMONIUM.

De éénjarige Doorn- of Dolappel (fig. 57) groeit in het wild

Fig. 57. — Doornappel.

op mesthoopen, in bosschen en velden, op puinen en aardhoopen, langs kanten en wegen en wordt ook als sierplant in

(1) Het schurft is niets anders als een klein diertje of wormken, dat zich in de huid ophoudt en dat ook door eene hitte van 70° te verdelgen is.

onze hoven aangekweekt. Zij behoort tot de tweezaadlobbigen, met éénbladerige bloemkroon en tot de familie der nachtschadigen (solanaceæ). Zij heeft groote hoekige, gesteelde en eivormig-scherpe bladeren, van eene doove groene kleur, die afwisselend op eenen fitselachtigen, dikken stam geplaatst zijn; zij draagt in Juli en September, witte violetkleurige, groote en trechtervormige bloemen, op eenen langen steel geplaatst, en wier kelk in vijf scherpe blaadjes verdeeld is. De eironde zaadhulze, die de grootte heeft van eene okkernoot, is met stekerige puntjes bezet en langs binnen in vier verdeeld; deze openingen bevatten het zwart en zoo zeer vergiftigend zaad. Gansch de plant heeft eenen verdoovenden, brandenden stank, verwekt den slaap, geeft hevigen dorst, veroorzaakt zinsbegoochelingen en kwade ijlhoofdigheid; verders komt de dronkenschap, blindheid, ongevoeligheid, lamheid en zelfs de dood.

Niettegenstaande kunnen de zaden en bladeren in zenuwsmart, in speen, in kramp van borst en longen en in verkoudheden, door de heelmeesters, gebruikt worden; soms ook wordt de geestesverduistering er door genezen, alhoewel het ze op gezonde menschen te weeg brengt. Voor aamborstigheid gebruikt men de bladeren, even als die van den tabak.

Het schijnt dat men met vrucht in Cochinchina een afkooksel dezer plant tegen de watervrees en razernij gebruikt (1).

---

(1) De Duitsche geneesheer Offenburg van Winkratte, gebruikt tot genezing der watervrees een Indiaansch vergift *Curare* genaamd, welk alle zenuwtrekkingen tegenhoudt en dus gansch tegenstrijdig met de razernij werkt en deze belet den lijder uit te putten.

De bladeren eener plant *Xantium spinosum*, die men in Zuid-Frankrijk vindt en overvloedig in Padolie groeit, zouden, naar het schijnt, de watervrees volkomen genezen.

In Rusland (gouvernement Saratow) gebruikt men de pop of larve van eenen kever (cetonia aurata), welke men in de nesten der boschmieren vindt, tegen deze wreede ziekte: in de lente zoekt men deze witte wormen op, en men plaatst ze met eenige aarde van den nest in

Het beste middel tegen dit vergift is doen spuwen, en daarna zure dranken nemen. Om de blindheid te beletten is het ook goed trekplaasters achter de ooren, en treksels van mostaard op den rug te leggen.

De Duizendknoop of het Varkensgras.

RENOUÉE. — POLYGONUM.

Niet min dan een tiental verscheidenheden maken deel van de duizendknoopen; van de Boekweit tot het nederig Varkensgras (fig. 58). Allen behooren tot de kroonlooze, tweezaadlobbige gewassen en tot de familie der veelknoopigen (polygoneæ). Gij kent allen mijne leerlingen, zeer goed het Varkensgras, met zijnen langen kronkelenden wortel en daarom ook spreek ik u liever van de voornaamste verscheidenheid : de *Waterpeper* of *Waterduizendknoop*; deze heeft eenen effen, geknoopten stam met fijne lancetvormige blaadjes, die op het water drijven en uit wiens okselen fijne en losse

---

eenen pot tot op het oogenblik hunner gedaanteverandering, die in Mei plaats heeft. Alsdan doodt en droogt men deze kevers en men bewaart ze geheel of in poeder gestampt, in luchtledige of dichtgestopte en gelakte fleschen. Drie kevers tot poeder gestampt en op een stukje brood gespreid is eene gewone dosis voor eenen persoon, die maar versch gebeten is; één kever voor een kind en vijf voor eenen persoon bij wien de ziekte zich reeds verklaard heeft. Deze toediening geeft eenen vasten slaap van 36 uren, welke men niet onderbreekt, en gedurende welke men de uitbranding of andere geneeskundige hulp toedient. Soms geeft men de honden de helft eens kevers als behoedmiddel tegen de razernij.

Indien deze middels heilvol zijn in eene tot nu toe ongeneesbaar erkende ziekte, dan begrijp ik niet waarom men ze in geneeskunde niet op de proef stelt.

Plinius raadde aan voor de beet van vergiftige slangen en dolle honden het sap van de *Bastaardmuur* of *Goochelheil* (anagallis) met wijn te mengen en dit vocht te drinken, terwijl men de gestooten bladeren op de wonde legt.

aren te voorschijn komen; de bloemen hebben vier bleekroode blaadjes met 2 à 3 stampers en 4 à 6 stofdraden, die aan den

Fig. 58. — Varkensgras.

voet gezwollen zijn. Gansch de plant heeft eenen bitteren, scherpen smaak, even als de peper en het zaad kan des noods als zulk gebruikt worden. De wormen kan men er mede dooden, en de plant versch op de huid gelegd, heeft eene blaartrekkende kracht. De versche scheuten en bladeren zijn

goed voor het flerecijn. Zij is van de meest vergiftigende niet, doch zij kan maar uitwendig gebruikt worden. In veeartsenij gebruikt men ze soms om de zweeren, die aan den hoorn des hoefs komen, te doen reinigen en zuiveren.

Het Godsgenade- of Glidkruid.

GRATIOLE. — SCUTELLARIA.

Het veeljarig Godsgenadekruid (fig. 59) vindt men het meest

Fig. 59. — Godsgenade- *of* Glidkruid.

aan slootkanten, op vochtige en moerassige gronden en weiden; het behoort tot de tweezaadlobbige planten met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der lischbloemigen (labiateæ). Het

brengt verscheide vierkante steelkens voort, welke met veel langwerpige smalle bladeren bezet zijn. In de oksels dezer, wassen, in Juni en Juli, op bijzondere stengels, witte blauwachtige of geelachtige bloemen; het blad is purperachtig en gansch de plant heeft eenen sterken doordringenden reuk en eenen walgachtigen smaak. De wortels kruipen langs den grond en dragen vezelhaar.

Het Glidkruid heeft zeer ontstekende en schadelijke eigenschappen : het is zoo sterk afdrijvend. dat het den dood kan veroorzaken. Eventwel kan het, door ervarene geneesheeren, tot geneesmiddel gebruikt worden voor flereeijn, schurft, enz.

Om de vergiftiging, door deze plant veroorzaakt, te keer te gaan, gebruike men dezelfde middels als voor de Akoniet (zie blz. 99).

De Keizerskroon.

COURONNE IMPÉRIALE. — FRITILLARIA *of* CORONA IMPERIALIS.

Gij kent allen, mijne leerlingen, de lieve Keizerskroon (fig. 60) met haren rechten, ronden stam, aan wiens top een krans met hangende bloembellen wast, en waarboven eenige blaadjes trosgewijs staan; dit alles aan eene kroon gelijkende; het is eene langlevende plant, waarvan de knollen of kleisters eenigszins als look rieken en die alle jaren nieuwe sappige en vleesehachtige stengels uitwerpen; zij wordt bijna in elken bloemhof, hoe klein ook, als sierplant, in parken en ook in potten, aangekweekt. Zij behoort tot de familie der lelieachtigen, dus tot de klas der éénzaadlobbigen. De kleur harer bloembladeren is geel of rood en ook wel gestipt. De bloem bevat zes witte stofdraden, rond eenen grooten middenstamper geplaatst.

Gansch de plant behelst een scherp, vergiftigend sap, dat zeer slaapverwekkend is.

Fig. 60. — Keizerskroon.

Voor vergiftiging, zie hiervoren de middels aangehaald voor het Godsgenadekruid.

De Kriek- en Rozelaurier.

LAURIER-CÉRISE. — LAURO CERASUS.

LAURIER-ROSE. — NERIUM OLENDER.

De Krieklaurier (fig. 61) en Rozelaurier (fig. 62) zijn houtach-

Fig. 61. — Krieklaurier.

tige heesters, welke veel in hoven aangekweekt worden.

De Krieklaurier draagt in de maand Mei aan de oksels der bladeren eenen bloemtros van kleine fijne witte bloempjes; de bladeren zijn van een blinkend groen, hebben eenen scherp-eironden vorm en den smaak van bitteren amandel; zij zijn weinig of niet uitgetand. Het sap dezer plant en ook de bladeren zijn een hevig verdoovend gift, zoodat het zelfs onvoorzichtig is hunnen reuk bij hevige hitte in te ademen.

Bij vergiftiging door den Krieklaurier zal men, na te hebben doen spuwen, opwekkende of prikkelende middels gebruiken, als koffij, franschen, cognac, wijngeest of opgelengd vluchtig loogzout (ammoniak, zie blz. 100, Aronsmelk),

De Rozelaurier heeft gedurende den zomer, witachtige of

Fig. 62. — Rozelaurier.

bleekroosverwige bloemen; zijn blad is smaller en scherper, dan dat van den Krieklaurier; het is lancetvormig en groeit in trosjes. Al de deelen zijn slaapverwekkend, zerp en kunnen den dood veroorzaken; het hout, maar vooral als het groen is, in eene beslotene plaats verbranden, is zeer gevaarlijk (1).

(1) In de bladeren van den veredelden laurier (laurus) bevindt zich ook eene vluchtige olie of vette, die nadeelig is, maar welke verdwijnt door ze te drogen : de gedroogde bladeren kunnen dus, als speecerij, zonder nadeel, gebruikt worden.

Na te hebben doen spuwen geeft men verzachtende of versterkende dranken volgens den ontstekenden of zwakken staat van den zieke.

DE NACHTSCHADE.

Bijna al de planten, mijne leerlingen, tot de familie der nachtschadigen (solanaceæ) behoorende, zijn vergiftigend en zelfs doodend (1); zoo hebben wij reeds het Bilzenkruid en de Doornappel leeren kennen; thans moeten wij van de drijerlei nachtschade spreken, en later zullen wij van den tabak handelen, planten, welke allen tot dezelfde familie behooren en tot de klas en orde der tweezaadlobbigen met éénbladerige bloemkroon.

De Bitterzoete Nachtschade.

MORELLE DOUCE-AMÈRE. — SOLANUM SOMNIFERUM.

Deze veeljarige of langlevende plant (fig. 63) vindt men veel aan slootkanten, langs hagen, in wallen en bosschen. Het is eene struikachtige klimmende plant, welke haren naam van *Bitterzoete* verschuldigd is daaraan, dat wanneer men hare bladeren of beziën knauwt, men eerst eenen bitteren en daarna eenen zoeten smaak gewaar wordt; haar stam is rond, houtachtig en wast tot op eene hoogte van 50 à 75 centimeters; zij draagt in den zomer violetkleurige bloemen, die zeer wel aan die van den aardappel gelijken; doch zij zijn kleiner en de vijfbladerige kelk is meer omgesloofd, terwijl de zeer gele stofdraden vooruitsteken. De bladeren zijn gif, eirond en een weinig scherp op

(1) De aardappel, die ook tot deze familie behoort, mag als eene uitzondering aanzien worden; eventwel zijn zijne stengels een zeer gemeen, zoo niet slecht voeder, voor de dieren.

den punt en gewoonlijk met twee zijblaadjes bezet; de beziën zijn rood, bruin of oranjerood en hebben eenen min of meer eironden vorm. De wortel is lang, hard en houtachtig. Gansch

Fig. 63. — Bitterzoete Nachtschade.

de plant heeft eenen sterken vergiftigenden reuk; des niet te min is zij, door heelmeesters, gebruikelijk voor flerecijn of jicht, verkoudheden, hoofdzeer en tusschenpoozende koorts; zij prikkelt de uitzweeting langs de huidporiën.

De Zwarte Nachtschade of Nachtschoone.

MORELLE NOIRE *ou* BELLE DE NUIT. — SOLANUM LETHALE.

De Nachtschoone (fig. 64), ook nog *Dolkruid* genaamd, groeit overal : in hoven, langs hagen en wegen, op puinen, bebouwde landen en mesthoopen. Haar stengel is rond, harig en bereikt de hoogte van 1 meter; de gesteelde bladeren zijn eirond, en

van eene donkergroene kleur langs boven en bleekgroen langs onder; de bloemen wassen op korte steelkens, welke uit de oksels der bladeren opschieten; haar kelk is vijfdeelig en

Fig. 64. — Zwarte Nachtschade *of* Nachtschoone.

vormt met de blauwachtige witte en scherp gespleette bloemkroon, een sterretje, dat eenigszins aan de bloem der aardappelen gelijkt; zij bloeit gansch den zomer, vooral in Juli en Augusti en draagt in afhangende trosjes, zwartblinkende of gele beziën, ter grootte van eene erwt, welke met klein, bruin zaad gevuld zijn en in Augusti en September rijpen. Haar wortel is wit, lang en kruipt langs den grond voort.

Alhoewel niet zoo vergiftigend als de voorgaande en de volgende, veroorzaakt de Nachtschoone, braaklust, ijlhoofdigheid, koorts en slaapachtigheid.

De éénjarige plant wordt soms als verzachtende plaasters op wonden, hoofdzeer en speen gelegd; doch, mistrouwt u altijd, mijne leerlingen, van de giftplanten en laat er de toepassing van aan bekwame heelmeesters.

De Dolmakende Nachtschade of het Doodkruid.

MORELLE FURIEUSE *ou* BELLADONE. — ATROPA BELLADONNA.

De Belladonna (fig. 65) is de vergiftigste der nachtsehadigen;

Fig. 65. — Dolmakende Nachtschade *of* Doodkruid.

zij groeit in bosschen, langs hagen en op rotsachtige en verlatene plaatsen; haar ronde stam is wollig, van eene groenroode kleur en bereikt de hoogte van 1 à 1 1/2 meters; de donkergroene bladeren hebben eenen scherp-eironden vorm, zijn niet getand, maar wollig op de ribben. De bloemen wassen op eenen stengel, die uit de oksels der bladeren opschiet; de vijfdeelige kelk heeft eene donkerroode kleur en den vorm van eene lange klok, terwijl de vijfspletige, gezoomde bloemkroon witachtig purper of violetkleurig is en denzelfden vorm heeft; de gele meeldraden zijn korter dan de bloemkelk. Gansch de plant

heeft eenen walgenden reuk en al hare deelen zijn zeer vergiftigend; hare sappige ronde zaden, ter grootte van eene kleine druif of kers, zijn het vooral en des te gevaarlijker, omdat zij bij hunne rijpheid, eene blinkend-zwarte kleur hebben en de kinderen aldus aanlokken.

Deze plant is zeer slaapverwekkend, veroorzaakt ijlhoofdigheid, braaklust, duizeligheid, oog- en verstandsverduistering, ongevoeligheid en eindelijk den dood. Een bijzonder teeken dezer vergiftiging is het vergrooten van den oogappel. Als tegengift gebruike men aanstonds spuwmiddels, en men geve daarna zuren te drinken; doch wanneer er ontstekingen plaats hebben, geve men verzachtende dranken, als zoete melk of olie.

Niettegenstaande al de onheilen, die deze plant kan veroorzaken, heeft zij toch eene goede zijde, want zij kan door mannen der kunst voor krampachtige zenuwtrekkingen van het aanzicht of andere, in kinkhoest, aamborstigheid, vallende ziekte, zenuwachtige hoesten, kankers, speen en zekere oogziekten op verschillige manieren bereid worden.

De naam van Belladonna of Schoone-vrouw is haar gegeven, omdat sommige ijdele vrouwen zich met het gezuiverd sap dezer plant bestrijken om een wit en blank aangezicht te verkrijgen of te behouden.

De Ridderspoor.

PIED D'ALOUETTE. — DELPHINIUM.

Ziet hier, mijne leerlingen, weêral eene ranonkelachtige plant; dit is genoegzaam u te zeggen, dat zij vergiftigend is; gij moet reeds opmaken, dat de familiën der boterbloemigen en nachtschadigen het meest giftplanten behelzen. De Ridderspoor (fig. 66) groeit in het wild, langs grachten, op akkers en velden, maar wordt het meest in de bloemhoven, om hare schoone blauwe of bleekbruine bloemen aangekweekt. Dit

gewas verkrijgt hooge getakte stelen, met dunne, zeer fijngesnedene en donkergroene bladeren bezet. De kelk is vijfbladerig, waarvan het bovenste omgekromd is en aan eene

Fig. 66. — Ridderspoor.

spoor of eenen hoorn gelijkt; de vijf bloembladeren zijn aan elkander gegroeid en de twee bovenste maken ook eene kleine spoor uit. Zij bloeit in Augusti, September en Oktober en geeft gewoonlijk vijf langwerpige zaadhulzekens, die zwart, hoekig zaad behelzen. De wortel is dun en fijn.

Gansch de plant is bitter, vergiftigend en het versch sap is, even als van de andere ranonkelachtige, zeer inbrandend en eenigszins blaartrekkend. Men gebruikt deze plant om de luiskens of andere ondiertjes te dooden en de hoofdhuid zuiver te maken. Dit geschiedt bij middel van wasschingen of zalf.

Daar deze plant het ongedierte doodt, hoeft het niet gezegd te worden, dat men er zeer voorzichtig moet mede omgaan, en nooit de bloemen of stengels in den mond nemen.

Bij vergiftiging, kan men dezelfde middelen als voor de Boterbloem aanwenden.

De Ruit of Wijnruit.

RUE. — RUTA GRAVEOLENS.

Ik twijfel niet, mijne leerlingen, of gij bezit in uwen hof, hoe klein hij ook weze, de sterk en eenigszins welriekende plant, welke in fig. 67 afgebeeld is. Het is de Ruit met haar rechte, ronde, harde en zeer getakte stam; gansch de plant, maar bijzonderlijk de bladeren zijn zeer vleezig en sappig, en heeft eene aschgrauwe, donker- of blauwgroene kleur. De bladeren zijn dik, langwerpig rond en zoo diep ingesneden, dat men ze voor kleine blaadjes zou nemen; zij zijn beurtelings op den stam geplaatst. In dezes oksels groeien er lange bloemstengels op wiens uiteinde er geelachtige bloempjes wassen. Zij behoort tot de tweezaadlobbigen, met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der balsemplanten (terebinthaceæ). Het zaad is klein en zwart.

Hare bladeren, versch op de huid gelegd, doen ze rood trekken, en inwendig gebruikt, veroorzaakt zij droge keelontsteking; het is dus eene gevaarlijke plant, waarvan men veel te licht gebruik maakt.

De Ruitzalf, die men door het vermorzelen der bladeren en

het bijmengen van een weinig olie of vet bekomt, bezigt men

Fig. 67. — Ruit *of* Wijnruit.

voor het dooden der luizen en wormen, terwijl men het sap in riekende verzweringen van het tandvleesch tot gorgeling kan gebruiken.

DE SCHEERLING.

Drie planten, mijne leerlingen, dragen den naam van Scheerling; allen zijn zeer vergiftigend en behooren tot de tweezaadlobbige planten, met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der schermdragende (Umbelliferceæ) of diegene waarvan de kleine bloempjes in vorm van scherm geplaatst zijn.

De Groote Scheerling of Dolle Kervel.

GRANDE CICUË *ou* CICUË MACULÉE. — CONIUM MACULATUM.

De Gevlekte- of Groote Scheerling (fig. 68) is eene tweejarige

Fig. 68. — Groote Scheerling *of* Dolle Kervel.

plant, welke ter hoogte van eenen meter wast; zij groeit meest in onbewerkte gronden, op kerkhoven, langs hagen en wegen;

het is eene grasachtige plant, die, verre van iets aantrekkelijks te bezitten, iets verraderlijks te kennen geeft en eene geelachtige, donker-groene kleur heeft. Gansch de plant heeft eenen slechten, walgachtigen, eenigszins balsemachtigen reuk, aan kattepis gelijkende, terwijl de stengel met bruin-roode, donker-purpere of zwarte vlekken bezaaid is; de fijne bladen zijn groot, effen, zacht en zoodanig ingesneden, dat ze aan kleine smalle en lancetvormige blaadjes gelijken; de wortel is pinachtig en geeft een wit sap; van Juni tot Augusti draagt zij kleine bloemen, waarvan de deksels uit vijf blaadjes bestaan en welke langs onder aan elkander gegroeid zijn; de bloemkroon is vijfdeelig en behelst vijf stofdraadjes en twee stampers; om haren vorm wordt zij soms Wilde Venkel genoemd, maar zij is hiervan gemakkelijk te onderscheiden, aan haren hoogen stam, aan hare bloemdeksels en hare veel meer ingesnedene bladeren.

Het tweede jaar vooral, dat is in haren volkomen wasdom, heeft deze plant eenen onaangenamen, bitteren en zerpen smaak; zij verwekt den slaap, doet pijn in de maag ontstaan, brengt ongevoeligheid, kramp, duizeligheid en onmacht te weeg, breekt het aanzicht of de gelaatstrekken en veroorzaakt den dood.

Niettegenstaande kan deze plant, even als de Tijdelooze (zie bl. 135) door de geiten zonder gevaar voor zich zelve gegeten worden, maar het vergift wordt aan de melk voortgezet en deze wordt aldus schadelijk; 't is hetgeen op het einde des jaars 1875 te Rome gebeurde en waardoor bijna een geheel huisgezin omkwam.

De geneesheeren weten het uittreksel dezer plant voor speen, kinkhoest, zenuwtrekkingen en kliergezwellen, als geneesmiddel te gebruiken.

Voor vergiftiging door deze plant, gebruike men aanstonds spuwdranken en daarna azijn of andere zuren.

De Kleine- of Tuinscheerling.

ÉTHUSE, PETITE CIGUË *ou* DES JARDINS. — ÆTHUSA.

Deze Scheerling (fig. 69) is minder dan de voorgaande en

Fig. 69. — Kleine- *of* Tuinscheerling.

wordt daarom kleine Scheerling geheeten; doch bereikt hij soms eene hoogte van 40 à 50 centimet. Men geeft hem daarenboven den naam van tuinscheerling, hondskervel, hondspeterselie, kleine dolle kervel en wilde peterselie, alhoewel zijne bladeren meer aan kervel, dan aan peterselie gelijken. Men vindt deze plant het meest langs hagen, wegen en muren, in bewerkte zoo wel als in onbewerkte gronden en ook wel in hoven, zelfs tusschen de groensels en de gewone gemuskeerde

kervel (1); ook, daarom is zij te gevaarlijker. De Tuinscheerling draagt den zomer door, maar bijzonderlijk in Juli en Augusti, witte bloempjes, zonder deksel of hulsel aan den scherm; doch elk deelken van den bloemscherm heeft een afzonderlijk hulsel, bestaande uit 2 kleine, en drie lange, langs denzelfden kant gerichte dekselbladeren, die rechtlijnig nederhangen. Dit is gedurende den bloeitijd een bijzonder verschil met de peterselie, want, alhoewel deze ook geen schermdeksel heeft, zijn de afzonderlijke of gedeeltelijke bloemschermen met een geheel deksel omheven. De bladeren zijn blinkend, mollig en donkergroen op den bovenkant en hebben eenen scherpen of spieachtigen vorm, terwijl haren reuk walgachtig en haren smaak bitter en brandend is. Dit maakt een tweede onderscheid, voor 't oogenblik, dat de plant in den bloei niet is, want de reuk der peterselie is aangenaam en hare bladeren zijn heldergroen. De wortel van de Tuinscheerling is spilvormig lang, veeltakkig, rond en fitselachtig, wit langs boven en eenigszins rood langs onder. Voor onopmerkzame en onervarene oogen is het zeer geraadzaam, niets als de gekroeselde peterselie te gebruiken; want alhoewel de Tuinscheerling éénjarig is, geeft zij geweldige hoofdpijn, benauwdheid, pijn in de maag, sluimerigheid, kramp, duizeligheid, onmacht, doofheid en eindelijk den dood.

Eene groote hoeveelheid ingenomen doet ook braken en spuwen, hetgeen soms een redmiddel is, daar men in alle geval zulks toch moet teweegbrengen. Daarna geve men azijn, citroenwater of andere zuren te drinken; eene sterke opgieting van koffij weerhoudt de slaapachtigheid.

Tot hetzelfde geneeskundig gebruik, als de voorgaande plant, kan deze, door mannen van 't vak, aanbevolen worden.

(1) De Kervel (cerefolium) en Peterselie (petrosilinum) worden meest als bijgevoegd groensel in soep en op wortelkens en vleesch gekerfd; eventwel zijn deze planten verwarmend en worden onder de min belangrijke geneesplanten gerekend.

De Waterscheerling.

CIGUË VIREUSE. — CICUTA.

Zooals de naam het te kennen geeft, groeit deze plant in 't water, in grachten, slooten, moerassen en vijvers en nooit op droge of zandige gronden. Het is de giftigste plant der schermdragende en niettegenstaande dit, heb ik kinderen gezien, die op den dikken hollen stam of wortelstok, als op eenen hoorn, blaasden.

Gansch de plant heeft eenen wrangen, bitteren, inbijtenden smaak; de wortel vooral behelst een krachtig en verdoovend gift; en is te gevaarlijker, daar hij met den pastenaak, de suikerijwortel en de knolselderij kan verward worden; nochtans is zijn sap geel en door den smaak goed te onderscheiden.

Fig. 70. — Waterscheerling.

De Waterscheerling (fig. 70) is eene langlevende plant, welke

niet als hare zuster, de groote Scheerling, gevlekt is, maar waarvan de bladeren, die meermaals gevind en lancetvormig zijn, zeer goed aan peterselie gelijken; de reuk is die van sellerij (1), maar sterker; zij draagt groote, en ondicht geslotene schermen van vuile witte bloempjes; deze laatste hebben elk een veelbladerig bloemdekselken, maar de scherm is er van beroofd.

Hoofddraaiing, duizeligheid, bevingen, benauwdheid, stuiptrekkingen, bestendige beroerdheid en doodskramp zijn kenteekens der vergiftiging door de Waterscheerling.

Plato getuigt dat het door deze plant is, dat de wijsgeer *Socrates* van 't leven beroofd is geweest.

Als tegengift worden dezelfde middelen, als voor de kleine Scheerling aanbevolen.

De Tabak.

TABAC. — NICOTIANA.

U zeggen, mijne leerlingen, dat de Tabak (fig. 71) tot de familie der nachtschadigen (solanaceæ) behoort, is u genoegzaam verklaren, dat het eene vergiftigende, ontstekende en zelfs doodelijke plant is. Het is nochtans deze plant, waarvan de reuk walgelijk en de smaak brandend en bitter is, welke de mensch zich geweerdigt te rooken, te snuiven en zelfs te kauwen (chiquer). De Spanjaards, wanneer zij in het midden der XVI^{de} eeuw deze plant uit Amerika overbrachten (2), dachten eene heldendaad verricht te hebben, want men kende haar alle goede hoedanigheden toe. Voorzeker bezit zij er

(1) De sellerij komt met de peterselie van aard en gebruik overeen.

(2) *Jan Nicot*, fransche afgezant, bracht ze uit Portugaal mede en bood ze de koningin Catharina van Medecis aan, waarom men ze ook *Nicotine* en *Koninginnekruid* noemt.

eenige, want zoo slecht kan eene zaak, een persoon, eene plant niet wezen, dat er niet eene goede zijde aan is : hare versche

Fig. 71. — Tabak.

of groene bladeren, alsdan dat zij het meest vergiftigend zijn, uitwendig voor zenuwpijn, rhumatisme en flerecijn gebruikt, verzachten deze kwalen; maar men heeft deze plant, die de Schepper voorzeker tot nut der menschen geschapen heeft, een geheel andere, als hare natuurlijke bestemming gegeven,

en men mag het tabakrooken als enkele gewoonte aanzien, even als de volkeren van het Oosten den Opium en de Hasehieh (zie verder) gebruikten, voor het vermaak van eenen aangenamen slaap.

De droge, maar beter de groene bladeren, worden nog gebruikt tot het dooden van insecten, luizen, rupsen en ander ongedierte, zoodat het inwendig gebruik op den mensch even nadeelig moet werken : eene zeer kleine hoeveelheid ingenomen, doet geweldig braken en eenigen rook ingeademd heeft hetzelfde uitwerksel. Inderdaad, mijne leerlingen, want kinderen of jongelingen, die vroegtijdig de gewoonte van rooken aannemen blijven altijd teêr, bleek, en verkrijgen nooit hunnen volkomen wasdom, terwijl hun aanzieht, dat, van eenen ouden man verkrijgt (1); dit komt hieruit, dat deze plant zeer slecht op de maag werkt en haar berooft van het noodig speeksel, haar tot de gisting der spijzen noodzakelijk. Daarenboven veroorzaakt zij duizeligheid, terwijl haar lang gebruik het geheugen verzwakt, den reuk vermindert, het gezicht verflauwt en zelfs lamheid teweegbrengt. Geen wonder dan, mijne leerlingen, dat Amurat IV, een fransche koning, verbood tabak te planten op straf van neus en lippen afgesneden te worden. Alhoewel dit verbod in Frankrijk niet meer bestaat, ziet men aldaar niet zoo veel Tabak, dan in België gebruiken, om reden, dat er zeer zware belastingen op geheven zijn en dat de voldoening tegen de daaruitvloeiende geldverkwisting niet kan opwegen : ik ken Belgen, die hier harde rookers waren en in Parijs zoo maar alle acht of tien dagen een cigaartje smooren. Het ware dus wenschelijk, dat men in 't belang der algemeene gezondheid en ten voordeele van den Staat de

(1) Ik heb eenen leerling in mijne klas, die pas 6 jaar oud is, en het aangezicht van eenen persoon van 30 à 40 jaar heeft : hij is teêr, mager en bleek als de dood, alhoewel hij nooit ziek is geweest; hij heeft van zijn 4 jaak Tabak gerookt.

lasten op den Tabak in België ook verhieve (1). Zijn gebruik wordt door de gezondheidsleer afgeraden, omdat pruimen of rooken, bijzonderlijk voor het eten, nadeelig zijn; daarenboven kan het gebruik van al te korte pijpen, kanker aan de lippen veroorzaken.

Ik wil niet eindigen, beminde leerlingen, zonder u eenige overtuigende voorbeelden van tabakverbruikers aan te halen en ik ben zeker, dat deze u van dit vuil, ongezond en geldverkwistend gebruik zullen weêrhouden.

Eerst wil ik u wijzen op die twee oud-leerlingen, die niettegenstaande de raadgeving des meesters, ook wilden de groote spelen en tabak rooken; hoe zien zij er thans uit?... Als tengere, magere en bleeke jongelingen, die alhoewel 15 à 16 jaar oud zijnde, de sterkte niet hebben van velen onder u, die 10 à 12 jaar tellen.

Dikwijls lacht gij bij het zien van het vuil tabaksap, dat *Naartje* gedurig uit den mond loopt; 't is aantrekkelijk niet waar?... en zoudt gij begeeren, dat de snuifster *Collette* uw eten bereide?... neen, niet waar; gij zoudt vreezen, dat een gepeperde snuifdrop in uwe spijs viele. Denkt niet, dat die voorbeelden de eenigste zijn, want met oud worden, vermindert doorgaans de netheid.

In de gemeente O. woonde er een kleermaker T., die nu en dan bij de landbouwers eenige dagen ging werken : eens, terwijl hij op zijne tafel zat, was de rijke boerin aan 't bereiden harer morgendsoep en vroeg hem : « T. eet gij ook soep? » waarop hij eenvoudig antwoordde : « Volgens den val. » De vrouw verstond dit gezegde niet en vroeg na eenige minuten :

---

(1) In date van 15 November 1878, heb ik een verzoekschrift aan de Kamers gestuurd, om dit te verkrijgen; de commissie heeft er verslag over gedaan in zitting van 20 Juni 1879, en het is naar den heer Minister van financiën verzonden geworden; deze heeft een ontwerp, dat de lasten op den Tabak verhoogt, neêrgelegd en dit is den 28 Juli 1879 tot wet afgekondigd.

« Hewel T. eet gij ook soep? » waarop hij wederom antwoordde : « Volgens den val. » Alhoewel de boerin den zin dezer koddige antwoord niet vatten kon, dorst zij niet meer hervragen en terwijl zij dit antwoord trachtte wijs te worden, riep de kleermaker : « Neen, ik eet geene soep! » Hij had bemerkt dat sedert eenige minuten de boerin eenen drop snuifsap aan den neus droeg, drop, welke hij daarna in de preisoep had zien vallen.

Dit is nog niet alles, mijne leerlingen, want menigmaal worden brand en ontploffingen in mijnen en fabrieken, door tabakrookers veroorzaakt, en zelden, in dit geval, wordt de oorzaak gekend, omdat de onvoorzichtige rookers, dit weten te zwijgen of er zelf de slachtoffers van zijn.

De Tijdeloos.

COLCHIQUE. — COLCHICUM.

De *Tijloos* (fig. 72) soms ook nog *Naakte-begijntjes, Naakte-meid* of *Hondsdood* geheeten, behoort tot de éénzaadlobbige en tot de familie der lelieachtige gewassen (leliaceæ). Het is eene roozenroode-violetklenrige bloem, welke in het najaar of den herfst, zonder bladeren uit den grond schiet en maar in het volgende voorjaar, lange, scherpe, lancetvormige bladeren en vruchten krijgt. De bloemen zijn buisvormig en langs boven in zes groote lippen gesplitst, in welks midden de stamper diep is ingeplant.

Men vindt ze meest in hoven, en in 't wild op vochtige gronden en weiden. Gansch de plant heeft eenen sterken onaangenamen reuk en de bloemen en zaden, zoo wel als de bladeren en bollen, maken een bitter vergift uit, alhoewel deze plant, even als de Scheerling (zie blz. 126) door de geiten, zonder eigen gevaar, kan gegeten worden.

Bij den mensch brengt zij eene soort van verwurging te

weeg, geeft schrikkelijke daarmpijn en stuiptrekkingen, doet een koud zweet uitbersten en veroorzaakt eindelijk den dood.

Fig. 72. — Tijdeloos.

De geneesheeren kunnen deze plant in aamborstigheid, in waterzucht, in jicht of flereeijn, en ook in verkoudheden of rhumatisme voorschrijven.

Na te hebben doen spuwen, geve men als tegenvergift, verzachtende en slijmachtige dranken, en bijzonder veel zoete melk.

Het Verkensbrood.

CYCLAMEN. — CYCLAMEN.

Deze langlevende plant (fig. 73) wordt Verkensbrood geheeten,

Fig. 73. — Verkensbrood.

omdat haren zwartachtigen, schijfbolvormigen knol aan een omgekeerd brood gelijkt, knol welke voor den mensch bitter,

zerp, brandend en giftig is, toch door de zwijnen zonder nadeel wordt geëten. Deze plant behoort wel is waar tot de warme streken, maar wordt bij ons veel in potten aangekweekt; zij is tweezaadlobbig met meerbladerige bloemkroon en maakt deel van de sleutelbloemigen (primulaceæ). Langs onder uit den knol schieten kleine vezels den grond in, terwijl er langs boven, lange bladstelen en nog langere bloemstengels uit opschieten; de bladeren zijn op den punt een weinig ovaal en langs onder rood; de bloemstengels komen kronkelend uit den bol en eindigen met eene roozenroode bloem, waarvan de kroon klokvormig, vijfdeelig en gansch omgekeerd is, derwijze, dat de bloemtippen naar omhoog gericht zijn. Wanneer het zaad gevormd is, daalt de stengel spiraalvormig neder, even als hij omhoog gegroeid was, en plant het in den grond.

Dat deze plant zeer vergiftigend is, blijkt hieruit, dat men in den ouden tijd, wanneer men met pijlen, in plaats van met buskruid oorloogde, de knol er van gebruikte om de pijlen te vergiftigen.

Dezelfde middelen, als voor de Tijlooze, worden aangeraden.

Het Vingerhoedskruid.

DIGITALE. — DIGITALIS.

Het Vingerhoedskruid, O.-L. Vrouwenhandschoen, Vingerlingskruid (fig. 74) is eene tweejarige plant, behoorende tot de tweezaadlobbigen met éénbladerige bloemkroon en tot de familie der gemaskerdbloemigen of leeuwenbekken (Personateæ of Antirrhinaceæ). Zij wast het liefst in krijt- of kalkgronden, in bergachtige bosschen, langs zavelachtige, belommerde wegen, maar wordt hier meest als sierplant in de bloemhoven aangekweekt; zij draagt gansch den zomer, maar vooral in Juni en Juli, op eenen langen rechten en holligen stengel, menigvuldige schoone, bleekpurpere, hangende en

klokvormige bloempjes. Deze zijn langs binnen roodachtig en met zwarte vlekjes of stipjes doorzaaid en gelijken aan prach-

Fig. 74. — Vingerhoedskruid.

tige vingerhoedjes, waarvan de opening een weinig schuinsch is; vier meeldraden, rond éénen stamper, zijn in het midden van den bloemkelk geplaatst. De bladeren, die beurtelings op den stam wassen, zijn scherp-cirond of lancetvormig, gekanteld, en langs onder met witachtig dons bezet. De zaadhulze is dubbel en bevat menigvuldige kleine en hoekige zaadjes.

Geen dier raakt deze plant aan, alhoewel zij geenen reuk heeft, want haren smaak is bitter en zerp; zij ontsteekt de maag, brengt afgangen te weeg, vertraagt den omloop des bloeds en dus de beweging van den pols; zij is slaapverwekkend en diensvolgens ook zeer vergiftig.

Door ervarene geneesheeren wordt zij soms, in zeer kleine hoeveelheid, voorgeschreven tot bloedstelping in aderbreuken, voor hartkloppingen, tering, zinloosheid, vallende ziekte, kinkhoest, hartziekte, waterzucht en galverdrijving.

Bij vergiftiging door het Vingerhoedskruid, kan men niet te haastig doen spuwen en daarna verzachtende dranken toedienen; bij ontsteking gebruike men enkel het laatste middel.

De Vuurwortel of het Nieskruid.

ELLEBORE *ou* HELLEBORE. — HELLEBORUS.

De zwarte Nieswortel (fig. 75) is de voornaamste soort; het is eene langlevende plant, behoorende tot de tweezaadlobbigen, met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der boterbloemige of ranonkelachtige gewassen (ranonculaceæ); zij groeit het liefst op steenachtige gronden, langs hagen en wegen, maar men vindt ze vooral in hoven. Hare zevendeelige bladeren zijn dik, smal en lancetvormig, als eene zaag getand en van eene donkere kleur; zij zijn het jaar door groen en wassen op menigvuldige stengels van 20 centim. hoogte, die allen uit den grond komen. Deze plant bloeit gewoonlijk in Oktober, doch brengt zij soms hare gebogene, witte of roosachtige bloempjes in den winter te voorschijn. Deze zijn vijfbladerig en groeien op kortere steelkens, die naar het midden, met twee of drie langwerpige schudblaadjes bezet zijn. De wortelen zijn menigvuldig, hebben eene zwarte kleur en komen allen uit de kraag. Haar reuk is onaangenaam, en haar smaak bitter. Zij is, even als al de leden harer familie scherp

vergiftigend en blaartrekkend; de zwartachtige wortelen vooral, die als aan een knopken vastgemaakt zijn, worden

Fig. 75. — Vuurwortel *of* Nieskruid.

door de veeartsen als plaasters en vesicatorien gebruikt, om bij de paarden dracht te veroorzaken, en den brand naar buiten te trekken; ook om ze van den worm te genezen.

De Watereppe.

OENANTHE SAFRANÉE. — SIUM.

Zie hier, mijne leerlingen, eene plant (fig. 76), die zeer wel

Fig. 76. — Watereppe.

aan de Sellerij of Eppe gelijkt en ook nog *Watervenkel* genaamd wordt; zij groeit, even als de Waterscheerling (zie blz. 130) in natte moerassige plaatsen, in staande water, en aan sloot-

kanten; zij behoort tot de familie der schermdragende (umbelliferceæ); hare donkergroene bladeren zijn driemaal getand, maar scherper en niet zoo regelmatig als die van de Sellerij. Zij draagt in Juli en Augusti, witte ongelijk geplaatste bloemen, welke grooter en ronder, maar in minder getal zijn, dan bij de Waterscheerling.

De wortelen zijn dubbel, drie- of vierdubbel, zonder eenige kleinere vertakkingen en behelzen, even als de stam, en het zaad een geelachtig sap, dat een doovend vergift is voor menschen en dieren. Duizeligheid, bevingen, benauwdheid, stuiptrekkingen en doodskramp volgen elkander spoedig op, en gewoonlijk is de dood maar eenige stonden verwijderd (1).

Des niet te min kan deze plant, door ervarene geneesheeren, zekere vrouwen aangeraden worden.

Bij vergiftiging door deze plant, zal men aanstonds doen spuwen en daarna verzachtende middels gebruiken.

De Wolfsmelk.

TITHYMALE *ou* REVEIL-MATIN. — EUPHORBIA.

Er bestaan verscheide soorten van Wolfs- of Heksenmelk (fig. 77); sommige zijn éénjarig, andere meerjarig; doch allen behelzen een wit melksap, dat scherp en hevig de huid ontsteekt en tot zweeren trekt. Deze plant is afkomstig uit Afrika, doch men treft ze soms aan, in bewerkte landen als onkruid, langs rivieren, in bosschen en ook in hoven. Zij behoort tot de tweezaadlobbigen met meerbladerige bloemkroon en tot de familie der wolfsmelkachtige gewassen (euphorbiaceæ); hare langwerpige, kleine, dikke en zittende

(1) Den 19 Januari 1878 is zekere Jan Cailland, bij middel dezer wortels, door zijne vrouw, vergiftigd; na eene uur geëten te hebben, bezweek hij in de hevigste stuiptrekkingen; zijne vrouw Maria Elisabeth is door het assisenhof van Neder-Loire tot eeuwigdurenden dwangarbeid veroordeeld.

blaadjes staan in troepjes onder de bloemstengels; zij zijn eenigszins hoekig en met witachtige doorntjes gewapend; 't is

Fig. 77. — Wolfsmelk.

uit deze bladeren dat men een gomachtig bitter sap trekt, dat men *euporbium* noemt. Haar roodachtig-groene en rechte stam kan de hoogte van 1 meter bereiken. De bloemen wassen bolvormig op het einde van den stam en behelzen vijf ongelijke bloemblaadjes, van eene bleek-geelachtige, groene kleur. De vruchten zijn schoon rood en hebben eenigszins den vorm van vijgen.

De Wolfsmelk heeft eene zeer sterk purgeerende eigenschap, zoodat het zeer gevaarlijk is, ze tot dit einde te gebruiken; de schapen, die haar soms weiden, doet ze bijna zeker sterven; des te meer is zij gevaarlijk voor de menschen.

Voor deze vergiftiging doet men spuwen en geve men veel zoete melk of andere verzachtende dranken.

De Woud- of Wolfsbezie.

PARISETTE, HERBE DE PARIS *ou* ÉTRANGLE-LOUPS. — PARIS QUADRIFOLIA.

Het Parijskruid (fig. 78) behoort tot de éénzaadlobbige

Fig. 78. — Woud- *of* Wolfsbezie.

planten en tot de familie der lelieaehtigen (leliaceæ). Het zicht der figuur doet de plant erkennen : op eenen rechten stam groeien vier, op dezelfde plaats uitkomende, bladeren en de bloem wast op den top, omringd van scherpe kelkbladeren. Zij bloeit in April en reeds in Mei draagt zij zwarte beziën.

Men vindt ze vooral langs lommerrijke kanten en in bosschen; hare wortelen groeien waterpaslijnig langs den grond en bezitten vergiftigende eigenschappen.

Zij wordt soms als buikzuiverend aangeraden, maar vermits deze plant wolven, hennen en honden doodt, is zij te gevaarlijker voor den mensch; dat men zich dan van deze plant mistrouwe, alhoewel ze door de geneesheeren voor vallende ziekte, kinkhoest en zinsbegoocheling kan voorgeschreven worden.

Lobel en *Fuchsius* raadden aan eenige graantjes van het zaad dezer plant voor tegenvergift te gebruiken, voornamelijk tegen den Arsenie; en ook om zich van besmettelijke ziekten te vrijwaren.

Het Zwartkoorn of Dolik. (1)

IVRAIE ENIVRANTE. — MELANPYRUM.

Deze éénjarige plant is door de landbouwers zeer wel gekend, want zij verwoest in zware kleigronden soms gansch

(1) Men mag het zwartkoorn niet verwarren met den roggenbrand, brandrogge, masker, brandkoorn of smettarwe, een roest (uredo) dat vooral de graankorrels van tarwe en haver aanrandt en de bloemdeelen vernietigt. Boven de schade, welke het masker aanricht, is het ongezond en kan zelfs gevaarlijk worden. Veel landbouwers, die de zware landen bewonen, meugen eenige uren vóor men het graan uitwerpt, het zaaigraan met eenen emmer goede aal en bijtenden kalk. Andere gebruiken de poeders van de HH. Van der Mynsbrugge en Van der Velde, en deze poeders mogen als bijna onfaalbaar tegen het masker aangeraden worden. Menigen gebruiken soda-sulfaat (sulfate de soude) en dit is ook niet te verwijzen. Anderen lossen 700 grammen zwavelzuur (acide sulfurique), in eenige liters water op, om er 1 hectoliter graan mede te bevochtigen en laten daarna het graan een tiental uren drogen. Nog anderen gebruiken 1/2 kilogram kopersulfaat of kopervitriool (sulfate de cuivre) in brokken, welke zij fijn kloppen en in 2 of 3 liters lauw water doen smelten, om er 1 hectoliter graan mede te bereiden; dit mengsel kan men tot 8 dagen en

eenen oogst tarwe, gerst of rogge. Het is een zeer schadelijk

Fig. 79. — Zwartkoorn *of* Dolik.

---

zelfs tot een paar maanden laten drogen, zonder gevaar voor de kieming, zelfs al kregen de zaden eene groene kleur.

De twee laatste middels worden door de jagers niet aangeprezen, omdat de aldus bereidde granen, door de vogels opgeraapt, ze onfaalbaar dooden.

De brandrogge neemt toe en is heviger in late, dan in vroege zaaiingen, en wordt door stroo en mest voortgezet.

onkruid, dat tusschen de andere granen, op eenen langen stengel eene lange, zwarte aar draagt; op deze groeien beurtelings andere kleine aartjes, waaronder een schudblad geplaatst is. De stam is met lange, smalle, vinderige bladen bezet en gansch haar uitwendig gelijkt aan fijne dravik; ook wordt deze plant soms hondsdravik (zie fig. 79) genoemd. Zij behoort tot de familie der gemaskerdbloemige gewassen of leeuwenbekken (personnateæ of antirrhinaceæ) en tot de klas der tweezaadlobbigen met éénbladerige bloemkroon. Het zaad of de korrel is bruinzwart en gelijkt min of meer aan dat van den rogge of tarwe, doch het is een weinig baarderig, als de gerst. Het is vooral dit zaad, dat, in 't koren gemengd, veel schade aan menschen en dieren teweegbrengt, want het heeft bedwelmende en dronkenmakende eigenschappen, geeft pijn aan de maag, duizeligheid, angst en verzwakking.

De landbouwers, die aldus hunne koornvelden verwoest zien, moeten zich eenige dagloonen getroosten, om bij middel van een mes of eene schaar, vóor de rijpheid van het graan, de aren van dit onkruid te doen afsnijden en te verbranden.

In geval van vergiftiging door den Dolik, moet men alle spuwmiddelen aanwenden, en daarna zure dranken geven.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE KAMPERNOELIËN.

Aangezien het groot getal verscheidenheden, wil ik u, mijne leerlingen, in het bijzonder van de kampernoeliën spreken; zij behooren tot de klas der kiemlooze of bedektbloeiende planten en tot de familie der zwammen (fungi), die meest allen zuig- of woekerplanten zijn, en die ten nadeele van anderen leven; zij kunnen zelfs de sterkste gebouwen, balken en schepen op eenige jaren te niet doen. De plaag der aardappelen is ook niets anders als eene woekerende kampernoelie, die zich op den stam en knol nederzet (1). Het roest (uredo), het schimmel (mucor), het Moederkoorn (zie blz. 65) en de kampernoeliën zijn de bijzonderste planten dezer familie.

De kampernoeliën of paddestoelen komen elk jaar, in de lente, te voorschijn; zij hebben zoodanig rassen groei, dat zij op eenen nacht eene volmaakte plant worden kunnen; zij zijn menigvuldig en verschillend in vorm en kleur. Sommige zijn zeer vergiftigend; andere maken eene recht fijne en lekkere spijs uit, waarvan de aangename smaak de tong en het gehemelte des monds streelt en opwekt. Zij zijn daarenboven

(1) Het is daarom niet goed de rotte of onbruikbare aardappelen op het land te laten liggen of in de mestputten te werpen; men moet zulke in eenen put begraven.

zeer voedzaam, want zij behelzen tot 3 o/o stikstof (azote) (1); ook worden zij door de volkeren van Siberie als gewone spijs gebruikt, en bevrijden ze menigmaal van hongersnood. In de omstreken van Parijs ziet men gansche tuinen met broeikassen en tuinbeddetjes van Champignons aangelegd. Hebben sommige kampernoeliën slechte hoedanigheden en veroorzaken zij soms den dood aan gansche huisgezinnen, andere hebben er goede en kunnen in dure tijden veel nut verschaffen.

Het is dus noodzakkelijk kennis met deze planten te maken. Oppervlakkig beschouwd zou men denken, dat al de kampernoeliën dezelfde zijn, doch bij eene nauwkeurige bezichtiging vindt men er zoo veel verschil in, als de landbouwer tusschen rogge en tarwe, alhoewel de steêman er hoegenaamd geen onderscheid kan tusschen maken. Enkel eenige soorten zijn op 't eerste zicht niet te erkennen en daarom ook zullen wij dergelijke niet aanraden, maar enkel diegene, welke zelfs door de kinderen te onderseheiden zijn. Eenige schrijvers zijn van gevoelen, dat men al de kampernoeliën moet verwerpen, omdat het voordeel van sommige, tegen het nadeel van anderen niet kan opwegen; ik kan mij geenszins bij dit gedacht aansluiten; het ware als of men voorhield geenen Kervel of Peterselie te gebruiken uit vrees, ze met wilde of dolle Kervel, te verwarren; ook zijn de goede en slechte kampernoeliën in Italië, alwaar het gebruik vrij groot is, bijna door iedereen gekend.

---

(1) Hoe meer stikstof de spijzen bevatten, geëvenredigd met de koolstof (carbone) en de waterstof (hydrogène) hoe voedzamer zij zijn. Daarom zegt men dat de eiwitbevattende voedsels kloek zijn; zij houden immers zeer veel stikstof in. De verteerbaarheid der voedsels is ook een groot punt: aldus is een versch ei, in onze luchtgesteldheid, na drij uren verteerd, terwijl een gezoden ei zes uren in de maag blijft. In 't Noorden van Rusland en zelfs in St.-Petersburg leert men, dat een ruw ei geen voedsel geeft; dit is onwaar in zich zelve; maar door de koude is het zoo gauw, bijna oogenblikkelijk verteerd, dat men zulk ei als nutteloos gebruik aanziet.

Vooraleer nu over te gaan tot het in oogenschouw nemen van eenige paddestoelen in het bijzonder, zien wij eenige algemeene kenteekens, waaraan men de goede van de slechte kan onderscheiden :

Goede Kampernoeliën

groeien in open veld, in droge weiden, onder het zonlicht, in gras- en tuinbedden, op heiden en op braakland.

2° Hebben eenen aangenamen, verschen en verfrisschenden reuk, eenigszins aan versch meel of gemuskeerden kervel gelijkende ; andere hebben den reuk van amandelkernen, van noten of van eene roos.

3° Hebben eenen fijnen, aangenamen, lekkeren, gemuskeerden en voortreffelijken smaak. (Smakelooze kampernoeliën zijn te mistrouwen).

4° Hebben een vast, dicht, breekbaar, droog en wit vleesch ; het mag langs buiten licht roosachtig, violetkleurig of wijnrood wezen, terwijl de blaadjes van het hoedje langs onder niet of een zeer weinig rooskleurig moeten zijn. Het vleesch moet mat en mag gekloven wezen.

5° Veranderen niet van

Slechte Kampernoeliën

groeien in natte, overlommerde bosschen, donkere hakof struikelbosschen, op bedervende planten en voedsels en op rotte boomen.

2° Hebben eenen sterken, onaangenamen, walgachtigen, bedwelmenden reuk, eenigszins aan vochtige aarde, aan terpentijn of zwavelzuur gelijkende. Soms is hij al te kampernoelachtig, dronkenmakend of beschimmelend, zoo als de doodende Agariek en verderfelijke Amaniet (zie blz. 160 en 169).

3° Hebben eenen bitteren, zerpen, brandenden, samentrekkenden, zuren, gepeperden, wrangen of grasachtigen smaak.

4° Hebben een lederachtig, hollig, slap, dradig, zwaar, nattig, houtachtig en korrelig vleesch, dat langs boven dikwijls kleverig en met ploosjes bedekt is. Het vleesch is rozerood, blinkend, veelkleurig of bont en soms met loodblauwe randen als de doodende Agariek, omzoomd.

5° Veranderen van kleur bij

kleur, wanneer men ze pelt of snijdt, maar blijven wit.

het snijden, en krijgen soms eene blauwe, gele, bruine, violet of zwarte kleur. Indien het water waarin men ze weekt, zwart wordt, is het een zeker teeken, dat de kampernoeliën vergiftig zijn.

Niettegenstaande deze zoo tegenovergestelde hoedanigheden gebeurt het menigmaal, en geen jaar gaat voorbij, zonder dat de nieuwsbladeren ons vergiftigingen door kampernoeliën mededeelen.

Verders mag men nooit vernachte, noch oude paddestoelen gebruiken; zij moeten versch en jong wezen, want de beste zelf ontbinden zich na 2 à 3 dagen, worden bitter en lederachtig, verliezen hunnen goeden reuk en smaak, en kunnen alzoo schadelijk worden.

Men houde voor stelligen regel, dat de kampernoeliën goede hoedanigheden moeten bezitten en dat men de twijfelachtigen onmeêdoogend moet verwerpen.

Even noodzakelijk is het, de plukking bij droog weder te doen, en dan maar te beginnen als de Zon reeds den dauw heeft doen verdwijnen; de aldus geplukte planten drogen op, terwijl de bij nat weder geplukte of bedauwde kampernoeliën in water veranderen.

Men merke nog op, dat het niet slecht is, vooraleer het duivelsbrood te gebruiken, het verscheidene uren in water, met azijn gemengd, te laten weeken; daardoor lost de *amanitine* of vergiftigende stof, welke deze planten bevatten zich op; daarna worden zij goed gespoeld, doch dit is niet voldoende en men behoeft daarom de goede van de slechte te kunnen onderscheiden; want alhoewel sommige personen, aldus bereidde kampernoeliën, zonder onderscheid, gebruiken en voor hen van klein gevaar zijn, kunnen zij voor andere lichaamsbouwen doodelijk wezen.

Men zij dus voorzichtig en men ga met veel omzichtigheid te werk bij het gebruiken van een voedsel, dat door onkennis den dood kan veroorzaken; men gebruike dus enkel de goede, als :

De Geitebaard.

CLAVAIRE.

De Geitebaard (fig. 80 en 80*bis)* is eene gesprietelde Kam-

Fig. 80. — Geitebaard.

pernoelie, welke een aangenaam voedsel uitmaakt en welke

men zonder het minste gevaar mag plukken en tot spijs bereiden; want, allen zijn eetbaar en bevatten geene vergiftigende

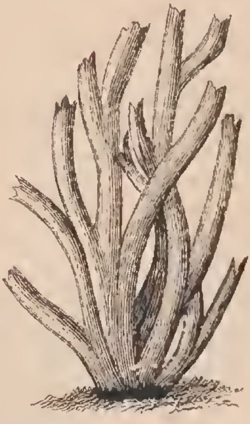

Fig. 80*bis*. — Geitebaard.

zelfstandigheden; ongelukkig zijn zij weinig te vinden; zij hebben eene bruin-witte of bleekblauwe kleur.

De Helvelle.

HELVELLE.

Al de verscheidenheden van de Helvelle (fig. 81) zijn, zonder uitzondering, bruikbaar; zij dragen een zeer onregelmatig

hoedje, aan een schelpken gelijkende; het vleesch van hoed en

Fig. 81. — Helvelle.

stam is wit en doorschijnend; zij zijn niet menigvuldig.

De eetbare Kampernoelie.

CHAMPIGNON COMESTIBLE *ou* DE COUCHE. — ACARICUS CAMPESTRIS.

In fig. 82, mijne leerlingen, ziet gij eene zeer gewone en

alom verspreidde Kampernoelie; ik heb op de halle te Parijs

Fig. 82. — Eetbare Kampernoelie.

een gansche boterkorf dezer soort voor 35 sous (1,75 fr.) zien verkoopen.

Zij is wit of een weinig bleekgeel; hare blaadjes kunnen door ouderdom bleek-roosachtig of rozerood en daarna in zwart-violet veranderen, zonder daarom in water over te gaan. Zij groeit in weilanden en vooral in zandige gronden; zij gelijkt zeer goed aan :

De Kleine- of Witte Meikampernoelie.

PETIT MOUSSERON, (fig. 83).

Deze heeft menigvuldig smalle en fijne blaadjes, welke eerst

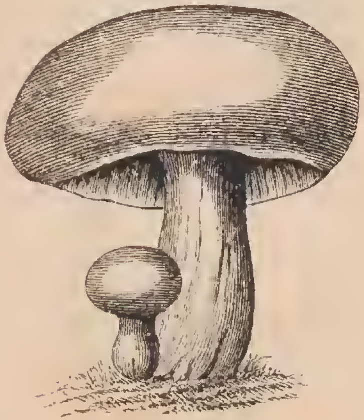

Fig. 83. — Kleine *of* Witte Meikampernoelie.

wit en daarna roosachtig-bruin worden; haar vleesch is wit en welriekend; zij groeit in troepjes. Beide soorten zijn bruikbaar.

De Kanterelle.

CHANTERELLE COMESTIBLE. — MERULIUS CANTHARELLUS.

De eetbare en fraaie Cantharelle (fig. 84) is zeer gemeen in sparbosschen en maakt eene zoo aangename als voedzame

spijs uit; zij is des te meer aan te raden, omdat men ze met

Fig. 84. — Kanterelle.

andere niet kan verwarren; want het onderste van het hoedje zijn ribben, aan plooien gelijkende, in plaats van bladeren; zij heeft eene bleekgele kleur en den reuk eener violet (1).

(1) Deze drij laatste Kampernoeliën zijn de eenigste Agaricken, welke ik tot gebruik durf aanraden, omdat zij niet licht met de vergiftigende te verwarren zijn. Wie beter kennis met deze planten maken wil, raad ik de tabel aan, van de HH. Hocquart en Perrot, gedrukt bij Basset (rue de la Seine 33), te Parijs of het werk van Cordier, ook gedrukt te Parijs, bij Rotschild (rue des St.-Pères 13).

Het Morieltje.

MORILLE. — MORCHELLA ESCULENTA.

Het eetbare Morieltje (fig. 85) heeft een kegelvormig hoedje,

Fig. 85. — Morieltje.

in vorm, aan een bieënkorfje gelijkende; het heeft eene bruingele kleur, waarop uitspringende ribbetjes te zien zijn, en welke aldus eene soort van zwarte plekjes vormen. Zelden treft men onbruikbare verscheidenheden van het Morieltje aan.

Doodende of Gevaarlijke Kampernoeliën zijn :

De doodende Agariek.

AGARIC MEURTRIER.

Niet min dan een twintigtal verscheidenheden behooren tot de Agarieken, waarvan eenige bruikbaar, andere zeer gevaarlijk en vergiftigend zijn. De doodende Agariek (fig. 86),

Fig. 86. — Doodende Agariek.

welke liefst in natachtige, belommerde bosschen groeit, is de

slechtste dezer soort; zijn hoed is geploosd, van eene rostachtige, zwarte kleur en met donkerroode of loodblauwe randen omzoomd; bij het aanraken vloeit er een bitter, brandend, wit of geelachtig melksap uit.

De bittere of gepeperde Agariek

(AGARIC POIVRÉ)

Wast gaarne op dezelfde plaats en geeft hetzelfde melksap;

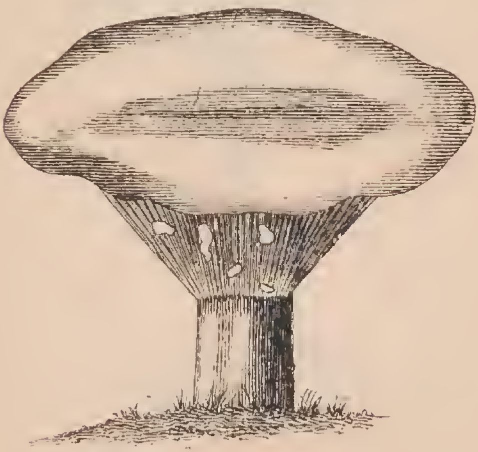

Fig. 87. — Bittere *of* gepeperde Agarick.

hij is gansch wit en heeft eenen trechtervormigen hoed (fig. 87); hij is zeer gemeen.

De brandende Agariek.

AGARIC CAUSTIQUE.

Deze verscheidenheid (fig. 88) gelijkt aan de doodende,

Fig. 88. — Brandende Agariek.

maar de randen zijn donkergroen en gansch de plant is fijner, doch bijna even vergiftigend.

De Bloèd-Agarick.

AGARIC SANGUIN.

Deze plant (fig. 89) wordt ook nog *Vliegendoodende Kamper-*

Fig. 89. — Bloed-Agarick.

noelie genaamd; zij is even als hare zusters zeer vergiftig;

haar hoed heeft eene bloedroode kleur, en de blaadjes zijn wit; het vleesch is brandend en bitter.

De Amaniet.

AMANITE.

Onder al de kampernoeliën zijn de Amanieten, de gevaarlijkste of vergiftigendste; maar ook dragen zij een bijzonder kenteeken, welk haar van andere soorten doet onderscheiden, namelijk eenen bolvormigen stengel, eene beurs (volva) en eene kraag (collier). Van de 10 verscheidenheden zijn er nauwelijks twee goede, gemakkelijk te erkennen; zij zijn :

De Oranje-Amaniet en de Hooge-Amaniet; de eerste kan men met de valsche van denzelfden naam, en de tweede met de Vergiftigende- of Knol-Amaniet verwarren :

De goede Oranje-Amaniet (fig. 90) (AMANITE-ORANGE)	De valsche Oranje-Amaniet (fig. 91) (AMANITE FAUSSE-ORANGE)
1° Groeit in opene plaatsen.	1° Groeit zeer veel in overlommerde bosschen.
2° Heeft eene gele-oranjekleur, en is met geene stippen doorzaaid.	2° Heeft eene hoog-roode of oranje-kleur en het hoedje is met witte stippen doorzaaid.
3° Heeft gelen knol, stam en blaadjes.	3° Heeft witten knol, stam en blaadjes.
4° Bezit eenen effen stam en hoedje.	4° Bezit eenen geschelpten stam; ook het hoedje is soms geschelpt.

5° Het hoedje is op den rand gekloven of geborsten en is met geen slijm bedekt.

6° De beurs is volmaakt en blijft nooit aan het hoedje vastkleven.

7° Heeft eenen aangenamen reuk en is als de lekkerste der kampernoeliën aanzien.

5° Het hoedje is niet gekloven en met een slijmachtig vocht bedekt.

6° De beurs is onvolmaakt en blijft aan het hoedje vastgekleefd.

7° Heeft eenen bedwelmden reuk en behelst een zeer gevaarlijk gift.

Fig. 90. — Goede Oranje-Amaniet.

Fig. 91. — Valsche Oranje-Amaniet.

De Lange Amaniet of Agariek (fig. 92)

(AMANITE ÉLEVÉ)

1° Heeft eene bleekgrijze kleur, met bruin-zwarte plekjes of ploosjes bezet.

Fig. 92. — Lange Amaniet *of* Agariek.

De Knol- of Vergiftigende Amaniet (fig. 93

(AMANITE BULBEUSE)

1° Heeft eene groenachtig-gele of olijfkleur, zonder stippen en kan moeilijk gepeld worden.

Fig. 95. — Knol- *of* Vergiftigende Amaniet.

2° Heeft witte blaadjes en het hoedje is geribd.

3° Heeft een rechtstaande kraagje en geenen knol.

4° Heeft eenen aangenamen reuk en smaak.

5° Is in 't midden puntig en gelijkt aan eenen parasol.

6° Is 20 à 25 centimeters hoog, fijn van stam en geeft weinig, maar fijn vleesch.

2° De blaadjes zijn ook wit.

3° Heeft een hangend kraagje en eenen knol.

4° Heeft eenen beschimmelden reuk.

5° Is in 't midden puntig en gelijkt aan eenen parasol.

6° Is maar 15 à 20 centimeters hoog en een weinig grover van stam.

De Knol- of Vergiftigende Amaniet wordt ook dikwijls verward met :

De Groote-Eetbare Kampernoelie (fig. 94)

(BOULE DE NEIGE)

Omdat zij gansch wit en haar hoedje rond is; haar stam is niet

Fig. 94. — Groote-Eetbare Kampernoelie.

zoo lang als die van de Knol-Amaniet en haar vleesch pelt even zoo gemakkelijk, als dat van hare zuster, in fig. 82 afgebeeld; de blaadjes zijn roosachtig en worden daarna zwart; zij heeft eenen aangenamen reuk en goeden smaak, en daar zij niet tot

de Amanieten behoort, heeft zij noch *knol*, noch *beurs* aan den stam; zij is dus niet zoo licht te verwarren, als men op de eigenschappen der Amanieten letten wil.

Om dezelfde reden kan men de gevaarlijke **Lente-Amaniet** *(amanite printanière)* (fig. 95) van de witte, eet-

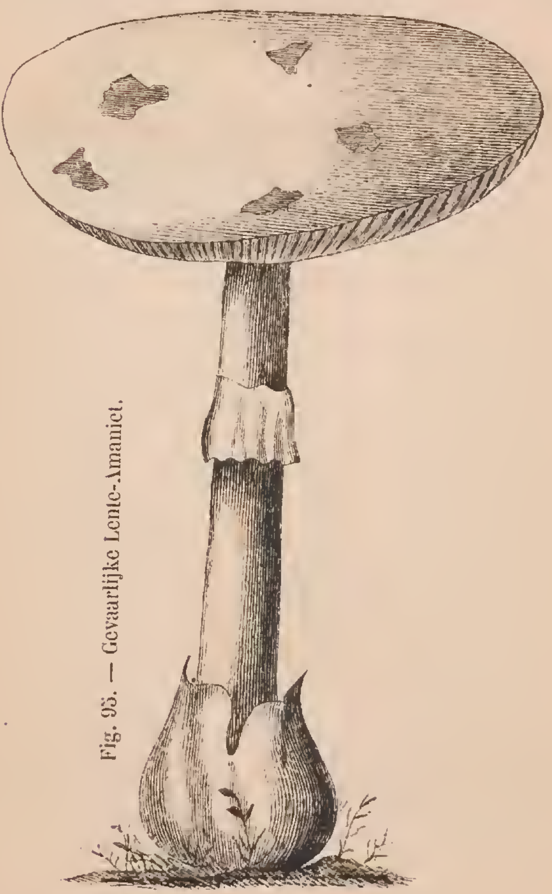

Fig. 95. — Gevaarlijke Lente-Amaniet.

bare Kampernoelie (zie fig. 83) onderscheiden, alhoewel zij soms voor deze genomen wordt; haar hoed is daarenboven platter en dikwijls met bruine vlekken, van de beurs voortkomende, bezaaid.

De **Citroengele Amaniet** *(amanite citrine)* (fig. 96)

Fig. 96. — Citroengele Amaniet.

heeft een schoon heldergeel hoedje, met witte stippen doorzaaid en is niet met andere te verwarren; zij is ook zeer gevaarlijk.

De Bovist.

LYCOPERDON. — LYCOPODIUM.

De Bovist *of* Wolfsveest (fig. 97) is eene kleine, lieve Kamper-

Fig. 97. — Bovist.

noelie, welke met kleine, fijne sproetjes bezet is, en welke niet als voedsel wordt geplukt, maar als opslorpende plant (plante absorbante), voor uitwendig gebruik of bloedstelping wordt aangeraden; zij is opdrogend, zonder eenige zerpheid en heeft bijna eenen kogelronden vorm; er bevinden zich van binnen in de Kampernoelie zeer veel kleine zaadjes, welke aan een zeer fijn bruin poeder gelijken en die zich, bij het openbarsten van het vleesch, verspreiden.

De Zwam.

BOLETUS.

Onder deze soort van Kampernoeliën, zijn er ook veel verscheidenheden; eenige zijn bruikbaar en maken een lekker en aangeprezen voedsel uit; doch zij zijn op 't eerste zicht nog al gelijkend en daarom raad ik liefst aan, ze niet te gebruiken; stellen wij des niet te min éène van de bijzonderste goede, met eene zeer gevaarlijke naast elkander :

Eetbare Zwam (fig. 98)	Verderfelijke Zwam (fig. 99)
(BOLET COMESTIBLE)	(BOLET PERNICIEUX)
1° Groeit in open veld.	1° Is zeer gemeen in bosschen.
2° Heeft een bleek-bruine hoed en langs binnen zeer bleek-grijze bladen.	2° Heeft een bruin-grijze hoed en is van binnen met rood geverfd.
3° De stam heeft witte plekjes, als langzame masselkens.	3° De stam is met roode streepjes van onder naar boven geverfd.
4° Het vleescht blijft wit.	4° Het vleesch wordt donker-blauw, daarna groen en zwart, wanneer men het aanraakt.

Fig. 98. — Eetbare Zwam.

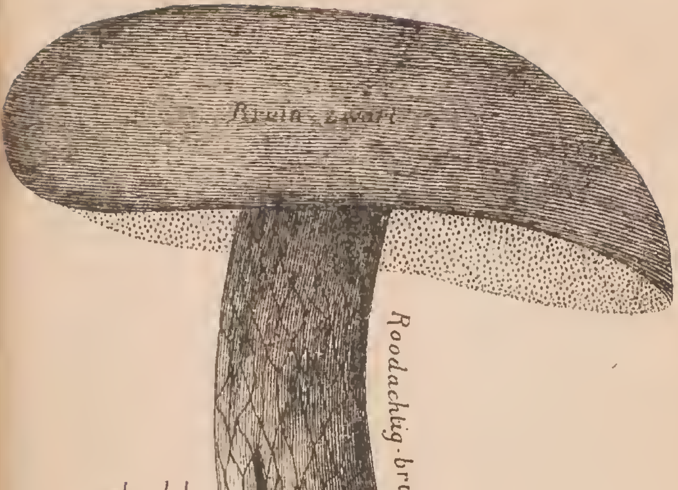

Fig. 99. — Verderfelijke Zwam.

Uitwerkselen der vergiftiging door Paddestoelen.

Zooals wij hooger zagen, gebeurt het niet zelden dat men door het misbruik van Kampernoeliën vergiftigd is (1); de uitwerkselen kunnen verschrikkelijk en zeer verschillend zijn, volgens de stof, welke zij inhouden, of den bodem waarop de Kampernoeliën gegroeid zijn; echter wordt men soms maar 5, 7, 12 en tot 24 uren na de verbruiking, de eerste teekens der vergiftiging gewaar, en daarom ook is zij te gevaarlijker.

De eerste teekens zijn gewoonlijk eene hitte of pijn in de darmen, braaklust, hardheid van pols, die veel rasser en korter, dan naar gewoonte, slaat; daarop volgen doorgaans hevige en aanhoudende smart, gedurige uitwerping, zoo wel langs boven als langs onder, vergezeld van eenen brandenden dorst; krachteloosheid, verslapping, slaapachtigheid, zinsbegoocheling, kramp en stuiptrekkingen geven elkander de hand, totdat de dood een einde aan al deze pijnen komt stellen.

Aan te wenden middelen in geval van vergiftiging door Kampernoeliën.

Zoohaast men de uitwerksels van vergiftiging gewaar wordt, moet men :

1° Door alle mogelijke middelen doen spuwen, 't zij met de luchtpijp met den baard eener pen te kittelen, 't zij met lauw water te drinken.

---

(1) Denzelfden dag, dat ik het tegenwoordige neêrschrijf, lees ik in mijn nieuwsblad, dat zekere dame Volant, met hare twee kinderen omgekomen is, door het gebruik van Champignons, welke zij in een *bosch* geplukt hadden.

2° Intusschen roepe men de hulp des geneesheers in, die zonder uitstel spuwdranken zal geven (1).

3° Men diene eene zeer sterke purgatie toe, om de in de darmen opgeloste Champignons te verdrijven.

4° Men kan ook Olijfolie te drinken geven.

5° Indien de ziekte toeneemt of verergert, kan men lavementen met tabaksap toedienen, een middel, dat meest altijd doet spuwen en de ingewanden reinigt.

6° Eenige raden aan. azijn of citroenwater te drinken, om de *amanitine* (2) die de Kampernoeliën bevatten, op te lossen; andere raden dit af, omdat deze alzoo opgeloste stof te rasser in 't bloed overgaat. Doch, dit kan niet dan goed, wanneer men eerst alle middelen aangewend heeft, om de uitwerping langs boven en langs onder te bespoedigen.

7° In Italië, waar het gebruik van Kampernoeliën zeer gemeen is, gebruikt men, als tegengift, twee loogzouten of Alkalis uit planten getrokken : de eene bekomt men uit de Dolmakende Nachtschade (zie blz. 121) en behelst de bijzonderste eigenschappen dezer plant; men noemt ze *Atropine*; de andere, *Daturine* genaamd, is uit de versche bladeren van den Doornappel (zie blz. 109) getrokken; beide zelfstandigheden of zouten hebben de eigenschap de vergiftigende stof te ontbinden en onzijdig of onschadelijk te maken.

(1) 5 à 10 centigr. braakmiddel (émétique) in een glas water gemengd, is een sterke spuwdrank; dit herhaalt men tot driemaal met eene tusschenpoos van 20 minuten.

(2) Volgens den leeraar Schiff van Florencië is het de *Muscarine*.

VIJFDE HOOFDSTUK.

BEKNOPTE MIDDELEN,

welke men bij ongelukken of kleine ontsteltenissen kan aanwenden, terwijl men de komst des geneesheers afwacht.

Wij stellen ons hier niet voor, eene heele gezondheidsleer neêr te schrijven; zij die zulks begeeren, verzenden wij naar het werk van den geneesheer Frederic, te Gent; enkel willen wij eenige zeer korte middelen, in punten opgeven, middelen welke wij hier en elders ingewonnen en ook wel bij ondervinding geleerd hebben.

De lucht speelt voorzeker de voornaamste rol in de gezondheid van den mensch, en wordt daarom in het eerste der tien geboden van de gezondheidsleer (zie blz. 206) aangestipt. Ook zullen wij enkel over deze eenige woorden reppen, want men kan bij een nauwkeurig overdenken der andere geboden hunne toepassing gemakkelijk vinden.

Gewoonte is eene tweede Natuur, zegt het spreekwoord; daarom moet men de kinderen van jongs af gewoon maken eene koele, zuivere en onbedorvene lucht in te ademen; zij is noodzakelijker dan het voedsel.

Daarom zal men alle oorzaken van luchtbederving verwijderen; de bijzonderste zijn : de ademhaling van menschen en dieren; de verrottingen en ontbindingen van meststoffen, doode lichamen en plantaardige zelfstandigheden; de verbranding en de uitwasemingen van bloemen.

Daarom moet men de slaapkamers dagelijks openzetten en de woningen en stallen niet te eng maken;

De meststapels niet rond, noch vóór het huis plaatsen, zooals het gewoonlijk bij de landbouwers gebeurt;

De doode lichamen van menschen en dieren, niet langer dan het noodig is, boven laten liggen; in dit geval kan men vluchtige kalk, bakkers- of bluschkolen, renne of houtzagelingen rond het lichaam leggen (1). Maar, het bijzonderste middel, zelfs waarmede de lichamen verscheide dagen, zonder reuk of luchtbederving kunnen bewaren, is het herhaald bevochtigen met wijngeest (alcool) en vooral met het lichaam in een lijnwaad te winden, dat met phenischzuur (acide phénique) natgemaakt is en dat nu en dan, eens met hetzelfde vocht besproeid wordt.

Men zal zich nooit te lang in eene beslotene plaats, waar vuur gemaakt wordt, ophouden, zonder de lucht te ververschen; dit geldt vooral, wanneer men bakkerskolen (braises) in een konfoor verbruikt. Menige vrouwen, die bij het strijken (repasser) deze kolen gebruikten, hebben daardoor hunne gezondheid gekrenkt en verscheide zijn er door omgekomen.

Nimmer zal men bloemen in slaapplaatsen zetten noch planten aldaar bewaren, vermits deze in den donker ook stikstof uitwasemen.

Een zeer goed middel om de lucht van hospitalen, ziek- en slaapkamers te ververschen en als 't ware te ontsmetten is het volgende :

Men mengt eene gelijke hoeveelheid peroxyde van manganesia, permanganate van potasch en zwavelzuur (ac. oxalique);

---

(1) Men kan ook deze middelen aanwenden tot het bewaren van versch vleesch of andere stikstofhoudende voedsels, en zelfs, indien deze reeds een smaakje hadden, kan men bij het begin der zieding er eenige gespoelde bluschkolen bijleggen en de reuk en slechte smaak zullen geheel verdwenen zijn.

men legt een paar lepels van dit mengsel op eene telloor, mengsel, welk men nu en dan met een weinig water bevochtigt; aanstonds stijgt er eene gasstof (ozone) uit op, en de lucht is ontsmet en vernieuwd. Bij deze toepassing moet men de metalen (uitgezonderd goud en zilver) uit de plaats wegnemen, want zij zouden daardoor geoxydeerd wezen.

Men kan ook calcium-chlorure (chlorure de calcium), welke slechts eenige centimen kost, en gemakkelijk in de sel-de-soude fabrieken te verkrijgen is, gebruiken, om er de besmette huizen en stallen mede te witten. Daarenboven kan men eenige handvollen van deze zeer droge stof, die de vochtigheid gretig opslorpt, in dusdanige plaatsen stellen. Zij slorpt het vocht van de lucht en de er in vervatte nadeelige stoffen op, en wanneer men de voorzorg neemt, het wit schuim, dat daardoor voortkomt, in een ander vat op te vangen en daarna te laten drogen, kan men dezelfde calcium-chloruur altijd weder gebruiken. Dit middel is ook goed om in kelders en fruitkamers gebruikt te worden.

Voor ontsmetting van stallen en wagons der ijzeren wegen. gebruikt men ook phenisch-zuur, kalk-chloruur en ook wel waterdamp; deze wordt bij middel van eene stoommachien in zeer nauw-beslotene plaatsen gestuwd en zoodanig samengeperst dat noch vergift, noch besmetting aan deze hitte kan weêrstaan.

Adem.

VOOR RIEKENDEN *of* STINKENDEN ADEM

1° Vergenoegen zich sommige personen 's morgens, op eene nuchtere maag, eene pint versche zoete melk te drinken,

2° Anderen knauwen kalmus (acorus).

3° Men kan ook kaneel in de spijzen gebruiken, of deze met water, wijn of zoete melk innemen.

4° Knauw een stukje mijrrhe en tracht het door te zwelgen.

Beet.

Wanneer men door eene slang, hond, kat, rat of eenig ander dier gebeten is, is het geraadzaam :

1° De wonde al gauw uit te zuigen en het speeksel uit te spuwen.

2° Daarna wassche men de wonde met ammoniakwater uit; dit is beter dan met azijn, franschen of wat het ook wezen moge.

3° Indien het eenige uren geleden ware en de lijdende in onmacht viele, ware het goed in de wonde eene inspuiting (injectie) met ammoniakwater te doen en deze zelfs eene tweede maal te herhalen, als men het noodig oordeelt, of de pijn niet betert.

4° Men raadt ook aan voor de beet of steek van venijnig gedierte het sap van den schorseneer-wortel dikwijls te drinken.

5° Leg er gestampte bladeren van den Angeliek of de Wijnruit of deze te zaam met zout gemengd, op (zie blz. 19 en 124). Men kan hier ook nog ajuin en honig bijvoegen.

6° Na de beet van dolle honden te hebben uitgewasschen, wordt zij door de geneesheeren met gloeiend ijzer uitgebrand (1).

Bloeden uit den Neus.

Eenig bloedverlies langs den neus is van ouds als gezondmakend aanzien geworden. Doch het is soms onaangenaam; daarom 1° leggen sommige personen een weinig ongelijmd papier onder de tong;

---

(1) In Indië wast eene plant slangenhout (lignum columbrinum) genoemd, waarvan men tegen de beten der slangen, het houtpoeder met water of wijn inneemt.

2° Andere leggen koude doeken, ijs, of een stuk koud ijzer (sleutel) in den hals of maken geheel het hoofd nat met koud water en dit is niet te misprijzen.

3° Een zekerder middel is Netelbladeren (zie bl. 74) klein te stooten en ze op te snuiven of in de neusgaten te steken.

4° Indien dit niet helpt roepe men de hulp des geneesheers in; deze zal met watte, pluk of katoen een scherp, lang en vast stopselken maken en het in de neusgaten zoo hoog mogelijk opboren; deze pluk wordt maar na eenige dagen zachtjes weggenomen. Kwame er door deze bewerking eenig bloed langs den mond, men moet daarvoor niet vreezen.

Breuk.

KENTEEKEN : ONBRUIK- EN ONBEWEEGBAARHEID VAN HET LICHAAMSDEEL, VERGEZELD VAN HEVIGE PIJN.

Middelen : 1° Ondersteun het gebroken deel, en houd het in zijne natuurlijke richting, zoo uitgestrekt mogelijk om de pijn te verminderen.

2° Snijd de kleederen af.

3° Besproei het gewond deel met koud water, en leg er gedurig koude doeken op.

4° In geval van verplaatsing, bind zachtjes een plankje of zelfs des noods eenen stok langs het gebroken deel.

5° Geef zeer weinig eten aan den lijdenden en stel niet uit den geneesheer te roepen.

Buikpijn.

1° Bij de kinderen ontstaat de buikpijn dikwijls door het eten van onrijp fruit en alsdan heeft men zulks maar te beletten.

2° Dikwijls ook is zij veroorzaakt, door wormen, die zich in de maag bevinden (zie middelen tegen de wormen blz. 203).

3° Bij zeer kleine kinderen kan zij voortkomen van het zog of de toegediende spijs, welke de maag niet geert of soms niet kan verteren; de moeders weten hierin te verzorgen of beter raadplegen den geneesheer, die soms wel eenig stillend geneesmiddel kan aanbevelen.

4° Geef prikkelende, verwarmende dranken, als thee van Anijszaad, Lavendel, Marjolein, Munthe of Venkelzaad, of kook deze in wijn.

5° Gebruik warme zoete melk, of ook wel met Caneel gekookt.

Doofheid.

Doofheid ontstaat dikwijls door vuilheid van de organen of werktuigen; daarom is het van de eerste noodzakelijkheid de ooren, nu en dan, eens te reinigen, bij middel van een stomp beenen oorkuischerken (geenszins met naald of speld).

2° Men maakt dikwijls misbruik van watte of iets dergelijks in het oor te steken, en voornamelijk, wanneer het bolleken te klein is; want het gebeurt dikwijls, dat het in het oor geraakt en dan heeft men gedurige ruisching.

3° Men kan het oorvocht week of slap maken, met het oor eenige minuten over damp van vlierbloemen te houden.

4° Kinderen vooral, kunnen door flauwte hard hooren, en dan geve men traan te drinken, even als aan die, welke door flauwte een slecht gezicht hebben (zie blz. 196).

5° *Durantus* raadde aan het sap van de Wijnruit (zie bl. 124) in het oor te druipen (1).

---

(1) Men zegt dat hardhoorende zich goed bevinden met den Electro-magnetisch Oor-microphone een klein tuig, dat 40 fr. kost, en te Parijs bij M. Valery, rue St.-Honoré, N° 271, te verkrijgen is.

Dorst.

Het is vooral in den Zomer, wanneer het zeer heel, en men bezweet is, dat men zeer matig moet zijn in drank; door veel te drinken, zal men veel zweeten en de maag met onnoodig vocht opvullen. Onmatig water, en vooral ijswater drinken, geeft meest altijd ontsteltenis in de maag en brengt eenen nadeeligen afgang te weeg. Daarom :

1° Drink nooit als gij bezweet zijt, en vooral geen ijswater.

2° Daar de dorst in keel en mond is, zoo wasch en spoel u eens goed mond en keel, om de slijmen te verdrijven.

3° Neem gezodene, warme en zelfs heete dranken als thee, melk, dunne pap, enz. daardoor bijzonderlijk verdwijnt de dorst en men stelt zich in geen gevaar eene verhitheid, die gewoonlijk met eene tering eindigt, te drinken.

4° Indien het mochte gebeuren, dat men koude dranken neemt als men bezweet is, dan moet men aanstonds zijne bezigheden voortzetten en zorgen, dat men geene koude krijgt (1).

Men kan soms in 't geval zijn het water te willen verkoelen : neem daartoe eenen ijzeren emmer of ketel, waarin gij het te verkoelen water, in eene flesch of karaf plaatst; doe water rond de flesch in den emmer en giet er eene pint salpeterzuren ammoniak (nitrate of azotate d'ammoniac) in, (2) en na eenige minuten is het water verkoeld, zelfs tot 5 graden volgens de hoeveelheid gebruikt zout. Dit kan men voortdurend gebruiken, indien men zorg heeft het water in platte vaten, onder den invloed der Zon te laten verdampen.

---

(1) Men moet evenzeer vermijden zijne kleederen uit te doen, trok te vatten en in koele plaatsen, als kelders te gaan zitten of te gaan baden als men bezweet is ; hierdoor heeft onlangs een zeer bekwame onderwijzer van Gent het leven verloren.

(2) Dit zout kan men bij alle fabrikanten van scheikundige stoffen, koopen.

Een ander, maar min krachtig middel, om water te verkoelen is ons niet door de schei-, maar door de natuurkunde aangeleerd, en komt voort door de verdamping : men neme eene karaf of flesch water, welke men met eenen natten doek omwentelt; men zet ze op eene met water gevulde telloor, in de Zon; het water van den doek verdampt welhaast, maar wordt door het vocht der telloor vernieuwd en eene aanhoudende verdamping heeft plaats; hoe heviger de zonnestralen zijn, des te rasser zal het water verkoelen.

't Is alzoo, dat wij bezweet zijnde, eene koude gevoelen, als of de wind op ons blaasde; wanneer onze handen, nat wezende, door de lucht opdrogen, voelen wij hetzelfde.

Flereeijn.

Sommige personen doen zich verkoudheden op door zich in den Zomer op arduinen dorpels te zetten; deze verkoudheid noemt men rhumatisme en komt voort door de aanhoudende wegstraling der warmte, 't geen aan de ongebakken, en voornamelijk aan de blauwe steenen eigen is. Alhoewel veel personen denken, dat hun zulks goed doet, is het allernadeeligst aan de gezondheid en dit brengt stremheid, ongevoeligheid en onbeweegbaarheid aan de leden toe.

1° Wasch de aangedane deelen met koud water, ijs of sneeuw en bedek ze daarna met wolle of flanelle.

2° Zie het gebruik van Netels (blz. 74).

3° Gebruik *Eendenkroos* of *Waterlinzen*, 't is te zeggen die cirkelronde bladeren, welke in den Zomer op 't water drijven; maak ze in eenen aarden kom warm, en leg ze verscheide maal op de zieke deelen.

4° Zied het kruid van Sleutelbloemen (primula veris) in water en drink dit sap.

Geraaktheid.

APOPLEXIE.

Deze kwaal is te erkennen aan het verlies van de spraak en het gevoel in het een of ander deel des lichaams, door de hardheid van den pols en door eene roodheid in het aangezicht.

1° Leg den lijdenden te bed en ontbloot hem van alle bindsels.

2° Wasch het voorhoofd met koude doeken.

3° Houd ammoniak of wijn-azijn onder den neus.

4° Leg sterke treksels op beenen en billen.

5° Indien de geneesheer *in tijds* bij den zieke is, zal hij hem zonder twijfel bloed laten.

Gevaarlijke of Besmettelijke Ziekte.

1° Ten tijde van gevaarlijke ziekten moet men zich kloek spijzen, zonder overdaad te doen, noch in eten, noch in drinken en eenen vasten levensregel onderhouden.

2° Als behoedmiddel raadt men aan, de wortels van den Plantkervel (myrrhis), met wijn te koken en er twee of driemaal daags eenen ruimer van te drinken. Deze plant wordt soms in de hoven en in het wild onder de boomen gevonden; zij behoort tot dezelfde familie van den Scheerling (zie blz. 126).

3° In dit geval gebruiken sommige een stukje wortel van Kalmus (acorus), welke zij 's morgens en den dag door knabbelen.

4° Men kan hetzelfde doen met een weinig Tabak.

5° *Lobel* raadde aan een weinig gedistileerd water van Dragon in te nemen of azijn te drinken, waarin Dragon getrokken heeft.

6° Men kan ook Kruidnagelen knauwen, om zich van besmettelijke lucht te bevrijden.

7° Het is ook goed het huis met Laudanum (eene plant in Afrika wassende en waarvan het uittreksel bij de apothekers te verkrijgen is) te berooken.

8° Om bedorvene lucht eenigszins te vernieuwen kan men op eenen heeten of gloeienden gebakken steen, azijn gieten.

9° Neem eenige droppels geperst sap van Bevernel (zie blz. 20) of den thee dezer plant.

10° Gebruik eenige graantjes zaad van de Woudbezie (zie blz. 145).

Handen, (SPRINGENDE).

Het springen der handen komt meest altijd voort daardoor, dat men zijne handen niet goed afdroogt, vooraleer buiten in de koude of vorst te loopen :

1° Houd uwe handen zoo droog mogelijk.

2° Bestrijk ze, nu en dan eens, met een mengsel van een weinig honig met zoete boter of wel met glycerine. (Heeft men geene glycerine, men kan ook goede olijfolie gebruiken).

3° Bestrijk de handen met bruine zeep en houd ze eenige minuten in water zoo heet mogelijk. Droog ze goed af en bijna oogenblikkelijk zijn zij genezen.

Hoesten en Slijmen.

Bij kinderen en jonge lieden komt dit veel uit flauwte voort, en dan geve men traan te drinken (1).

---

(1) Het gebeurt soms dat flauwe, opgeblazene kinderen en zelfs jongelingen, die een waterachtig bloed bezitten, slecht hooren of een flauw gezicht hebben; alsdan doe men traan drinken en goede klocke voedsels nemen; na eenigen tijd betert dit van zelfs : dit jaar (1879) heeft een leerling mijner school, wier gezicht zoodanig flauw geworden was, dat hij in geen boek meer lezen kon, op drie of vier weken het gezicht daardoor weder goed gekregen. Hij gebruikt het middel voort.

In andere gevallen is het goed borstverzachtende, stillende en weekmakende middelen te gebruiken; wanneer de overvloedige slijmvorming den luchtstroom in de luchtpijp belet, moet men middelen aanwenden, die de borst zuiveren : de *Goudron* of gezuiverde en geklaarde scheepterre, wordt hiertoe sterk aangeraden; deze wordt met water gekookt, door eenen fijnen doek gegoten en daarna met honig opgekookt. Driemaal daags neemt men er eenen lepel van. Men kan deze goudron ook bij de apothekers koopen.

Keelontsteking.

Voor pijn in de keel :

1° Neme men eene goede purgatie en onthoude men zich van eten.

2° Men zette zich met de voeten in warme baden (1) of men legge zich treksels (zie Mostaard, blz. 69).

3° Men gorgele de keel met donder- of braambladeren, gekookt met honig en azijn.

4° Men drinke het sap van geschreepte wortelen, met braambladeren gekookt; men kan er ook mede gorgelen.

5° Bij ergen brand houde men éénen of meer puiden afzonderlijk met de muil in den mond.

6° Men legge een pakje wormen (teken of pierwormen) tusschen twee doeken op de keel.

7° Kook de bladeren van den Mispelboom, stok- of winterrozen of vlierbloemen met water en gorgel met het sap na het door honig verzoet te hebben.

Men raadt soms nog aan pap van lijnzaadpoeder er op te leggen, om den brand uitwendig te trekken; doch, daar het

---

(1) Als warme baden kan men zeeploog — water met houtasch of met zout en azijn gemengd, gebruiken.

lijnzaadpoeder hedendaags te veel vervalscht is, wordt dit middel niet meer zoo sterk aangeraden.

Daar de slijmziekte zeer dikwijls, en vooral bij de kinderen, bij *zeere-keel* gevoegd is, zoo zal het geraadzaam zijn den geneesheer in tijds te verwittigen.

Indien een voorwerp of een stukje voedsel in keel of luchtpijp gedrongen is, moet men het er zonder vertoeven, trachten uit te krijgen; in de luchtpijp is het gevaarlijkst, omdat het er moet uitgenomen worden, of het door braken moet terugkeeren. Is het in den slokdarm, dan moet men bij middel van een baleintje of buigbaar stokje, waaraan men *zeer goed* een stukje spons of pluk heeft vastgemaakt, het voorwerp naar de maag stooten; dikwijls is het genoegzaam een groot stuk droge gezodene aardappel binnen te zwelgen, om de haperende spijzen of graatjes mede te slepen; men kan ook met groote teugen water binnenzwelgen.

Krawazie of Schurft.

1° Indien men van in het begin daar tegen werkt, zal het genoegzaam wezen het lichaam, maar vooral de vouwen van armen en beenen met bruine zeep te besmeren en twee of driemaal daags een warm bad te nemen. Na zich afgedroogd te hebben, kan men zich met een weinig zoet vet bestrijken.

2° Men raadt ook aan eene zalf te maken van :

Zoet koeksmout, levenden kwik, een weinig salpeter met geklopte of vermorzelde lei of schalie en de besmette deelen daarmede te bestrijken.

3° Neem eenige tomatten, gulden- of liefde-appels (pomum amoris) en kook ze met een weinig olijf- of lijnolie en bestrijk de aangedane deelen er mede.

4° Zie aanmerking (blz. 110) over den Clematis.

De geneesheer in tijds raadplegen is wijzelijk handelen.

Kwetsuur.

1° Voor eene geringe kwetsuur is het doorgaans genoeg deze aan de lucht te onttrekken, met er een doekje, een weinig taffetas, gegomd papier of een plakachtig plaasterken op te leggen.

2° In alle geval, hoe gering ook de opening wezen moge, is het goed de huid zoo nauw elkander mogelijk te duwen om allen naad of litteeken te vermijden.

3° Sommige personen gebruiken de gal eens zwijns; andere leliebloemen op franschen gestoken, om te beletten dat er brand inkome, en om de genezing te bespoedigen; dit zijn twee middels, die niet te verwerpen zijn.

4° Indien het voor kleine wonden goed is het bloeden te beletten, zoo is het voor groote noodzakelijk; indien uit de wonde rood bloed speet en met op- en neèrgaande kracht, als de pols of het hart, zoo is het een zeker teeken, dat eene slagader gewond of af is; met duim of vingers houde men de ader boven de wonde toe, en, wierde men te moede, men moet zich door een ander laten vervangen. Ware men alleen, men trachte hetzelfde te doen, of men binde den neusdoek boven het gewond deel en men wringe hem des noods met eenen stok toe.

5° Men roepe haastig den geneesheer, terwijl men tot diens komst, door alle mogelijke middelen van persing, binding, pluk, most van eikenboomen, netels, kornoel- of eikenbladeren den bloedstroom tegenhoudt.

6° Rustig en met weinig spijs legge men den lijdenden te bed.

Luchtberooving.

ASPHYXIE.

De luchtberooving kan door vier oorzaken te weeg gebracht worden : 1° Door luchtbederving; 2° Door gehangen of verworgd te zijn; 3° Door versmoren en 4° door verstijven.

Voor het tweede en derde geval bestaat er bij sommige menschen nog het vooroordeel : *dat men de koord niet mag afsnijden en dat men den versmoorden met de beenen in het water moet laten hangen*; dit is eene groote *dwaling*, en wie aldus zou handelen, zou zich onwetens aan moord kunnen plichtig maken, en zelfs door 't gerecht kunnen gestraft worden.

I. Luchtbederving. — De oorzaak dat sommige personen in onmacht of bezwijming vallen, is doorgaans de luchtbederving, veroorzaakt door eene verzameling volk, door uitwasemingen van beslotene gemakputten, kelders, enz.

1° Breng den lijdenden aanstonds in de opene lucht.

2° Leg hem plat op den grond, het hoofd liever achter- dan voorover gebogen (1).

3° Ontbloot hem van alle bindsels als halsdoek, singel, hemdsbanden, enz.

4° Sproei water of azijn in het aangezicht.

5° Houd gebrand solfer, wijnazijn of ammoniak onder den neus.

6° Kittel de neusgaten met den baard eener pen of een strooken.

7° Blaas hem bij middel van een blaasbalgje, versche lucht in den mond, de neusgaten toehoudende.

---

(1) Ik ben in 't geval geweest een persoon, die door het drummen van een paard, in bezwijming gevallen was, bijna van eene zekere dood te kunnen redden; men bracht hem buiten, maar het hoofd zoodanig voorover gebogen en door eenen grooten zijden halsdoek zoodanig belemmerd, dat een gezonde mensch er den adem zou bij verloren hebben; ik had alle moeite om den heer, die meende wel te doen, het hoofd te doen laten zinken, hem bedreigende, dat hij bezig was met den persoon te dooden; ik moest mij eenigszins als geneesheer doen doorgaan; ik had reeds verscheide dezer middels aangewend, toen een zucht zijne borst ontslaakte en dat de aanwezigen verschrikt riepen : hij sterft, hij sterft! waarop ik antwoordde : hij geneest! hij is gered!... Korts nadien was hij hersteld.

8° Wrijf het lichaam met eenen harden doek of borstel met franschen, kamfer of Keulschwater.

9° Tracht hitsende dranken in de maag te krijgen.

10° Als bewarende middel voor bezwijming, beroerdheid en zelfs voor vallende ziekte kan men in nuchteren staat een weinig *conserve* van Lavendelbloemen of twee lepels van het gedistileerd sap innemen.

II. Gehangen of Verworgen. — 1° Snijd haastig de koord of het voorwerp af, en belet den val.

2° Heeft men geen mes, steek den lijdenden om hoog en tracht de koord los te maken.

3° Leg den zieke te bed of plat op den grond en ontmaak hem van alle bindsels; indien hij wachtte tot zich zelven te komen, gebruik de middels in N°s 5 à 9 hiervoren opgegeven.

4° Geef veel water te drinken, want doorgaans heeft de lijdende eenen brandenden dorst.

5° Het zal geraadzaam zijn de personen, die zich uit eigen beweging hangen of versmoren, goed in 't oog te houden (1), want meest altijd volherden zij in hun uitzinnig voornemen.

III Versmoren. — In dit geval mag men geene moeite sparen, noch zijn geduld verliezen, zelfs niet, na verscheide uren.

1° Men legge den lijdenden op de rechte zijde, het hoofd een weinig gebogen, en het met de hand ondersteunende, opdat het water te gemakkelijker kunne uitloopen; *(geenszins op eene ton rollen)*.

2° Men opene een weinig den mond, om er alle vuiligheid met den vinger, eene pluim of een stokje uit te verwijderen; dit doet men ook uit den neus; de tong trachte men recht te houden, opdat zij zich in de luchtpijp niet samentrekke.

---

(1) Dit mag men niet doen met ze, als dieven te bespieden, maar men moet er gemeenschappelijk mede omgaan en ze door spel, of iets waarin zij vermaak vinden, trachten bezig te houden.

3° Men snijde de kleederen van het lichaam en men wassche en wrijve het (bijzonderlijk maag en borst) met jenever of franschen en met eenen harden borstel.

4° Men wentele het lichaam in wollen sargiën; men brenge het in eene warme plaats (niet meer dan 30 à 35°, centigr.) en men legge zakjes heet zand of pullen heet water op maag, borst en voeten.

5° Op beenen, billen, armen en lenden kan men brandglazen of brandende ijzers plaatsen.

6° Men kan de neusgaten en longpijp met den baard eener pen kittelen, en solfer, wijn-azijn of ammoniak onder den neus houden.

7° Men blaze lucht in de longen bij middel van eenen handblaasbalg; dit geschiedt dikwijls met goed gevolg.

8° Tracht eenige droppelen sterke dranken in de maag te krijgen en indien de lijdende braaklust gevoelde, moet men hem dit, door het kittelen der luchtpijp, vergemakkelijken.

9° en 10° Als uiterste middels heb ik nog gelezen, het lichaam met zweepen of roeden te slaan en tabakrook, langs achter in den reehten darm te blazen : dit kan men met den steel eener pijp in den rechten darm te steken.

IV. Verstijven. — Dit is ook eene soort van luchtberooving, niet door gebrek aan lucht, maar omdat de ademhaling verhinderd wordt, door de ontoereikendheid van warmte, welke door de ontbinding der koolstof (carbone) van het bloed, met de zuurstof (oxygène) der lucht teweeggebracht wordt : 't is alzoo, dat een welgevoed mensch, beter dan een flauwe, de koude verdragen kan.

1° Breng het lichaam geenszins bij het vuur.

2° Wrijf het met ijs, sneeuw, koud water of kamfer.

3° Geef hitsende dranken als jenever, franschen, cognac, enz. en daarna gezond en kloek voedsel.

4° Indien de lijdende wachtte tot zich zelven te komen, moet men dezelde middels als voor de asphyxie of luchtberooving gebruiken (zie bl. 193).

Neus, Oog en Oor.

Wanneer een voorwerp in neus, oog of oor geslopen is, moet men het er, zoo haastig mogelijk uit wegnemen.

In den neus : 1° Doe niezen, door de neusgaten te kittelen.

2° Indien zulks den gewenschten uitslag niet geeft, duwe men het voorwerp, bij middel van een plomb stokje, tot in den mond (men kan vooreerst een droppeltje olijfolie op 't voorwerp gieten, het hoofd achterover houdende).

In 't oog : 1° Houd het oog open en werp er eene handvol koud water in ; doorgaans is dit voldoende om er het ingevlogen diertje of andere kleinigheid uit te verwijderen.

2° Neem een klein toegerold papiertje, dat scherp is op den punt en raak het voorwerp er mede aan ; aanstonds is het weggenomen.

3° Mochte er een droppel kalksap, in het oog gespat zijn, zooals het bij metsers soms gebeurt, knauw aanstonds kandijssuiker en wrijf dit hierdoor bekomen speeksel in het oog ; na een of twee minuten is de pijn genezen.

4° Voor flauwe, slechte, roode en donkere oogen, raadt men aan ze te baden of te wasschen met het sap van den wijngaard of met water waarin men witten, gebranden en gestampten aluin heeft gemengd.

5° Voor een scherp en beter gezicht te bekomen, droppe men venkelsap in de oogen ; men kan dit ook met kandijssuiker kleverig maken.

6° Zie Weegbreê (blz. 25).

7° Voor duistere oogen wordt nog aangeraden ze dikwijls te wasschen met het water, waarin *Oogentroost* (euphrasia) (eene kleine en op zandgronden gemeene plant) gezoden, of theevormig opgegoten is.

8° Wasch de oogen met het sap waarin suikerijbloemen gekookt zijn.

9° Men kan ook het sap van *stinkende gouwe* of *oogenklaar*

(chelidonia major), met honig zieden en na het goed geschuimd te hebben in de oogen druipen. Het is zeer bijtend en afetend.

In het oor : Men zette den lijdenden voor het venster; men trekke den oorlap (pavillon) naar omhoog en bij middel van een klein nijpertje of oorkuischer, hale men er het voorwerp, zonder vertoeven uit; men kan om gemakkelijker te schuiven eenige droppeltjes olijfolie in het oor laten vallen.

Indien er een diertje in gekropen is, houde men het hoofd gebogen en men giet welkdanig vocht in het oor; het diertje, om aan de luchtberooving te ontsnappen, komt er haastig uitgekropen.

Purgatiën.

Het gebeurt soms, dat de maag bittere opwerpingen veroorzaakt en men eene soort van walging heeft; meest altijd is alsdan ook de tong witachtig; dit geeft te kennen, dat ook de maag en darmen met hetzelfde deegachtig bestrijksel bezet zijn; het zal alsdan goed wezen zachte, ontlastende of zuiverende middels te gebruiken, welke dit maagslijm, met gal, verdrijven. zonder den grooten of rechten darm te ontstellen of te ontsteken.

1° Eenige brokjes rhabarber geknabbeld of in water gekookt en met kandijssuiker verzoet, is eene zachte purgatie en verdrijft de gal.

2° Tien à twintig grammen Engelsch zout (sulfate de magnesie) in warm water gesmolten en in eens ingenomen, maakt eene weinig ontstellende buikzuivering uit.

3° Voor spuwdranken en sterkere purgatiën raadplege men den geneesheer (zie Hondelaar blz. 39 en Vlier blz. 92).

Slaapziekte.

Indien het goed is den geneesheer te raadplegen, vooraleer tot de begraving over te gaan, zoo is het in deze ziekte eene

groote noodzakelijkheid. In alle geval is het groenworden van den buik, welke bederving der darmen te kennen geeft, een onfaalbaar teeken der dood.

Sproeten.

1° Maal of stamp mostaardzaad met een weinig azijn en doe er nu en dan eens van aan de sproeten.

2° Als zij door de Zon veroorzaakt zijn, kan men ze wasschen met melk, waarin bollen van witte leliën gekookt, of met water, waarin deszelfs bloemen geweekt zijn.

3° Bestrijk ze met het sap van geperste radijzen (raphanus), met het sap van wild Vlas (zie blz. 90) of met aardbeziën.

4° Om het aangezicht klaar en schoon te maken, wasch het dikwijls met gedistileerd water van witte leliën.

5° Sommige ijdele vrouwen bestrijken zich met het gereinigd sap der vergiftige Belladona (zie blz. 121) en andere met *poudre de riz*, twee stoffen, welke zij zich bij de kappers (coiffeurs) aanschaffen.

Vallende Ziekte of Seskens.

ÉPILEPSIE.

1° Zorg dat de lijdende niet valt, en alzoo zich zelven of anderen niet bezeert (indien hij den aanval voelt aankomen, zette hij zich plat op den grond).

2° Verwijder hem uit het zicht der kinderen, want dit aanzien heeft nadeeligen invloed.

3° Indien het bekkeneel hevig getrokken wordt, steek een kurk of lap tusschen de tanden en houd de zenuwtrekkingen der handen tegen.

4° Sproei hem koud water in 't aangezicht en houd hem ammoniak onder den neus (alhoewel dit middel zelden lukt, is het niettemin aan te raden).

5° Deze ziekte is door geneeskundige hulp langdurig; doch

zij kan de aanvallen matigen en zelfs vertragen. Ik heb gelezen dat personen van deze kwaal geholpen werden, door een stuk ruw, gemortierd of verpletterd zout in een beurzeken op den harteput te dragen.

6° *Ravelingius* raadde aan, eenig zaad van het esschenkruid (dictammus) van de familie der balsemplanten, fijn te stampen en met eenig nat in te nemen; anderen bevelen aan, het sap van den Schorseneerwortel dikwijls te drinken.

7° Gebruik den thee van Lavendel (zie blz. 56).

Verbranden.

1° Zoo de kleederen van iemand in brand staan, wentele men er eene sargie, kleederen of iets dergelijks rond, opdat het vuur, geene lucht meer hebbende, uitdoove.

2° Verwijder of snijd zoo haastig mogelijk de kleederen af, zonder het vel af te rukken.

3° Steek het verbrand deel gauw in koud water, totdat de pijn verdwenen is; dit belet het verder inbranden.

4° Onttrek de wonde aan de lucht, met er lijnwaad, papier, pluk, watte of onbewerkt katoen op te leggen.

5° Giet er verscheide malen daags zuivere glycerine of goede olijfolie op.

6° Indien de deelen des lichaams gekwetst zijn, zoodanig dat zij zouden kunnen aaneengroeien, moet men de zorg aan den geneesheer overlaten; deze zal de deelen afzonderlijk bewinden en hunnen natuurlijken vorm geven.

7° Ik heb de tweede schors van lindenhout, met regenwater, tot een slijmachtig papje zien bereiden, om het op een verbrand deel des lichaams te leggen, en oogenblikkelijk was de pijn verzacht.

Vergift.

Het grootste deel der vergiftigingen geschieden door planten (zie hiervoren), door phosphoorstekjes, door beschimmeld

brood, vleesch of penserijen, door kopergroen of andere kleuren (1), waarmede sommige suikerbakkers hunne koeken versieren; men moet de kinderen hiervan waarschuwen.

1° Doe onmiddellijk spuwen, door den vinger in de keel te steken, de luchtpijp met den baard eener pen te kittelen of lauw water te drinken (verwittig aanstonds den geneesheer).

2° Neem veel verzachtende dranken als melk, olijf- of lijnzaadolie.

3° Voor vergiftigende kampernoeliën of sommige andere planten is het goed in plaats van melk of olie, azijn met brandewijn gemengd of andere zuren in te nemen (zie elke giftplant afzonderlijk).

---

(1) De Chromate de plomb, een loodzout, dat eene gele kleur heeft, wordt hiertoe gebruikt of wel de Arsénite-de-cuivre, een zout, dat eene groene kleur geeft en waarvan men bloemblaadjes maakt. Daar alle loodzouten, welkdanig hunnen naam of samenstelling is, zeer vergiftig zijn, mag men tot het spoelen van flesschen geen schietlood gebruiken; dit blijft soms in de flesch en kan de slechtste gevolgen hebben.

De looden darmen eener bierpomp zijn ook niet aan te raden; men moet in zulk geval het bier, dat er eenige uren in verbleven is, weggieten.

In de gekleurde verniste lijnwaden (toile cirée), waarvan men soms kinderrijtuigen vervaardigt, heeft men ook een loodzout (koolzuurlood, carbonate de plomb) ontdekt; wanneer dit onder de harde zonnestralen geplaatst is, laat de vernis, stofdeeltjes vluchtig lood wegvliegen, welke door het kind kunnen opgenomen worden en bij hem afgangen en zelfs vergiftiging kunnen teweegbrengen. De aan de scheikunde onderworpene zwarte stalen behelsden dit loodzout niet.

Het lijnwaad, waarin de amerikaansche hespen verzonden worden, is ook met eene laag van chromate de plomb bestreken, even als sommige papieren-zakken, waarin tapioca verkocht wordt; deze laatste hebben langs binnen eene geel-oranjekleur en het bestrijksel valt licht af, zoodat het als gevaarlijk moet aanzien worden.

Den 20 November 1879, zijn de drogist A. H. en de suikerbakker J. A. D. door de correctioneele rechtbank van Brussel, elk tot eene maand gevang veroordeeld: de eerste om chromate de plomb geleverd te hebben en de tweede om het in suiker te hebben gemengd; dit vonnis werd door het hof van beroep gewijzigd en de drogist tot twee maanden gevang veroordeeld.

4° Wanneer men, door veel water te drinken, spuwdranken en alle andere mogelijke middelen, de maag langs boven gezuiverd heeft, zal het goed zijn, door eene sterke purgatie de darmen ook te reinigen.

5° Zie Wondbezie (blz. 145) en Angelick (blz. 19).

In Indië en China wassen er planten, waaraan men *toeschrijft* aan het vergift te weêrstaan, en ook die men als tegenvergift kan gebruiken; zulkdanige zijn de Radix-Contrayerva en de Peper.

De koning Mithridates nam als tegengift : twee kernen van okkernoten, drie vijgen, een twintigtal bladeren van Wijnruit en een graantje zout; hij mortierde dit alles in eenen steenen pot, en voegde er een weinig wijn bij, om er elken morgen de grootte van eene erwt of boon van in te nemen. (Hetzelfde voorschrift werd door Plinius aangeraden tegen besmettelijke ziekten).

Verkoudheden, (VALLINGEN).

De verkildheden komen meest altijd voort, door eene schielijke verandering, van warmte tot koude, of door het vatten van eenen trok (courant d'air). De verkoudheden vatten sommige personen op de borst, anderen in het hoofd. Het is beter deze te vermijden, dan ze te kunnen genezen, want verkoudheden zijn nadeelig aan de gezondheid en putten den mensch uit, terwijl zeer dikwijls de verkoudheden of vallingen een slecht gevolg hebben : pleuris en tering kunnen er uit voortrijzen.

1° Wasch verscheide maal het aangedane deel met zeer koud water, sneeuw of ijs; droog het daarna goed af en dek het met flanelle of wolle; (verouderde heeschheid wordt hier dikwijls mede genezen).

2° Kook Sellerij met melk of water en gebruik dit sap als thee, twee of driemaal daags.

3° Stoot anijszaad tot poeder en meng het met honig en broodsuiker en laat hiervan gebruiken.

4° Kook Radijs of Ramenas (Raphanus) met water, bier of wijn, verzoet het met suiker, en drink van dit sap, of wel, snij de wortels in schelten, rasp er broodsuiker op, en neem van dit aangenaam sap.

5° Maak u thee van Kolbos- Toorts- en Vlierbloemen (zie blz. 50, 87 en 92).

Deze drie laatste punten zijn bijzonder geschikt voor verkoudheid op de borst, heeschheid en de slijmen te doen lossen.

Verstuikt of Verwrongen.

1° Houd zulke lichaamsdeelen zoo lang in koud water, of leg er koude doeken op, tot dat er geene ontsteking meer plaats heeft.

2° Indien de voet of eenig ander deel, in de noot daardoor gezwollen was, is het voorzichtig deze deelen zacht te omwinden, en na eenige dagen zal dit gezwel verdwenen zijn.

3° Men raadt ook aan, eiken schorse in water te koken en met dit sap het verwrongen deel te baden.

Sommigen raden aan er pap van lijnzaadpoer op te leggen, doch men moet altijd vermijden, ontvloeiingen langs den voet te veroorzaken, want dit heeft dikwijls slechte gevolgen.

Vorst.

Het gebeurt dikwijls, dat men aan handen, voeten en ooren vorstbotten en zelfs openingen, door den vorst veroorzaakt, heeft; alsdan 1° Wassche men voor den winter deze deelen met een lauw afkooksel van notenbladeren.

2° Men kan voor den winter ook, de aangedane deelen verscheide maal, in een lauw bad van gezoden beetwortels of

rapen houden, en ze daarna goed afdrogen; dit mag men ook gedurende den winter (1).

3° Men kan de vorstbotten, beter vóór, maar ook gedurende den winter, met glycerine, Keulsch-water, kamfer, aluin-water of pekel wrijven, of met balsem smeren.

4° Indien er verzwering of ettering plaats heeft, make men een weinig zalf van 5 grammen iodium en 10 grammen vocht van Labarraque of gedistileerd water en men doe er verscheide malen daags een weinig van aan; na eenige dagen is de vorst gewoonlijk genezen.

Bij kankerachtige of gevaarlijke verzweringen wachte men niet de hulp des geneesheers in te roepen.

5° Werp 125 grammen salpeter in eenen emmer; giet er eenig kokend water op en houd de handen of voeten in den doom, zonder dat zij het water aanraken; om den damp beter op te vangen, kan men er al gauw eenen wollen doek of iets dergelijks omwentelen. Zelden moet men dit eene tweede maal herhalen.

Wormen.

De kinderen, welke hieraan lijden zijn bleek, klagen aan buikpijn en inwendige trekkingen; hebben eenen blauwen rand rond het oog, peuteren met den vinger in den neus, en hebben den oogappel wijd.

Gebruik hiervoor een afkooksel van den grauw-witachtigen en knobbeligen wortel van den Boschvaren (Aspidium, fig. 100,) eene soort van breedbladerig mos. De wortel, in wijngeest geweekt, doodt zelfs den lintworm en verdrijft deze zachtjes (2).

---

(1) Dit is goed voor jeuksel der huid.

(2) De andere varens (felices en phylloptérides) hebben nagenoeg dezelfde hoedanigheden.

Door buikzuiverende middels kan men de wormen ook wel

Fig. 100. — Boschvaren.

verdrijven, zonder ze te kwetsen of te dooden.

De Reinvaren (zie blz. 80) doodt en verdrijft de kleine wormpjes, die zich van achter in den rechten darm bevinden.

Zilt.

Het gebeurt dikwijls en bijzonderlijk des winters, dat de kinderen ziltachtige plekjes in het aangezicht krijgen; dit is gewoonlijk het nat zilt; het loopt soms gansch het aangezicht door, zoodat de leerlingen hierdoor belet zijn de school bij te wonen. Dit kan men voorkomen met drie of vier maal daags, deze plekjes met droog boekweitmeel te bedoppen; de plekjes drogen op en na eenige dagen vallen de ploosjes af.

Voor droog zilt, make men de ploosjes verscheide malen daags vochtig, met goede olijfolie, glycerine of roommelk. Men kan ook de aangedane deelen met scheerzeep bestrijken en deze laten opdrogen.

De Tien Geboden der Gezondheidsleer.

1° Zuiv're lucht alleen zult ge inad'men,
En tot geen andere ooit nad'ren.
2° Uw' dorst zult gij eenvoudig lesschen,
En uiterst matig zijn bij flesschen.
3° Gij zult maar eten pas genoeg,
Gezonde voedsels, spa, noch vroeg.
4° Met geest en lichaam zult gij werken,
En ze door oefening versterken.
5° Uw' rust zal nimmer langer wezen,
Dan om uw' moeite te genezen.
6° Tracht regelmatig, als goed gasten,
Van de uitwerpsels, u te ontlasten.
7° Uw' huid zult ge immer proper wasschen,
Nimmer na het eten plasschen.
8° Der guurheden van het jaargetij,
Wil u bevrijden door kleedij.
9° Stel uw ledematen, waardiglijk,
Volgens uw jaren, in praktijk.
10° Volg altoos dees regels, als ge kont,
En gij zult leven lang, gezond!

AANHANGSEL.

Vervalschingen.

Alhoewel men hedendaags te Gembloux, te Gent en te Rousselare de voedsels kan doen ontleden, is het noodzakelijk, dat men aan de middelbare vrouwenscholen, een' gemakkelijken leergang van ontleedkunde der voedsels voege, opdat men de *oneindige vervalschingen* in het huishouden zelf, vaststellen kunne (1). Ook moest de wet de vervalschingen (zelfs de onschadelijke) niet langer gedoogen en ze streng bestraffen. Trachten wij intusschen eenige der voornaamste vervalschingen in oogenschouw te nemen :

Alcoolische Dranken.

In alcoolische dranken, als jenever, bier, brandewijn, enz. is er dikwijls en vooral in den jenever eene oplossing van koper (koperzout, zwavelzuur-koper, sulfate de cuivre of iets dergelijks) voorhanden. Dit is een echt vergift, dat zich tot in de spoeling kan overzetten en zich in 's menschelijk lichaam of der dieren kan vasthechten. Zulke vervalschte jenever kan na verscheide maanden in een eiken vat te zijn verbleven, goed, en zonder gevaar worden, omdat het runzuur, in het eiken

(1) Een leergang van huishoudkunde, gezondheidsleer en kookkunst zou aldaar niet mogen vergeten worden.

hout vervat, het koper-acetaat (acetate de cuivre) doet zinken (1). Dit bezinksel is slijmerig en heeft eene grijs-blauwachtige kleur; om de vervalsching te erkennen wordt dit bezinksel met eenig gedistileerd water opgelengd, om den aanklevenden alcool te verwijderen; daarna laat men dit mengsel doorzijgen (filtreeren) en men lost het bezinksel met chloorhydrisch-zuur (acide chlorhydrique) op, en gij zult een geel-groenachtig vocht bekomen, waarin een vlokachtig geel bezinksel hangt.

Om den jenever zelf op de proef te stellen kan men hem ook met chloorhydrisch-zuur en gedistileerd water mengen en een weinig schudden, en men zal hetzelfde uitwerksel als voor het bezinksel bekomen.

Verders kan men eenigen jenever (1/2 of 1/4 liter) met chloorhydrisch-zuur en gedistileerd water mengen en klutsen, en tot op de helft in een porseleinen kopje, over 't vuur laten verdampen; indien hij door koperzout vervalscht is, zal men bij middel van een vergrootglas, in een bruinachtig bezinksel, kleine, schitterende, groenachtige prismas bemerken; deze kantige of hoekige zoutjes, door eenen droppel zwavelzuur (acide sulfurique of vitriool) bevochtigd, wasemen acetischzuur (acide acétique) uit.

Het is reeds een kwaad teeken, wanneer de jenever een licht-zuurachtige nasmaak heeft, en dat, wanneer men hem schuinsch voor een wit papier houdt, hij eene licht-blauwe kleur heeft.

Bloem, (MEEL *of* DOMST).

De bloem wordt zeer dikwijls vervalscht, door inmenging van kalk, aluin, krijt, plaaster of zand; meest altijd geschiedt dit ten tijde van de maling en daardoor is die vervalsching

(1) Dit kan men ook bekomen met eenige stukjes blik, of eenig vijlsel in het vat te werpen.

min te bespeuren, want het zand is zoo fijn, door de pletmolens geslepen, dat men het zelfs bij het knauwen niet kan gewaarworden.

In den koophandel bevindt er zich hedendaags eene zeer fijne, zware, witte aarde, die men aan 5 of 6 fr. de 100 kilogrammen verkoopt, en welke men niet enkel in de bloem, maar zelfs in het suiker en in de boter mengt. De begeerlijkheid der bedriegers gaat zoo ver, dat zij tot 15 o/o dezer aarde inmengen durven.

De kalk of het krijt kan men ontdekken met het meel in eenen sterken azijn of eene oplossing van zuringzuur (acide oxalique) te mengen; het vocht wordt witachtig, troebel en er doet zich een witte neerslag voor, die de vervalsching te kennen geeft.

De bloem door plaaster of gips vervalscht, kan men erkennen, met ze in water te roeren of te bevochtigen en ze daarna te doen drogen; is zij vervalscht, dan doet de gips het meel haastig en hard opdrogen. Ik heb onlangs gelezen, dat, de aan het Fransche leger toegezondene bloem, zoodanig met plaaster vervalscht was, dat men er eenen ezelskop uit vervaardigde, om den ongeloovigen oversten te overtuigen.

Men kan ook dit mengsel van water met meel, door eenen filter laten zijgen en in de vloeistof een weinig chloorwaterstof gieten, waardoor men de zwavelzure kalk of plaaster ontdekt.

De vervalsching door aluin is moeilijker om vaststellen.

Voor inmenging van het Moederkoorn zie aanmerking bl. 67.

De inmenging van boon- en erwtmeel is de kleinste vervalsching.

Het Brood.

Boven de vervalsching van het meel (zie hiervoren) wordt soms nog het brood met kopervitriool, een echt vergift, vervalscht. Om dit te ontdekken bereide men eene heldere

oplossing van geel bloed-loogzout, en men dompele er eene snede van het verdachte brood half in. Indien het door kopervitriool vervalscht is, zal men weldra, boven aan het vocht eenen rand van roodachtig bruine kleur waarnemen.

De Siroop.

Bijna al de Siroop is vervalscht en in vele zelfs, is er geen het minste vruchtsap. Men gebruikt tot het vervaardigen der siroop eenen kleverachtigen pap van aardappelbloem, waarin men zwavelzuur (acide sulfurique of vitriool) en wijnsteenzuur (acide tartrique) mengt. De roode kleur bekomt men door eene oplossing van *fuchsine*. Dit laatste kan men erkennen met de siroop met azijnzuur (acide acétique) op te lengen : indien de siroop met fuchsine gekleurd is, zal zij eene violetkleur te voorschijn brengen. Gebruikte men wijngeest (alcool) in plaats van azijnzuur, dan zou men eene oplossing van eene levendig blinkende amarantkleur bekomen, terwijl de echte siroop van bezien een karmijnrood geeft.

De Wijn.

De Wijn wordt met *verfmos* (orseille), *fuchsine* en afval van *aniline* gekleurd en vervalscht.

Deze laatste stof is purperkleurig en zet deze aangename kleur aan den wijn, en de likeuren, waarin ze gebruikt wordt, over.

Reeds lang heeft men de kleur van den wijn bij middel van verfmos opgehelderd : wil men deze proef doen, dan warme men eenigen wijn in een steenen of porseleinen potje en wanneer de wijngeest vervlogen is, doppe men er eenige witte wollen draadjes in, die men vooreerst nat gemaakt heeft en men late dit eenigen tijd zachtjes koken. Dan wassche en spoele men de draden en men giet er een weinig ammoniakwater op;

is de wijn met verfmos (orseille) gekleurd, de wollen draadjes en het ammoniakwater zelf, worden violetkleurig.

Hedendaags gebruikt men veel *fuchsine*, een vergift, dat den dood kan veroorzaken; men kan deze vervalsching erkennen, daaraan, dat deze wijn meer dan de echte onvervalschte, aan de wassching wederstaat, en eene min of meer donkere of verdoofde kleur van de fuchsine nalaat. Indien men zich nog nader wil overtuigen giete men er een weinig ammoniakwater op; deze stof ontbindt aanstonds de fuchsine en maakt eene bruine vlek. Indien men daarna azijnzuur, (acide acétique) in dit ammoniakwater giet, krijgt het eene rozekleur, bekwaam om een wit wollendraadje te verwen.

Een zeer eenvoudig middel, welk door eenieder kan beproefd worden is het volgende : men legge eenen droppel wijn op de bovenhuid des hands en late dezen eenigen tijd drogen; indien de wijn fuchsine inhoudt, zal er eene levendige, roode kleur op de huid van overblijven, kleur welke aan de gewone wassching weêrstaat. Dit is het geval niet met goeden wijn.

EINDE.

Alphabetische Tafel.

A.

F.

G.

H.

T.

Drukfeilen.

Eenige drukfeilen zijn onverbeterd gebleven; de opmerkzame lezer gelieve ze zelf te verbeteren.

BLADWIJZER.

EERSTE HOOFDSTUK.

TWEEDE HOOFDSTUK.

GENEESKUNDIGE PLANTEN.

DERDE HOOFDSTUK.

VERGIFTIGENDE EN GEVAARLIJKE PLANTEN.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE KAMPERNOELIËN.

VIJFDE HOOFDSTUK.

AANHANGSEL.